

54 (202)
636 O . G E N R I

YASHIRIN XAZINA

JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

84 (7AQRSh)
G-36

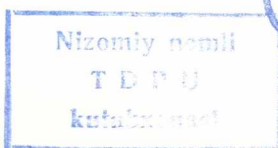
JAHON ADABIYOTI TURKUMIDAN

O. GENRI

YASHIRIN XAZINA

Hikoyalar to'plami

uzg

930235

ZIYO NASHR

Toshkent
2020

UO*K: 821.111(73)-32
KBK 84(7AQSH)
G 34

Tahrir hay'ati:

**Naim Karimov, Umarali Normatov, Erkin A'zam,
Xurshid Do'stmuhammad, Suvon Meliyev,
Shuhrat Sirojiddinov, Nurboy Jabborov, Dilmurod Quronov,
Uzoq Jo'raqulov, Ulug'bek Hamdamov,
Abdurahmon Jo'rayev**

Tarjimon:

Qandilat Yusupova

AQSHlik yozuvchi O. Genri Amerika hikoyachilik maktabiga asos solgan ijodkorlardan sanaladi. Uning hikoyalari oddiy odamlar hayotini ishonarli aks ettirishi, kutilmagan, qiziqarli yakuni bilan xarakterlanadi.

Nashriyotimiz e'tiboringizga havola qilayotgan ushbu kitobdan O. Genrining bir-biridan qiziqarli hikoyalari o'rin olgan.

NASHRIYOTDAN

Biz o'tgan mingyilliklar davomida jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan, uni o'zgartira olgan xalqimiz. Madaniyat, san'at, axloq, falsafa, fan va adabiyot sohasida buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ulkan meros hali-hamon dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari tomonidan e'tirof etilib, o'rganib kelinadi. Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Burhoniddin Marg'iloniy, Ahmad Farg'oniy, Muso al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abu Nasr Forobiy, Bahouddin Naqshband, Abullays Samarqandiy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugna-kiy, Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Boborahim Mashrab singari yuzlab ajdodlarimiz borki, biz ularni hech ikkilanmasdan jahon miqyosidagi mutafakkirlar deyishga haqlimiz. Ammo bugungi avlod ularning buyuk shaxsiyati, tarixi, jahonshumul shon-shuhrati bilangina cheklanib qolmasligi lozim. Ajdodlarning madaniy, ma'rifiy, ilmiy, ijtimoiy, adabiy faoliyati, hayot tarziga doimo hushyor nigoh va ibrat ko'zi bilan qarashimiz maqsadga muvofiq. Tarixiy manbalarni sinchiklab o'rganadigan bo'lsak, mutafakkir ajdodlarimiz jahon madaniyati, ilmiy va badiiy tafakkuri bilan doimiy tarzda hamqadam, hamnafas bo'lib kelganlar. Jahonda ro'y berayotgan birorta madaniy-intellektual o'zgarish, biror badiiy tafakkur namunasi bobolarimiz nazaridan chetda qolmagan. Ajdodlarimiz ularni o'qib, uqishar ekan, o'z milliy madaniyatlarini rivojlantirish, jahon xalqlaridan ortda qolmaslikni maqsad qilganlar. Ko'plab xorijiy tillarni bilganlari, xorij mutafakkirlari yozgan asarlarni tarjima qilganlari bu o'rinda qo'l kelgan. Eng muhimi, xorij madaniyati, badiiy-ilmiy tafakkuri namunalariga nisbatan shaxsiy to'xtamlari, xulosalari va tanqidiy nuqtayi nazarlari bo'lgan.

Bugun biz, mamlakatimiz Prezidenti kitobxonlik madaniyatini takomillashtirishni davlat siyosati darajasiga ko'targan bir paytda, o'tmishda yashab o'tgan buyuk ajdodlarimiz an'anasini izchil davom ettirishimiz, jahon madaniyati, san'ati, adabiyoti namunalari bilan izchil va tizimli tarzda tanishib borishimiz zarur.

Xalqimiz ijtimoiy-madaniy hayotidagi mana shunday ulkan ehtiyojni nazarda tutib „Ziyo nashr“ nashriyoti bir xayrli ishga qo'l urishga bel bog'ladi. Ya'ni joriy yildan e'tiboran jahon nasri namunalarining yuz jildligini chop etishga kirishdi.

Mazkur nashrda siz turk, rus, ingliz, italyan, fransuz, nemis, hind, xitoy, arab, eron, yapon, amerika adabiyoti namunalari bilan tanishasiz. Yuz jildlikda Ch. Dikens, L.N.Tolstoy, A. Dyuma, N.V.Gogol, O.de Balzak, A.P.Chexov, Gi de Mopassan, J. London, G. Flober, M. Sholoxov, G.G.Markes, A. Kuprin, V. Shukshin kabi siz muhtaram o'quvchiga nisbatan tanish yozuvchilar asarlari bilan birga, S. King, U. Folkner, V. Vulf, Mo Yang, Chan May Txyun, V. Losa Mario, T. Bug'ra, Alp Dunder, Dino Butssati, R. Akutagava, I. Bunin, K. Chandar, Abdul Muis, Y. Zamyatin singari jahon xalqlari tomonidan e'tirof etilgan-u, ammo o'zbek kitobxonlarining aksariyati ilk bor uchrashayotgan yozuvchilar asarlarini o'qishga muyassar bo'lasiz.

Mazkur yuz jildlik jahon nasrining deyarli barcha janrlarini qamrab oladi. Unda siz jahon o'quvchilarini hayratga solib kelayotgan romanlar, qissalar, novella va hikoyalardan bahramandlik hissini tuyasiz.

Tarjimalar ichida Abdulla Qahhor, Zumrad, Odil Rahimiy, Qodir Mirmuhamedov, Vahob Ro'zmatov, Ozod Sharafiddinov, Ibrohim G'afurovdek mashhur tarjimonlar o'giran asarlar qatorida umidli yosh tarjimonlar ijodi namunalari ham o'rin olgan. Albatta, tarjima asarlar tarkibida rus tili vositasida amalga oshirilganlari ko'proq. Bunda biz tajribali, mahoratli tarjimonlar o'girmalariga bo'lgan ishonch va hurmatni bosh mezon qilib oldik. Shu bilan birga, ingliz, fransuz, nemis, turk, arab, fors tillaridan qilingan original tarjimalarning mutaxassislar tomonidan tan olingan namunalarini ham qamrab olishga urindik. Eng muhimi, bu o'rinda badiiy tarjimalar sifati, milliy tilimiz jozibasini qanchalik aks ettirganiga asosiy e'tiborni qaratdik. Yuz jildlikni tayyorlash jarayonida imkon darajasida xalqimiz ma'naviyati va axloqiy o'lchamlariga muvofiq keladigan asarlarni tanlashga harakat qildik.

Ammo shuni alohida ta'kidlashni istardikki, „Jahon nasri namunalari yuz jildligi“ni chop etish nashriyotimiz uchun ilk tajriba. Shunday bo'lgach, mazkur yirik loyihaning kamchiliklari, maromiga yetmagan jihatlar bo'lishi tabiiy. Bu jarayon muttasil davom etib, tajriba va mahorat, texnik imkoniyatlar oshgan sari kamchiliklar ham bartaraf bo'la borishiga ishonamiz. Va, umid qilamizki, xayrli niyat bilan boshlayotgan ishimizdagi juz'iy kamchiliklarni aziz kitobxonlarimiz ma'zur tutadilar. Muhtaram adabiyotshunoslarimiz, adiblarimiz va adabiyot muallimlarimiz keyingi nashrlarni amalga oshirish jarayonida o'zlarining qimmatli maslahatlarini ayamaydilar.

Yaratgan Alloh ishimizni xayrli, ajr-mukofotlarga loyiq, jonajon xalqimiz uchun manfaatli qilsin!

ASKAR VA QO'SHIQ

Xiyobon ko'chasining tungi restoranlaridan birida besh-olti chog'li kishi kechki ovqat ustida g'ala-g'ovur qilib o'tirar edi. Restoran boshqaruvchisi uch marta ataylab ularning yonidan o'tib, ogohlantiruvchi nazar bilan qarasa ham, bu qarash janjalkashlarning mojarolariga yog' quygan janjal tobora avj olaverardi. Vaqt qoq yarim kecha bo'lgan, restoran esa o'sha tumanda joylashgan teatrdan kelgan mijozlar bilan liq to'la edi. Ularning ayrimlari „Keroll Komediya“ tashkilotiga qarashli o'yinchilar hisoblanardi.

O'tirganlar nari borsa to'rt-besh nafar xo'randalardan tarkib topgandi. Bulardan biri shaharning bir qator teatrlarida durustgina muvaffaqiyat qozongan „Xushchaqchaq tannoz xonim“ nomli bir-ikki aktli kichik komediyaning muallifi edi. Stol atrofidan joy olgan oltovlon ham bu safargi tomoshaning nechog'lik ahamiyatsiz o'tgani to'g'risida bahslashar, ularning shovqini butun restoranni tutib yuborguday avjiga chiqardi.

Aktyorlarning bari shovqin-suron solib shu taxlit o'tirishardi. Hammasining ovozi borgan sari balandlab borar, tortishar, faqat ular orasidan birgina kishi mojaroga aralashmay, bir og'iz ham gapirmasdi. Bu aktyor ham „Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesasining asosiy ijrochilaridan biri edi. Uning yuzida kasbiga hech yarashmaydigan chuqur ma'yuslik hukmron edi.

O'sha aktyordan boshqa hammasining hujumi endigina yulduz bo'lib charaqlay boshlagan Kleris Kerolga qaratilgandi. Boyagi ma'yus aktyordan bo'lak o'tirganlarning barchasi birlashib, ayolga qarshi bor kesatig'-u haqoratlarini to'kib-sochishar, uni pyesaning ayni muhim joyida qilgan xatosi uchun ayovsiz ayblashmoqda edi. Ular ellik martalab aktrisaga: – Bu sening aybing, Kleris, butun tomoshani barbod qilgan – sen o'zingsan. Xuddi o'sha noto'g'ri ijroying sababli butun boshli tomosha xonavayron bo'ldi. Birgina ehtiyotsizligingni deb qancha mehnatimiz singan sketch muvaffaqiyatsiz o'tdi, – deb ayyuhannos solishardi.

Kerol xonim bu to'rtovlonning hech qaysisiga pinagini ham buzmasdi. Biroq jangari nasl-nasabdan bo'lgani uchun asta-sekin yuzida shiddatli g'azab o'ti alangalana boshladi. Ayolning katta-katta ko'zlari qoralovchilarga qarshi kuchli raddiya o'ti bilan to'ldi. Uning nozik, chaqqon qo'llari tinmay stol ustidagi pichoq va sanchqilar tomon ketib qolardi. Saxovatpesha tabiat bu lobar aktrisaning kuchli soprano¹ bilan taqdirlagan, basharti ayol o'sha ovozi bilan chinqirguday bo'lsa bormi, u holda butun restoranni musiqa-pusiqasi bilan qo'shib tindirib qo'ygan bo'lardi. Biroq ayol ortiqcha vasvasaga tushmay, shirin tovushda ayblovcilarning bor e'tirozlarini qayirib tashlar va imkon qadar o'zini bosiq tutardi.

Lekin janjal-suron borgan sari kuchayib boraverdi va axiyri tinmaydigan mojarodan aktrisaning ham, boyagi g'amgin yuzli aktyorning ham toqati toq bo'ldi. Kleris birdan qoplonday tez harakat bilan o'rnidan ilkis turdi-da, bir zumda o'n-o'n beshta likopchani chil-chil sindirdi, u endi atrofidagi tanqidchilariga rostakam hujumga o'tdi.

¹ *Soprano* – Operada eng baland ovoz.

O'tirganlar ham endi o'rinlaridan turishib, beshbattar avjga mindilar. Faqatgina ma'yus komik aktyor indamasdan chuqur xo'rsinib qo'ydi, u tevaragiga yana-da g'amginroq, ammo beg'araz nigoh bilan ko'z tashladi. Bu borada restoran boshqaruvchisi ularning oldiga turtila-surtila yetib kelib, shu zahoti tinchlanishlarini talab qildi. Biroz avval boshqaruvchiga restorandagi tortishuv xususida xabar qilishgan va u shamoldek bu yerda hozir-u nozir bo'lgandi. Uning aftida kuchli qahr-u g'azab ifodasi aks etardi. Boshqaruvchi kishibilmas qilib ofitsiantga tashqariga chiqishni buyurdi, u nimanidir zimdan rejalashtirgani aniq edi. Oradan yigirma daqiqa o'tar-o'tmas, janjal ko'targanlarning bari mirshab mahkamasida, soch-soqoli oqara boshlagan salobatli kekxa askar oldida saf tortib turishardi.

– Restorandagi tartibbuzarlik holati, – deb izoh berdi jamoani askarning oldiga boshlab kirgan kichik mirshab.

„Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesasining muallifi eshik og'zida turardi. U burniga qo'shko'zoynak qo'ndirib olgan, kechki taom sharafiga did bilan kiyingan, hat-toki oyoq kiyimiga shuncha to's-to'polon ichida ham gard qo'nmay, tip-tiniq yaltirardi.

– Askar janoblari, – dedi u ovozigga yasama rasmiy tus berib, – men bu qamoqqa olinish ayblovigaga mutlaqo qarshiman. Qarshingizda turgan aktyorlar jamosi men yozgan kichik bir pyesani sahnaga qo'yishgan va biz, ya'ni men bilan yana bir do'stimiz shu tomoshani nishonlab ziyofat bermoqda edik. Lekin ozgina beparvolik qilib, pyesa borasidagi munozara ichiga juda chuqur sho'ng'ib ketibmiz, negaki tomoshadagi kichkina bir lavha jindek o'xshamay qolgan ekan, shuni muhokama qilib sal qizishib ketibmiz.

To'g'ri, bu restorandagi boshqa xo'randalarning ham tinchini buzib, chidab bo'lmas darajada shovqin-suron

qilgan bo'lsak qilgandirmiz, ammo ayni shu muhokama bizning hammamiz uchun o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'rib turganingizdek, hech birimiz mast emasmiz, bizontamiz ham ichmaganmiz, o'zidan o'zi urush-janjal ko'tarishga suyagi yo'q odamlar xilidan ham emasmiz. Umid qilamanki, serjant janoblari, ushbu masalani u qadar kattalashtirmasdan, bizlarga ketishga ijozat etgaysiz.

– Ayblovni kim qo'ydi o'zi? – deb so'radi kekxa askar.

– Men, – jamoaning orqa tarafidan ingichka ovoq chiqdi. – Restoranimiz xo'jayini meni bu yerga yubordi. Chunki bu jinoyatchilar yemakxonamizdagi bir dunyo idishlarimizni sindirdi, ustiga-ustak butun restoranni vayronaga aylantirishdi.

– Idishlaringiz haqi to'lanadi, – deya restoran ofitsiantining gapini bo'ldi pyesa muallifi. – Ular ataylab sindirilgani yo'q. Aktrisamizning jahli chiqib ketib shunday bo'ldi, negaki biz tomoshaning muhim bir joyida qilib qo'ygan xatosi uchun unga norozilik bildirib o'tirgan edik. Haqiqatan ham, xonim.

– Bu to'g'ri emas, ofitser! – Kleris Keroll xonim o'zining tiniq ovozi bilan jonholatda baqirdi. Egnidagi uzun qizg'ish-jigarrang paltosi va boshidagi qip-qizil ukparli shlapasi bilan u kekxa askarning stoli oldida g'oz turardi.

– Bu mening aybim emas, – deb qichqirdi u yana g'azablanib. – Bunday deyishga qanday haddingiz sig'di?! Aslida, pyesangiz nomini mashhur qilgan menman-ku, tomosha sahnaga qo'yilgandan beri asosiy rolni men bajarib kelyapman, basharti yozgan pyesangiz shon-u shuhrati sababchisini bilmoqchi bo'lsangiz, ana, borib xalqdan so'rang – bari ayon bo'ladi.

– Tan olaman, rost, Keroll xonim bu yerda qisman haq, – dedi yozuvchi. – Mana, besh oydirki tomoshamiz sahnadan hech tushmay, eng yaxshi teatr zallarida urf

bo'lib boryapti. Faqat undagi birgina ko'rinishda Keroll xonim andak tartibbuzarlikka yo'l qo'yyaptilar. Ammo mana hozir u bu ayblarini o'zidan yengilgina soqit qilmoqchi bo'lyapti. Aktrisamiz tomoshani rejalashtirgani-dan mutlaqo bo'lakcha usulda ijro etib, butun pyesani barbod etmoqda.

– Bu narsa mening aybim emas, – deb tag'in takror-ladi aktrisa.

– Menga qarang, axir qanday qilib sizning aybingiz bo'lmasin, – deb qizishdi yozuvchi.

– Axir sahnada bor-yo'g'i siz bilan Delmars bor edi-ku?

– Unda bu holat Delmarsning aybi bo'ladi, – deb xitob qildi Keroll xonim. Uning ko'zlarida kuchli nafrat shu'la-si yonardi. Delmars ismli haligi g'amgin chehrali aktyor kekxa askarning stoli ustiga yopilgan nafis matodan ko'z uzmay, boyadan beri boshini xam qilib turardi.

Shu damda mirshab mahkamasida tun sharpasi kezib, asta-sekin olaqorong'ilik kirib kelmoqda edi.

Ko'z oldida ro'y berib turgan tortishuvlarga nisbatan askarda ham biroz qiziqish uyg'ondi.

– Sizni eshitib bo'ldim, – dedi u yozuvchiga yuzla-nib, keyin u o'sha yerda hozir bo'lgan boshqa bir chiroyli, ma'yus aktrisaga murojaat qildi:

– O'sha buzilgan sahna ko'rinishi haqida siz nima deb o'ylaysiz?

– Bilmadim, men hakam emasman, – deb javob berdi o'sha aktrisa. – Buni hamma biladi. Lekin, aytib o'tishim joizki, Klerisning aynan o'sha lavhadagi xatti-harakati uchun shaxsan men uni ayblay olmayman. U juda ma-horatli aktrisa. Faqat sahnaga biroz yovvoyilarcha yon-dashyapti, xolos. Baribir, men uning iste'dodi oldida bosh egaman.

Endi kekxa askar Delmarsga qaradi.

– Tushunishim bo'yicha o'sha ko'rinishni talqin etgan aktyorlar sen va Keroll xonim ekan. Biroq ikkalangdan qay biring ijroni to'laqonli uddalay olmaganingni so'ray-verishning foydasi yo'q.

G'amgin yuzli aktyor Keroll xonimning ko'zlarida chaqnayotgan qahr ifodasini ko'rmaslik uchun yuzini ters o'girdi.

– Bilmayman, janob. Nima deyishga ham hayronman, – dedi u tuflisining uchiga termilib.

– Sen ham aktyorlardanmisan? – o'rta yoshli kalta-baqay bir kishidan so'radi kekxa askar.

– Bo'lmasam-chi! – deb javob berdi o'sha aktyor. – Qo'limdagi nayzani payqamadingizmi? Siz mening baqir-ganimni eshitmabsiz: Hoy, qaranglar, qirol kelyapti! Mana shunday deb qichqiraman men. Qolgan aktyorlarning adashib ketmasliklari uchun sahnaga yorug'lik yetkazib turuvchi eng kerakli aktyor menman-da.

– Xo'p, seningcha, sahnadagi mayda-chuyda tashkiliy ishlar sening bo'yiningda ekan, tomoshada boshdan oxir qatnashgansan. Xo'sh, unda ayt-chi, pyesadagi noto'g'ri o'ynalgan ko'rinish kimning aybi – aktrisa xonimimizni-kimi yoki janob aktyorimiznikimi?

O'rta yoshli aktyorning peshonasi tirishdi.

– Aytishga ham botinolmayapman, – dedi u afsuslanib. – Aktrisamiz Keroll xonim xuddi o'sha lavhada o'zini tutib turolmay qoladi. Tomoshaning qolgan qismida juda yaxshi o'ynaydi, biroq... biroq sizga aytishim mumkinki, janob, u bu lavhani yurakdan ijro etadi – u o'z rolini hammangizdan ham yaxshiroq o'ynay oladi.

Keroll xonim qattiq to'laqlanib ketdi, uning yuzlari qizarib, titroq bosgan holda oyoqqa qalqdi.

– Rahmat, Jimmi! Rahmat senga, qadrdonim. Necha kunlardan beri endi birinchi marta eshitib turgan yaxshi

gapim uchun rahmat senga, do'stim, – deb xitob qildi u. Keyin u birdan kekxa askarga o'g'irilib qaradi-da, shiddat bilan gapira boshladi:

– Men hozir sizga barini ko'rsataman, janob, ana undan keyin mening aybdor yoki aybdor emasligimni o'zingiz bilib olasiz. Men bularga o'sha lavhani boshqatdan o'ynab beraman. Qani, janob Delmars, yonimga keling, birgalikda o'sha ko'rinishni ijro etib beraylik.

– Siz bunga ruxsat etasizmi, janob askar?

– Tomoshangiz qancha vaqt oladi o'zi? – deb so'radi askar biroz ikkilanib.

– Bor-yo'g'i sakkiz daqiqa, xolos, – deb luqma tashladi pyesa muallifi. – Tomoshaning hammasi uchun esa yarim soat vaqt ketadi.

– Unda boshlayvering, – deb izn berdi askar. – Nazarimda, ko'pchiligingiz bu kichik xonimga qarshiga o'xshaysiz. Ehtimol, xonimning o'sha restorandagi bir-ik-kita likopchani sindirishga chindanam haqi bo'lgandir. Qani, endi ko'ramiz, shunchalik e'tirozga yarasha uning qanaqa aybi bor ekan?

Shu orada mahkama hamshirasi anchadan beri davom etayotgan tortishuvga quloq tutib, eshik yonida jim turgandi. U ham tomosha boshlanishidan oldin, serjantga yaqinroq kelib, tuzukroq joylashib oldi. Qolganlar ham pyesani qaytadan ko'rish uchun uyqusirab-uyqusirab joy-joylariga o'rtnashdilar.

– O'yin boshlanishidan oldin, – deb so'z ochib qoldi yozuvchi, – ya'nikim, bizning – Xushchaqchaq tannoz xonim“ pyesamizni to'liq tomosha qilmaganimizni hisobga olgan holda, shu o'rinda men qisqacha, lekin o'ta zarur bo'lgan kichkinagina izohni bildirib qo'ymoqchi edim. Tomoshamiz musiqali-hajviy komediya hisoblanadi. Nomidan ham ko'rinib turibdiki, Keroll xonimning roli ush-

bu pyesadagi quvnoq, vaqtini chogʻ oʻtkazuvchi, betashvish va bagʻritosh tannoz xonim qiyofasini talqin etishdir. U pyesaning boshidan oxirigacha shu qiyofasini saqlaydi. Biroq u hech kutilmagan qiliqlari bilan koʻrinishni dabdala qilyapti. Xoʻp, mana hozir aktrisa qatnashmaydigan qism „Gorilla raqsi“ ijrosi boshlanadi.

Keroll xonim janob Delmars oʻynaydigan gorilla raqsi davomida oʻrmon nimfasi libosida namoyon boʻldi. Sahnada tropik oʻrmon manzarasi yaratildi.

– Xuddi shu lavha toʻrt-besh marotaba takrorlanadi, – deb izoh berishda davom etdi yozuvchi. – Tomoshadagi eng asosiy lavha ham xuddi shu gorilla raqsidir – qariyb besh oydan buyon butun Nyu-Yorkdagi eng qiziq tomosha shu boʻldi oʻziyam. Tropik oʻsimliklar orasida gorilla, yaʼni janob Delmars bilan oʻrmon nimfasi boʻlmish Keroll xonim berkinmachoq oʻynayotgan pallada Delmarsning qoʻshigʻi ham jarang socha boshlaydi: – Men seni kulbamga olib ketaman!

– Tushunarli. Xoʻp, unda muammo nimada? – deb qiziqsindi kekxa askar.

– Gap shundaki, aynan oʻsha – eng qiziq lavhamizda Keroll xonim tomoshani buzib qoʻyyapti, – dedi pyesa muallifi alam bilan.

Oʻsha ondayoq aktrisa qoʻllarini qanotday keng qilib yozdi-da, magʻlubiyat yoki gʻalaba uchun, yo hayot, yo mamot qabilida jangga kirishdi. U yelkasiga tashlab olgan yengsiz kiyimini ilkis silkitdi-da, atrofidagi hammani, hatto askarni ham unutib, sahna ichiga gʻarq boʻldi.

U kechki ziyofat uchun restoranga deb yaxshilab yasan-tusan qilib kelgan, biroq hozirgi mashmasha tufayli engil-boshini birpasda oʻzgartirib, oʻrmon sehrigar nimfasi qiyofasida bor mahoratini ishga solib, rol ijro etmoqda edi. Uzun, qirqquloq yubkasining etaklari tizzasiga

urilib borib-kelar, tinmay hilpirar, ammo aktrisa bamisoli qasoskor qushday sahna ichida u tomondan bu tomonga yengil parvoz etardi.

Shu asnoda u liboslarini hilpiratib, xayoliy raqslardan birini ijro etdi, shunaqangi epchil va olovday bo'lib o'ynadiki, aktyorlar jamoasidagi boshqa hech kim bu ayolchalik jozibali va erkin rol ijro etolmas edi. Tomoshabinlarning hammasi beixtiyor qarsak chalib yuborishdi.

Belgilangan vaqt yetib kelganida Delmars-gorilla aktrisaning yoniga sakrab chiqdi va maymunga xos beso'naqay, xunuk qiliqlarini shu darajada qoyillatib bajar-diki, hatto askarning o'zi ham bexosdan kulib yubordi.

Ana endi tomoshaning eng qiziq onlari – gorillaning ayolga ishq izhor etish soniyalari boshlandi. O'rmon nimfasi – Keroll xonim bu vaziyat davomida ham o'sha avval-giday sho'x, beparvo, o'yingaroq va tannoz xonim qiyo-fasida turishi lozim edi. Gorilla bo'lsa o'zining „Men seni kulbanga olib ketaman“ degan qo'shig'ini kuylab turadi.

Uning qo'shig'i xiyla durust edi. So'zlari ma'no-dor bo'lmasa-da, musiqasi tinglashga arziguday ajoyib chiqqandi. Buning ustiga Delmarsning tonor ohangi-da qo'shiqning puchmak so'zlari ham shirali sadolanib chiqardi.

Kuy-qo'shiq mobaynida o'rmon nimfasi lavha uchun tayinlangan g'ayrioddiy qiliqlarni, raqslarni ijro etib tu-rardi. Qo'shiqning ikkinchi qismida ayolning yuzida hamon g'ayrioddiy ifoda qotib turar, u manzarali daraxt-zor ichiga xayol bilan termilib qolgandi. Shu payt gorilla qo'shig'ining yakuniy qismida bir sakrab ayolning oyog'i ostiga yiqildi, uning qarshisida chuqur muhabbat ila tiz cho'kib, sevgilisining qo'lini kaftlari orasiga oldi. Darha-qiqat, pyesadagi xuddi shu soniyalar bu bema'ni tomo-shadagi eng muhim, olmosdek yarqirab turgan lavha edi.

Qo'shiq va musiqaning sehri o'rmon sehergar ayoli makridan kuchli keldi, gorillaning dard va armonga to'la nolasi bag'ritosh nimfani mag'lub etdi. Janob Delmarsning zo'r berib to'xtatishiga qaramay, Keroll xonim o'zini tutib turolmadi, u qo'llari joy olgan Delmars-gorillaning kaftlari orasiga yum-yum yoshlarini to'ka boshlagandi.

– Ana! – deb yubordi yozuvchi shu vaqt berahmlik bilan. – Ana buni ko'rib qo'ying, janob ofitser. Mana ikki haftadirki, tomoshaning aynan xuddi shu yerida aktrisa pyesamni barbod qiladi. Men Keroll xonimga uning na Ofeliya va na Julyetta emasligini necha martalab tushuntirdim, qayta-qayta yalinib so'rayverdim ham, ammo foydasiz. Bizning mojaromiz sababiga endi tushunib olgandirsiz? Yo tavba! Gorillaning qo'shig'iga ko'zyosh to'kish! Tomosha o'ldi, tamom bo'ldi!

Bir daqiqaga o'rmon sehergari ijrosini unutib, Keroll xonim darhol qahr-u g'azab otiga mindi. U qaltiroq barmog'ini Delmarsga o'qtalib gapira ketdi:

– Bu sizsiz! Bu holga sababchi odam sizsiz! – deya qichqirar edi u yovvoyilarcha. – Siz qo'shiqni oxirigacha shu taxlitda kuylashingiz kerak emasdi. Bu – sizning ishingiz!

– Bas, hammasini tugatsak, – deb xulosa qildi kekxa askar nihoyat.

Xuddi shu payt bir burchakda sukut saqlab turgan mahkama hamshirasi joyidan qo'zg'alib, oldinga chiqdi.

– Kekxa bir hamshiraning senga bir-ikki nasihat qilib qo'yishiga qarshi bo'lmaysanmi, qizim? – deb so'radi u Keroll xonimning qo'llaridan tutib.

– Ayol zotining qalbi hamisha ishq tomon talpinib turadi, azizam. Nahotki sen qo'shig'ining ilk so'zlaridanoq cheksiz hissiyotini tuymagan bo'lsang?

Muhabbat hattoki maymunzodani-da sher qilib qo'yadi. Bu tuyg'udan qochib hech qayoqqa ketolmaysan. Buning uchun sen yo kar yoki ko'r bo'lmog'ing kerakdir. Ayni shu tuyg'uga dosh bera olmaganing uchun-da sen o'z rolingni ijro etolmayapsan, bolam. Uni sevdiningmi, tamom, u hatto bir umr gorilla bo'lib qolishi ham sen uchun ahamiyatsizdir.

Keroll xonim atrofiga gir aylanib qaradi-da, janob Delmarsning qo'llaridan tutdi. Uning nigohlarida so'zsiz ishq iztirobi yonib turardi. G'amgin chehra aktyor – janob Delmars ham asta sevgilisiga yaqinlashdi.

– Siz ham shu gaplarni eshityapsizmi, janob Delmars? – deb so'radi ayol entikib.

– Eshitdim, – dedi aktyor ma'yus ko'zlarini Keroll xonimga tikib. – Bu haqiqat. Men buni foydasi yo'q bir savdo deb o'ylagan edim. Gorillaning qo'shig'i orqali dil izhorimni sizga yetkazishga uringandim...

– Voy tentag-ey! – deb kuldi kekxa hamshira. – Nega shuni o'zing o'z tiling bilan ayta qolmading?

– Yo'q, yo'q, mayli, – deb qichqirdi Keroll xonim, – uning tutgan yo'li eng yaxshisi. Bilmadim-u, biroq... biroq men dil-dilimdan istagan haqiqiy ishq izhori ayni shunday bo'ladi, Bobbi!

Ayol bamisoli yashil ninachidek janob Delmars tomon uchdi va o'sha soniyadayoq o'zini aktyorning quchog'ida ko'rdi. Ikki sevishgan bir-birlariga mehr-muhabbat to'la nigohlarini qadadilar.

– Xo'sh, bu yerda nima qilib turibsan?! Qani, tuyog'ingni shiqillatib qol-chi! – nima qilarini bilmasdan kалovlanib turgan restoran ofitsiantiga qarab o'shqirdi kekxa askar shu payt. – Sen uchun bu yerda hech qanday o'rin yo'q!

G'AYRIODDIY HIKOYA

Bir paytlar Ostin degan yerning shimoliy qismida Smozerslar oilasi istiqomat qilardi. Smozerslar unchalik ko'p emasdi, ya'ni xonadon oilaboshi bo'lmish Jon Smozers, uning xotini hamda besh yoshli shiringina qizchasidan tarkib topgandi. Shunga qaramay, hukumatning qanaqadir rasmiy qog'ozlarida Jon Smozersning uyida olti jon yashaydi, deb ro'yxatga olingandi, aslida esa ular bor-yo'g'i uchta kishi edi, xolos.

Bir oqshom kechki ovqatdan keyin qizchani qattiq yo'tal tutib qoldi, boyoqish anchagina zo'riqib, bo'g'ilganidan holi birdaniga yomonlashib ketdi. O'sha ondayoq Jon Smozers dori-darmon keltirish uchun darhol shaharcha tomon otlandi.

Smozers shosha-pisha shaharchaga ketdi-yu, ammo shu ketganicha uyga qaytib kelmadi.

Qizaloq esa asta-sekin oyoqqa turdi. Yillar bir-birini quvlab, shamoldek zuvullab o'ta boshladi, qizcha ham bu vaqt ichida balog'at yoshiga yetdi.

Smozers xonim shuncha payt erining bedarak ketganidan qattiq ezilib yurdi, bir o'zi ham yolg'izlikdan, ham muhtojlikdan siqilib, axiyri yana turmushga chiqdi va yangi oilasi bilan San-Antonioga ko'chib keldi.

Bu orada u qizini ham turmushga uzatdi, oradan besh yil o'tgandan so'ng uning ham besh yoshli qizchasi bo'ldi. Smozerslarning qizi o'z oilasi bilan haliyam o'sha, otasi doriga deb ketib, keyin qaytib kelmagan qizlik uyida yashab kelardi.

Bir tunda hech kutilmagan paytda besh yoshli qizchada kuchli yo'tal xuruj qilib qoldi, tasodifni qarangki, bundan yigirma yil oldin Jon Smozers ham xuddi shu kuni

uydan chiqib ketgandi, agar u hozir tirik bo'lganida sevimli buva bo'lib, oila davrasida o'tirgan bo'lardi, lekin afsuski, u endi yo'q edi...

– Men hoziroq shaharchaga borib, kerakli dorilarni olib kelaman, deya yo'lga shaylandi Jon Smit (Bu odamga Smozerslarning qizi o'zi ko'ngil qo'yib tekkandi).

– Yo'q, yo'q, aslo, Jon! – deya zorlandi xotini unga. – Sen ham xuddi otamday nom-nishonsiz yo'qolib ketmagin, yana uyga qaytishni esingdan chiqarib qo'ymagin sen ham...

Jon Smit xotining ahvoliga qarab turib ichi achishdi, shaharchaga ketmadi, er-xotin jajji Pensining (ular qizlarining ismini Pensi deb qo'yishgandi) boshida nochor qiyofada mung'aygancha o'tirib qolishdi.

Birozdan so'ng Pensining holi yanayam og'irlashdi, yana Jon Smit dori topib kelaman, deb oyoqqa turdi, biroq bechora xotini uning ketishiga tish-tirnog'i bilan to'sqinlik qilib, olib qoldi.

Shu vaqt hech kutilmagan voqea yuz berdi: Eshik ochildi-yu, oqarib ketgan sochlari yelkasigacha o'sib tushgan, munkillab qolgan qari bir chol uyga kirib keldi.

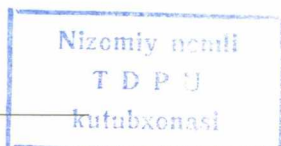
– Oyi, dada, mana mening buvamlar! – deb yubordi shunda kichkina Pensi xursand bo'lib. Ziyrak qizaloq buvasini hayratdan qotib turgan ota-onasidan ham burun tanib bo'lgandi.

Keksa chol cho'ntagidan bir shisha dori chiqarib, undan bir qoshig'ini Pensining og'ziga tutdi.

Qizcha ko'z ochib-yumguncha og'ziga keldi.

– Ming bor uzr, – dedi keksa Jon Smozers, – ozgina kechikdim, yo'lda mashina kutaman, deb biroz qolib ketdim.

930235

XIYOBONDA

Har kuni ayni shom boshlanishi arafasida o'sha sokin va kichkinagina xiyobonning jimjit muyulishida kulrang libosdagi bir qiz har doimgiday yana paydo bo'lardi. U tanish o'rindig'iga yaxshilab joylashib olardi-da, boshqa hech qanday ishi yo'qday berilib kitob o'qiy boshlardi.

Yana takroran aytaman: qizning libosi kulrang bo'lib, uning qomati va kiyinish uslubidagi har qanday nuqsonni yashira oladigan darajada bejirim qilib tikilgandi. Katta to'rli ro'moli qizning dum-dumaloq shlapasi ustidan epchillik bilan tang'ib olingan, shlapasi ostidan esa qizning chiroyli yuzi benazir husn va latofat taftidan yal-yal yonib turardi. U bu yerga o'tgan kuni ham xuddi shu soatda kelgan, undan oldingi kuni ham ushbu holat takrorlangan va qizning mazkur odatini shu yerdagi sirli bir odam har kech kuzatib yurardi.

O'sha sirli odam kelishgan, yoshgina yigit bo'lib, necha kundan beri o'z omadini kutib, doim sal narida qizni poylab turardi. Shu kun yigitchaga taqdir kulib boqqandek bo'ldi, qiz o'qib o'tirgan kitob to'satdan qo'lidan tushib ketdi-da, bir-ikki qadam nariga uchib tushdi. Uddaburon yigit o'sha zahoti kitobga chang soldi-da, uni sohibjamol qizga cheksiz umid, oliyjanoblik hamda hurmat ila tutqazdi. Kitobni qizning qo'liga berayotgan damda fursatdan foydalanib, kechki havo haqida mu'loyim ovozda bir ikki og'iz gap qistirib qo'ydi. Odatda, ob-havo mavzusi qismatlar yo'lini tutashtiruvchi va baxtsizlik yoxud bir dunyo tole' taqdim etguvchi ilk tanishuv debochasi hisoblanadi.

Shu paytda qiz ham unga ziyraklik bilan zehn solishga ulgurdi, yigitning odmigina, lekin top-toza g'ubori yo'q ko'ylagidan uni sofdil yigit bo'lsa kerak, deb xayol qildi.

– Agar istasangiz, o‘tirishingiz mumkin, – dedi qiz bag‘rikenglik qilib, – bemalol, tortinmay o‘tiravering. Bu yer kitob o‘qish uchun ancha qorong‘ilik qilyapti. Yaxshisi, suhbatlashganim ma‘qulroqqa o‘xshaydi.

To‘satdan kelib qolgan omadni boy berishni istamagan baxt izlovchisi qizning yoniga mamnuniyat bilan o‘tirdi.

– Ishonasizmi, – deya gap boshladi yigit biroz rasmiy ohangda, – siz men dunyoda uchratgan eng jozibali qiz bo‘lasiz! Mana bu chiroyli, porlab turgan ko‘zlaringiz bilan bir odamni anchadan buyon xayolini o‘g‘irlab qo‘yganingizni o‘zingiz ham bilasizmi, asalim?

– Nimalar deyapsiz? Kimsiz o‘zi? – birdan qizning jahli chiqib ketdi. – Esingizda bo‘lsin: Men oliynasab yosh xonim bo‘laman. Og‘zingizga kelgan gapni aytaverasizmi? Mayli, hozirgina qilgan iltifotli ishingiz uchun bu gapingizni kechirdim ham deylik, ammo faqat kitobni olib berganingiz uchungina kechiraman, bilib qo‘ying. Sizga o‘tira qoling, deganim bu sizga meni „asalim, shakarim“, deb ketaverishingizga ijozat berganim emas. Garchi siz shunday deb qabul qilgan bo‘lsangiz, u holda aytgan so‘zimni qaytib oldim.

– Ming bor uzr, juda xijolatdaman, meni kechiring, – dedi yigit astoydil yolvorib. Uning mamnuniyat to‘la ko‘zlari pushaymonlik va kamtarlik ifodasi bilan almashdi. – Oldingizda katta gunoh qildim, ma‘zur tuting. Men o‘ylabmanki, xiyobonga kelib turadigan qizlar, albatta... siz bilasizmi, bilmaysizmi, ehtimol...

– Mavzuni o‘zgartirsak, iltimos sizdan, – dedi qiz gapni cho‘rt kesib. – Albatta bundan xabardorman. Ammo men to‘g‘rimda bo‘lmag‘ur o‘ylarga aslo bora ko‘rmang. Yaxshisi, siz menga hamma yoqda g‘uj bo‘lib, yo‘lakchalarda u yoqdan bu yoqqa shoshilib o‘tib turgan odamlar haqida gapirib bering. Bu odamlar o‘zi qayerga ketish-

yapti? Nega bunchalik shoshilib yurishadi? Ular, aslida, baxtli odamlarmi?

Sal oldin mulzam bo'lib qolgan yigit endi kalondimog'lik qiyofasini tashlab, biroz mulohazakor odamga aylangandi. U hadeb bo'lsa-bo'lmasa gap suqavermasdan, faqat gapirish navbati yetib kelgunicha miq etmay kutib o'tirgandi.

– Ularni tomosha qilish maroqli hol, – deb javob berdi u qizning kayfiyatini o'zicha baholab. – Hayotning g'aroyib tomoshasi bu. Qarshingizdagi odamlarning ba'zilar kechki ovqatga, ba'zilar bo'lsa... Yana boshqa-boshqa joylarga ketyapti. Kim bilsin, har bittasining taqdiri qanday ekan?

– To'g'ri aytasiz, buni hech kim bilmaydi, – dedi qiz, – men tergovchi emasman, bema'ni savollar bergan bo'lsam, to'g'ri tushuning. Men bu yerga shunchaki toza havoda o'tirib, yengil nafas olish uchungina kelaman, zotan, faqat shu sokin xiyobondagina insonning yurak zarblarini xotirjam va teran his qilishing mumkin. Biroq baxtga qarshi mening jamiyatda tutgan o'rnimda ana shu hissiyotni, qalb olamini hech qachon tinglay olmaysiz. Nima deyayotganimni tushunyapsizmi, janob?

– Janob Parkensteper, – deya qizning gapini to'ldirdi yosh yigit. Shunday deb u yana umid va hayajon to'la ko'zlarini qizga tikdi.

– Yo'q, – dedi qiz ingichka barmog'ini o'ynagancha biroz kulimsirab, – siz mendagi holatni darrov tushuna olmaysiz. Axir kimningdir ko'nglini anglay olish bu lahzalik ish emas-ku. Hatto odamning ko'rinishidan ham uning ichki dunyosini bilib olish mushkul ish. Oqsochim tang'ib qo'ygan mana bu ro'mol bilan shlapa go'yo boshimdagi butun o'y-xayollarimni-da berkitib qo'yganday. Hatto har doim sizni mashinada olib yuradigan haydovchingiz ham

har kuni ko'zlariningizda miltirab turgan mungni payqay olmaydi. Ochig'ini aytganda, kimlargadir yuqori tabaqaga mansub kishilar toifasidan bo'lish ulkan baxtday bo'lib tuyuladi. Ammo ularning hammasi ham baxtli emas... Men sizga gapiryapman, janob Stekenpot?

– Parkensteker, – deb qizning xatosini to'g'rilab qo'ydi yigit kamtarlik bilan.

– Kechirasiz, janob Parkensteker, – qiz uzr so'rab, yana gapida davom etdi. – Bilasizmi, men har doim chinakam inson – omonat mol-dunyo jimjimasiga uchib, o'zligini buzmagani, haqiqiy odamiylik qiyofasini unutib, manfur va yulg'ich kimsaga aylanib qolmagan, qaysidir ma'no-da hayotdagi eng ulug' toifaga munosib asl inson bilan dardlashib o'tirgim keladi. Oh! Siz mening bu yaroqsiz boylik ohanjamasidan qanchalar charchaganimni bilmaysiz! O'zingiz ham ko'ring, bu hayotda hamma narsa pul, pul, faqat pul! Hatto oqshomgi bazmlarda ham bir-biridan qolishmaslik uchun ataylab har-xil soch turmagi bilan kelishadi. Buning bari jonimga tegdi! O'sha zeb-u ziynat, o'sha sayr-u sayohat, o'sha tillolarga chulg'angan jamiyatning kibor toifasi – hamma-hammasi g'ashimni keltir-yapti! Men nihoyatda bezib ketdim!

– Menda esa aksincha, – yigit ancha ikkilanib o'zicha tavakkal qildi, – ya'ni, menda hamisha shunday fikr bo'lgan: Pul bu juda yaxshi, nihoyatda ajoyib narsa bo'lishi kerak.

– Chindanam yaxshi va ajoyib, chin yurakdan orzu qilinadigan narsa bu – iste'dod! Million-million pulingiz bo'lsa-yu, ozginagina iqtidoringiz bo'lmasa, boyligingizning hech qanday ahamiyati bo'lmaydi! Qiz umidsiz va tushkun ohangda gaplariga xulosa yasadi. Oradagi biroz jimlikdan so'ng, tag'in so'zlay boshladi: – Hamma narsada bir xillik, zig'ircha o'zgarish yo'q. Mashinalar,

kechki ziyofatlar, teatr, tomosha va o'tirishlar. Hammasi keragidan ortiq, bizning ehtiyojimizdan ko'ra ortiqcha darajada mo'l-ko'l. Ba'zida hattoki shampan quyilgan stakanimdagi muzning tiringlashi ham asabimga tegib, jinni qilib qo'yay deydi meni...

Janob Parkensteker qizning barcha gaplarini katta qiziqish va zakiylik bilan tinglab o'tirardi.

– Baribir men badavlat odamlar va ularning mol-dunyo orttirish yo'llari to'g'risida eshitishni jon-dilimdan yaxshi ko'raman. Menimcha, ozgina xudbinroq bo'lsam kerak. Lekin siz bilan suhbatlashib o'tirib, fikrlaringa oydinlik kiritib olyapman. Nazarimda, menga quyilgan shampan vinosi allaqachon sovib qolgan va qadahimdagi muz ham allaqachon erib ketgan.

Shu vaqt qiz chin dildan, xushchaqchaqlik bilan kulib yubordi.

– Bilasizmi, – dedi u ko'ngilchanlik bilan, – bizlar hech kimga keragi bo'lmagan, o'zimiz istagandek rohat-farog'atni topolmaydigan toifalardanmiz. O'sha shampan quyilgan qadah va muz solish shunchaki bema'ni bir hoy-u havas, shunchaki oliftagarchilik, xolos. Sizga bitta voqeani aytib beraman hozir. Bir kuni Uolderf degan joyda o'tkazilayotgan bazmga Tortari shahzodasi qadam ranjida qilibdi. Bazmdagilar darrov rasmiyatchilikni, dabdabagarchilikni joyiga qo'yishibdi. Hattoki ular kechki taom das-turxonida har bitta kibor mehmonning likopchasi yoniga bir donadan yosh bolalar qo'lqopini qo'yib chiqishibdi. Qo'lqop nima uchunligini fahmlayapsizmi? U mehmonlar zaytun yeyayotgan paytlarida og'izlarini artish uchun qo'yilgan ekan.

– Sizni tushunyapman, – deb bosh iring'adi yigit kamtarlik bilan. – Oliymaqom davralarning bunday ko'ngilxushligi oddiy xalq uchun doim g'ayrioddiy holat bo'lib kelgan.

– Baʼzan, – deya gapini davom ettirdi qiz, ayni chogʻda u yigitning eʼtirofiga minnatdorchilik bilan boshini egib qoʻydi, – shunday oʻylaymanki, basharti qismat menga ham muhabbat baxtini inʼom etib, kimnidir sevib qolgudek boʻlsam, mening koʻngil mulkimga quyi tabaqadagi oddiy odam podshoh boʻlib saylanishini tilagan boʻlardim. U oddiygina ishchi boʻlsa ham mayli, lekin tekintomoq boʻlmasin. Ammo tan olish kerakki, koʻngil istagidan koʻra boylik qutqusi kuchliroq boʻlar ekan. Menga ham ikki nafar badavlat kishi koʻngil qoʻygan. Ulardan biri nemis millatiga mansub, qayerdadir direktor boʻlib ishlovchi Grend Dyuk ismli zodagon. Uning qaydadir xotini bor, yo boʻlmasa qachonlardir boʻlgan, deb oʻylayman. Johilligi va yengiltakligi uchun uni oʻldirib qoʻyay deyman. Ikkinchi kishi millati ingliz boʻlgan bir markiz, nihoyatda pulga oʻch va toshyurakki, undan koʻra baʼzan nemisni ham afzalroq koʻrib ketaman. Eh, shunaqa savdolar bor mening boshimda! Qiziq, bularni sizga soʻzlab berishga meni nima majbur qilyapti ekan, hayronman, janob Parkenteker?

– Parkensteker, – deb toʻgʻrilab qoʻydi yigit yana mu-loyimlik bilan. – Bilasizmi, ayni damdagi sizdagi ishonch va jasurlikni men nechogʻlik qadrlab oʻtirganimni hatto tasavvur ham qilolmasangiz kerak.

Qiz yigitga javoban samimiy, mehribon nigohini qadadi.

– Oʻzingiz nima ish qilasiz, janob Parkenteker? – deb soʻradi u yigitdan.

– Bizniki oʻta oddiy, kamtarona bir ish, xonim, – dedi yigit. – Biroq men ham bu olamda yuqoriga koʻtarilib yashashga umid qilaman. Siz boya quyi tabaqadagi insonni sevib qolish xususidagi orzuingizni jiddiy aytdingizmi?

– Albatta, jiddiy aytdim, – deb javob berdi qiz. – Biroq men – ehtimol, deb aytdim. Axir peshonamda nomzod bo‘lib turgan Dyuk bilan markiz borligidan xabaringiz bor-ku. Ha, ammo ko‘nglimdagi orzuyim hamon o‘sha-o‘sha, u darajada quyi bo‘lmagan, oddiyoq bir insonni uchratsam deb yashayapman.

– Men, – deya xitob qildi shu vaqt janob Parkensteker qizning gapini bo‘lib, – kichkina restoranda xuddi siz orzu qilgandek oddiygina bir ishchi bo‘lib ishlayman.

Shunda qiz yigitdan biroz o‘zini olib qochdi.

– Ishqilib ofitsiant bo‘lib emasmi?

– Men hisobchiman, – dedi yigit. – Shu xiyobonning ro‘parasida elektr chirog‘i yaltiratib turgan – „Restoran“ degan yozuvni ko‘ryapsizmi? Men xuddi o‘sha restoranda hisobchi bo‘lib ishlayman.

Qiz yigitning gaplarini eshitish asnosida chap bilagidagi shohona bilaguzuk o‘rtasiga o‘rnatilgan qo‘l soatiga tez qarab oldi-da, shoshib o‘rnidan turdi. Tizzasidagi kitobini beli tor qilib tikilgan ko‘ylagining yon cho‘ntagiga solib qo‘ydi. Lekin kitob cho‘ntakka arang sig‘ib, ko‘ylakning yonboshi ancha do‘ppayib qoldi.

– U holda nega ishda emassiz, janob Parkensteker? – deb so‘radi qiz.

– Mening navbatim tunda, xonim, – dedi yigit. – Ish soatim boshlanishiga hali ancha vaqt bor. Darvoqe, sizni yana ko‘rishimga umid qilib qolsam bo‘ladimi?

– Bilmadim, – deb javob berdi qiz o‘ychan. – Ehtimol, yana ko‘rishib qolarmiz. Injiqligim tutib qolmasa, albatta. Endi esa zudlik bilan ketishim lozim. Bugun yana bazm va o‘tirishimiz bor. Eh, yana o‘sha eski hammom, eski tos! Balki, bu yoqqa kelayotganingizda xiyobon mu-yulishida turgan avtomobilga ko‘zingiz tushgandir? Oq rangdagi?

– Qizil g'ildiraklimidi? – dedi yigit peshonasini tirishtirgancha mulohazasini bildirarkan.

– Ha, o'sha. Men har gal o'sha mashinada kelaman. Haydovchim meni muyulishda kutib turadi. U meni do'kondan u-bu xarid qilib yurgandir, deb o'ylaydi. U yuragimda yuz berayotgan holatni aslo tushunmaydi. Qayerda bo'lmaylik, hayotning dabdabalari ko'pincha istaklaringizga hokimlik qilarkan. Shuning uchun hatto haydovchilarimizni ham aldashga majbur bo'lamiz. Gaplarim cho'zilib ketdi, tezroq keta qolay endi, janob Parkensteker. Xayrli tun sizga.

– Lekin shoshmang, – dedi yigit qizni to'xtatib. – Hozir judayam qorong'i bo'lib qoldi, buning ustiga xiyobon ham bezorilar bilan to'la bo'lsa. Men sizni...

– Agarda mening orzu-umidlarimga nisbatan zarracha hurmatingiz bo'lsa, – dedi qiz shunda qat'iy turib, – men ketganimdan keyin mana shu o'rindiqda o'n daqiqa tek o'tirib turasiz. Taklifingizga e'tirozim yo'q-ku, ammo haydovchim o'z sohibasining bir o'zinimas, yonida qandaydir begona erkak bilan ko'rib qolsa, buning oqibati yaxshi bo'lmasligi mumkin... Yaxshi qoling, janob Parkensteker!

Qiz ildamlilik bilan tez-tez yurib ketdi, uning ulug'vor qiyofasi bir zumda qorong'ilik qa'riga singdi. Yigit esa turgan joyida qizning xiyobon chetidagi yo'lak bo'ylab shoshib ketayotganini zimdan kuzatib turarkan, muyulishdagi mashina yoniga yetganida birdan qizning shartta to'xtaganini payqadi. Shunda yigit qizning iltimosini buzib, hech narsani o'ylamay, uning ortidan chaqqon yurib keta boshladi. Janob Parkensteker qizni ko'zdan qochirmaslik va unga sezdirib qo'ymaslik uchun ataylab butazor va yo'g'on daraxtlarni panalab oldinga yuraverdi.

Shunda yigit qizni muyulishdagi mashinaga chiqmasdan, unga chap berib, ko'chani qoq o'rtasidan kesib o'tga-

nini ko'rib qoldi. O'ziga qulayroq yerga turib oldi-da, yigit yana uning keyingi hatti-harakatlarini sinchiklab kuzataverdi. Asosiy yo'lakni bosib o'tarkan, qiz tepasida yaltiroq belgi nur sochib turgan restoranga kirib ketdi. Bu restoran boya yigit aytib o'tgan joy bo'lib, bu yerda eng arzon va oddiy taomlar tayyorlanar edi. Xonimlardek viqor bilan kiyinib olgan qiz esa restoranga kirgan zahoti uning orqa xonasiga o'tdi-da, bir zumda boshidagi shlapasi bilan to'r ro'molini yechib, qaytib chiqdi.

Restorandagi hisobchining joyi bejirim holatda edi. Unda o'tirgan bir mallasoch qiz har doimgiday devordagi katta soatga tez nazar tashladi-da, asta o'rnidan turdi. Uning joyini kulrang libosdagi bizning – „xonim“imiz egalladi.

Bu paytda janob Parkensteker ko'chada ikkala qo'lini cho'ntaklariga solib olgancha yo'lak bo'ylab sekin bosib kelardi. Muyulishga yetib kelganida, uning oyoqlariga yo'l chetidagi chimzor ustida yotgan kichkinagina, qog'ozga o'ralgan nimadir urilib ketdi. Uning yaltiroq va bezakli muqovasidan yigit bu boya qiz o'qib o'tirgan kitob ekanligini tanidi. Uni loqaydlik bilan qo'liga olarkan, janob Parkensteker kitobning sarlavhasiga asta ko'z tashladi. Bu Stivenson ismli muallif tomonidan yozilgan „Yangi ming bir kecha“ nomli kitob edi. Yigit hafsalasi pir bo'lgandek uni yana o't ustiga tashladi-da, o'zi ham bir-ikki daqiqa chimzor ustida cho'zilib yotdi. Birozdan keyin janob Parkensteker o'rnidan turib, muyulishdagi oppoq, g'ildiraklari qizil mashina yoniga kelib to'xtadi. U mashinaning orqa o'rindig'iga o'zini tashladi-da, momiq, par yostiqchalar ustiga yastanib olgancha, haydovchisiga ikki og'izgina so'z aytdi:

– Uyga, Genri.

YO'L QIDIRIB...

– Ko'ylaging o'zingga loyiq keldimi, Sem? – deb so'radi Uebber xonim eman daraxti ostidagi o'zining jonajon tebratma kursisida kitob o'qib o'tirarkan.

– Ha, endi soz bo'libdi, Marti, – deb javob berdi Sem biroz o'zidan ketib. – Avvaliga men o'zim tugmalarni joy-joyiga qo'yib qaday olmayotgandirman, deb o'ylagandim, keyin bilsam, teshiklarining o'zi tugmalar uchun xiyol kattalik qilarkan.

– Ha mayli. Endi ko'ngling to'lgan bo'lsa bo'pti, – deb qo'ydi xotini unga beparvo ko'z tashlab. – Bo'yinbog'ingni ham tang'ib ol. Ko'ylagingga juda ham yarashadi.

Sem Uebberning qo'y ranchosi Nueses bilan Frio o'rtasidagi eng xilvat yerga joylashgandi. Ikki qavatli bu bino kimsasiz chakalakzor o'rtasida do'ppayib turgan yaydoq tepalik o'rtasida bo'lib, ranchoning oldida chog'roqqina maydonda esa otlar o'tlab yurar, yana shu yon-atrofda qo'ylarning yungini oladigan yungxona ham bor edi. Ranchoning shundoqqina orqasidan esa tikanli chakalakzor boshlanib ketardi.

Sem yaxshilab boqilgan qo'ylarning mayin yungidan sotib olish uchun qo'shni Chepmen ranchosiga borib kelmoqchi bo'lib yurgandi. Biroq bu safar uchun alohida e'tibor qaratmasa bo'lmasdi, negaki Chepmen ranchosi o'zining aholisi hamda hajmi jihatidan deyarli shaharchaday bo'lib qolgan binoyidek joy edi. Shuning uchun ham Sem bu safariga muvofiq ravishda – yasan-tusan“ qilib olishga qaror qilgandi. U o'zidan mutlaqo yangi, o'zgacha qiyofa yaratishni xayol qilib, o'ng-u tusini chiroyliroq qilish harakatida edi. Zarbdor muskullari yordamida oftob olgan bo'ynini qo'pollik bilan qisgan oppoq bo'yinbog' uning aftiga noodatiy ifoda bag'ishlab turardi. Yaxshilab o'nglan-

magan maykasi ustidan tugmalari chala yarim qadalgan ko‘ylagi notekis hilvirar edi. Semning baquvvat adl qomatini tuzukkina yashirib turgan – tayyor qo‘ldan olingan“ kulrang kastum bu qo‘ysevar cho‘ponning har doimgiday alpon-talpon qilib yurishiga ancha monelik qilardi. Balki, engil-boshidagi shuncha noqulaylikni debmi, Semning qoraygan yuzlarida xuddi qamoqda begunoh jabr tortayotgan mahbusnikiday qayg‘uli manzara qotib qolgandi. Uydan chiqar ekan, Sem hovlida o‘ynab yurgan uch yoshli o‘g‘li Rendining boshini silab o‘tdi-da, darvoza oldida uning chiqishini kutib turgan oti – Mexiko tomon shoshildi.

Tebranma kreslosida bamaylixotir o‘tirgan Marta qo‘lidagi kitobining o‘qiyotgan sahifasiga barmog‘ini belgi qilib qo‘ydi-da, erining – „pardozi-andozi“dan keyin ortida qolgan ivir-sivirlarga muloyim jilmayib qaradi:

– Bu turqi-tarovat bilan Sem, – dedi u gap ohangini ataylab cho‘zib, – Texasning manaman degan cho‘ponidan ko‘ra ko‘proq o‘sha ranchoyingda o‘sib yotgan o‘t-alafga o‘xshab ko‘rinyapsan.

Sem beso‘naqaylik bilan egar ustiga joylashib oldi.

– Shu gapni hamma gapirsa ham, sen aytmasang yaxshi bo‘lardi. Xotinim emish yana, – dedi u kesatib. – Eringning kiyim-kechagiga qarab qo‘yish o‘rniga qachon qarasa yalpayib o‘tirvolib, qayoqdagi bo‘lmag‘ur kitoblaringni varaqlaganing-varaqlagan!

– Yaxshi bo‘pti! Keta qol endi, yo‘lingdan qolma, – dedi xotini unga javoban. Missis Uebber kreslosining tutqichlariga yengilgina urib qo‘ydi. – Har doim mutolaamning beliga tepasan. O‘qiydigan bir dunyo kitoblarim bor. Buning ustiga istagan paytimda xohlaganimcha mutolaa qila olaman. Bu havoyi va tashlandiq qishlog‘ingda na gaplashgulik va na eshitgulik bir odaming bo‘lmasa, boshqa yana qanday vaqtichog‘lik bor? Hatto sen bilan ham beg‘alva

gaplashib bo'lmaydi, qachon qarasa noliganing-noligan, noliganing-noligan-a! Voy, tezroq keta qolgin, Sem, bor, meni o'z holimga qo'y!

Sem tizzalarini otining biqinlariga mahkam tirab oldi-da, qadrdon hamrohini asta turti. Ular birozdan so'ng eski, asosiy qishloq yo'li ustiga chiqib olishdi. Vaqt hali erta, soat endigina sakkiz bo'lgan, biroq kun halitdan qizdirishni boshlagandi. Bundan uch soat oldinroq yo'lga chiqsam bo'lar ekan, deb ichida jindek afsuslanib qo'ydi Sem. Aslida, Chepmen ranchosi atiga o'n sakkiz mil narida joylashgandi, lekin yo'l juda notekis, ayniqsa mana shu asosiy yo'lning o'zi uch mil masofa uzunlikda edi. U xuddi bu yo'llardan avval ham bir marta yurgan, shuning uchun ketayotgan yo'li aniq esida qolgandi.

Sem qishloqning asosiy yo'lidan burilib, Kvintenil-ladagi kichikroq soy yoqalab yo'lida davom etdi.

Ayni shu yerda yo'l torgina so'qmoqchaga aylanib ketar, so'qmoqcha yam-yashil, barra maysalar bilan qoplanib yotar, Mexiko esa bu yo'ldan satang yurish qilib, nozaninday yo'rg'alab borardi. Qarshisidan Yovvoyi Dik suv dambasi chiqib qolganida Sem yana ortiga o'girilib, tikanak qoplab yotgan kichkina tepalik tarafga ko'z tashladi. Shu yerdan boshlab u ortida qoldirib ketayotgan yo'llarining yaxlit qiyofasini yodda tutib tag'in oldinladi. Sem tikanli yirik butazor oldidan o'tayotib nihoyatda qiy-nalib ketdi, bu chakalakzor qurg'ur ham o'zi naq yigirma yarddan kam bo'lmagan hudud ekan, Sem to daraxtlar sharpasi soya solib turgan kengroq joyga chiqib olguncha yuragi siqilib ketdi. U Kvintenilla bilan Pedra o'rtasida qad rostlagan qiya tepalikning nishabligidan asta odimlab o'ta boshladi.

Oradan ikki soatcha vaqt o'tgandan keyin Sem birdan yo'ldan adashganini sezib qoldi. U egri-bugri yo'llarni

bosib o'tib, o'zining aniq manzilini yo'qotib qo'ygandi. Sadoqatli cho'pon o'sha zahoti qattiq sarosimaga tushib qoldi, u nima qilishini bilmay, atrofga olazarak qarayverdi. Mexiko bo'lsa egasining notinchligidan halovati buzilib, boshini u yoqdan bu yoqqa burib, o'zini har yoqqa tashlay boshladi. Semning ko'nglidan kechayotgan chigal o'ylar ayni damda Mexikoga ham tinchlik bermasdi.

Na oldindagi manzilni eslatadigan biron-bir belgi ko'rinar, na chor atrofda Chepmen ranchosidan darak berguvchi qildek nishona ko'zga tashlanardi. Ular alanglay-alanglay, nihoyat qisqagina, ammo hatto quyon ham yorib o'tolmaydigan darajada quyuq bo'lgan butazor ro'parasidan chiqdilar. Chindan-da odam bolasining qadami yetgan joylarga o'xshamasdi.

Ko'pni ko'rgan chorvador yoki cho'pon uchun-ku bir kechalik yoki bir kunlik bo'lgan bu yo'lda adashib qolish hech gap emasdi. Bunday holatlar bu yerda tez-tez bo'lib turadi. Bir kechalik ovqatdan qolib, shundoqqina egarining ustidagi yumshoq yopinchiqni mayin maysazorlar ustiga to'shab, maroq bilan uxlab yotish – tajribali qo'ychivonlar uchun arziyas hodisa. Lekin Semning vaziyati mutlaqo bo'lakcha edi. U umrida hech qachon qoq yarim tunda o'z ranchosidan bir mil ham uzoqqa ketib qolmagandi. Martaning esa chakalakzordagi ilonlarga, zaharli hasharotlarga, hatto selkillama qora qo'ylarga ham toqati yo'q edi. Shuning uchun ham Sem ayolining bir o'zini hech qachon tashlab ketmasdi.

Adashib qolganidan keyin taxminan to'rt soatlar o'tgach, izillab, tentirab qolgan Sem birdan hushyor tortdi. Uning vijdoni qiynalayotgan edi. O'zi bir ahvolda, shalviragan, kiyimlari kir, shalabbo bo'lgan, bularning bari horigandan ko'ra Semdagi adoqsiz bezovtalik nishonalari edi. Bu paytga kelib u allaqachon Friodagi

poyezd yo'lini shartta kesib o'tib, to'ppa-to'g'ri Chep-men ranchosiga kirib boraman, deb umid qilayotgandi. Agarda u yo'ldan chalkashib ketmaganda edi, allaqachon o'z manziliga yetib, ko'zlagan ishini ham bahuzur tamomlab olgan bo'lardi. Sem hozir o'z uyidan ellik mil nariga ketib qolganday, o'zini juda ham yolg'iz his etdi. Basharti u yangi ot bilan yo'lni so'roqlab-so'roqlab ortga qaytgan taqdirdayam sevikli Marta bilan shirintoy o'g'lining yoniga qaytish uchun tun bo'yi yo'l bosishiga to'g'ri kelardi.

– Mana o'zimdan ketganimning jazosi! Semni cheksiz pushaymonlik tuyg'usi qurshab oldi. Uning tomog'iga yong'oqdek narsa tiqilib qolgandi. Kitobsevar ayoliga aytajak so'zlari xayolidan o'tarkan, sodiq cho'ponning ko'zlarida yosh halqalandi. To'g'risiyam, Semning tuturuqsiz haqoratlariga dosh berib, gadoytopmas, vahimali o'sha ranchoda yashash xotiniga ham oson emasdi. Sem shuncha vaqtdan beri mutolaaga mayli bor xotining us-tidan kulib, u o'qiyotgan semiz-semiz romanlarni mensi-masdan, qilgan qiliqlarini eslab, juda uyalib ketdi, o'zini o'zi ayovsiz la'natladi.

– Uning bor ovunchog'i ana o'sha romanlari bo'lsa, bechora chindan ham nima qilsin, – deb xo'rsindi Sem. Mexikoning quloqlariga bo'lsa uning bu xo'rsinig'i ne-gadir g'ayritabiyy, o'ta boshqacha bo'lib eshitilib ketdi. – Menga o'xshagan kallavaram sassiq ko'zan bilan yashash ungayam og'ir bo'lsa kerak. Faqat pishir-kuydir, kir yuv, ovqat qil, qo'ylarning kalla-pochasini tozala, yana usti-ga ustak erining ma'nisiz xo'rlashlariga chidab yashash! Rostdanam, undan ko'ra bir bet kitob o'qish zavqliroq-da!

U xayolida Martani ilk daf'a uchratgandagi qiyofasida jonlantirib ko'rdi: durkun, dildor va g'ururli go'zal! Qora mehnat va yillar soyasi tufayli yuzi jigarrang tus olish-

dan avval Martaning yonoqlari nim pushti rangda yal-yal yonib turardi. Doimiy sukunat cho'mgan quyuq chakalakzorlar orasida osmono'par orzu-xayollarga burkanib yashagan xayolparast va soddadil qiz!

– Agar shunaqa dag'al muomalam va qo'rs gaplarim bilan ichimdagi sevgi izhorimni tilimga ko'chirganimda bormi, meni hatto yovvoyi mushuk ham tilka-pora qilib tashlagan bo'lardi.

Sem o'zidan o'zi norozi bo'lib, ana shunday g'urbatli o'ylari bilan qaysi yo'lda ekanligini ham aniq idrok qilolmasdan qayergadir ketib borardi. U faqat o'zining nechog'lik insofsizligini, Martaga qilgan qilg'iliklari to'g'risidagina o'ylar va ezilar edi. U endi nima qilishini bildi. Nima qilib bo'lsa ham Martani xursand qilishni o'ylardi. U yung olib-sotadigan og'aynilari – Garsiya, Jons va San Antonioga ham birvarakayiga xat yozadi. Semning kallasida bundan boshqa yana yangidan yangi rejalar tug'ila boshladi. U o'zining bir xonasida yaltirab turgan kichkinagina qop-qora pianinoni ko'z oldiga keltirdi. Butun oila kechki ovqatdan so'ng piano atrofiga jam bo'lib olgancha o'g'ilchasi Rindo chalayotgan ajoyib kuyni tinglab o'tirganlari Semning ko'z oldida yaqqol namoyon bo'ldi.

Ammo shuncha tuzgan g'aroyib rejaları hamda ularni amalga oshirish istagi Semning Marta bilan o'g'li Rendi o'tkazadigan vahimali tun qayg'usini yengillatib qo'yolmasdi. Uzzukun nuqul adi-badi aytishib, g'alva-g'isha va qozg'aganlari bilan Marta baribir har tun Semning kuchli qo'llari ustiga asta boshini qo'yar, bor qo'rquvini yashirgancha Semning yurak urishini tinglab yotar, butun vujudini mamnunlik va shukronalik hissi qamrab olardi. Aslida-chi, Martaning qo'rquvlari chindan ham asossizmidi? Sem elma-el kezib, bosqinchilik qilib yur-

gan bezori meksikaliklarni xayoliga keltirdi. Rancholarga pusib boradigan tungi yovvoyi mushuklar, tili uzun silliq ilonlar, mingoyoqlar va yana bir olam xavf-xatarlar borasidagi o'y cho'ponning yuragini g'ash qildi. Ehtimol, Marta hozir qo'rqqanidan jazavaga tushib o'tirgandir. O'g'li Rendi bo'lsa yig'lab, dadasining tezroq kelishini yalinib so'rayotgandir.

Ketma-ket cho'zilib, bir-biriga ulanib ketgan butazorlar-u o'simliklarning hech adog'i ko'rinay demasdi. O'ydim-chuqur yerlar, nishablik ketidan tag'in boshlanib ketadigan nishabliklar, jarliklarning hammasi bir-biriga farqlanmas darajada o'xshab ketardi, boz ustiga ular faqat takrorlanib boraverardi, sira-sira o'zgarmas va yo tugamas edi. Xudoyim-ey, qaniydi tezroq biror tanish yerdan chiqa qolsaydi!

Hayot juda qiziq-da yoki tabiatning o'zi o'yin qilishni xush ko'radi. Oddiy odamning hayoti aqlli diplomatnikidan ko'ra qiziqarliroq kechishi ham mumkin. Qorlarda yo'qolib qolgan kishilar to hushdan ketgunga qadar bitta doira ichida aylanib yurganlarini anglay olmaydilar. Yoxud donishmand sayohatchilar turli aqliy jarayonlarda aylanib-aylanib, keyin yana eng boshlang'ich nuqtasiga qaytib kelishlarini o'zlari ham tushunmaydilar.

O'ziga ishonch bilan hamon jadal yo'rtib borayotgan Mexikoning quloqlari tagida horg'in, afsuslangan Semning chuqur-chuqur xo'rsinishi jaranglar edi. Ular yana tik qoya nishabligidan yonbag'irlab ketgan o'n yoki yigirma fut balandlikdagi qalin butazor oralab keta boshladilar.

— Endi chiday olmayman, Mex, — deb yubordi Sem otiga iltijo bilan qarab. — Mana shu yerga kelganda tamomila holdan toydim. Axir sen o'zing ham o'lgudek charchab ketding-ku, og'ayni. O Xudojonim-ey, nima balo, bu yorug' dunyongda birontayam kulba-kapang qolmaganmi?

Sem faryod qilib, tovonni bilan yana Mexikonning biqiniga turtidi.

Ot bunga javoban norozi ohangda pishqirib qo'yarkan:

– Yaqin-atrofda o'sha kulbang bo'lganda ham bizga nima foydasi bo'lardi? Axir uyga tezroq yetib olishimiz kerak-ku, – deb qo'ygandek edi go'yo.

Lekin shunga qaramay, Mexiko yurishini yanada tezlatdi, hatto yo'rtigancha chopib ham ketdi. Ulkan, qop-qora chakalakzorni aylanib o'tarkan, Sem bir nafasga to'xtadi. U otining tizginlarini yerga tashladi-da, ko'zlariga ishonmasdan, turgan joyida o'tirib qoldi. Sem o'z uyidan nari borsa o'n yard narida turar edi.

Sadoqatli Marti yuvosh va beozorgina bo'lib, eshik oldida, o'zining qadrdon tebratma kursisida hamon kitob o'qib o'tirar, bolajon Rendi esa yerga o'tirib olganicha kichkinagina o'yinchoq mashinasini g'izillatib yurgizish bilan band edi. U bir zum o'yinidan boshini ko'tarib, sal narida turgan dadasiga ko'z tashladi-yu, lekin uni taniy olmasdan yana o'yinga berildi. Marti esa bu payt qandaydir sharpani sezgandek bo'lib, erinchoqlik bilan orqasiga o'girilib qaradi. U odatdagidek kitobining kelgan yeriga barmog'ini belgi qilib qo'yib turardi.

Ana shu vaqtda Sem bir seskanib oldi. Xuddi yomon tush ko'rib, birdan uyg'onib ketgan odamday o'zini g'alati sezdi-yu, sekin egardan tushdi. Qattiq hayajonlanib ketganidan Sem nuqul lablarini yalardi. Ammo u o'zidagi noqulay holatni bildirmaslik uchun darrov xotiniga o'shqira ketdi:

– Buni qara, haliyam shu bo'lmag'ur romanlaringni titkilab o'tiribsanmi?! Sendan boshqa kim ham o'qirdi bu semiz kitoblarni? Qani yig'ishtir hammasini, tez! Senga aytyapman!

Mana, yana o'sha Sem. Texasning manaman degan bu cho'poni safari davomida adashib qolib, yo'l topolmay, tazarru qilgan, lekin qaytgan zahoti tag'in o'sha-o'sha baqiroq Semga aylanib qolgan, biroq uning eson-omon qaytib kelganidan sadoqatli Marti behad xursand edi.

OKTABR VA IYUN

Kapitan chorsiday xonasining eski devoriga osib qo'yilgan qilichiga ma'yus termilib yotardi. Devor yonidagi qizg'ish javon ichida uning rangi unniqib ketgan nihoyatda xarob formasi saqlanar, bu engil-bosh harbiydagi xizmat hamda ob-havo beqarorligi sababli allaqachonlar dog' bosib, pitig'i chiqib ketgandi. Eh-he, o'sha davrlarga ham mana ne-ne zamonlar bo'lib ketibdi!

Endi esa o'sha vaqtlari mamlakatining eng ishongan tog'laridan biri bo'lgan oliymaqom va yengilmas kapitan bir ayol kishining mayin nigohlari-yu ishvali tabassumi muhrlangan lablariga asir bo'lib qolgandi. Cheksiz sukunat og'ushidagi nimqorong'i xonasida dilgir o'tirarkan, kapitan yaqindagina undan kelgan xatni qo'llarida asabiy paypaslar, u aynan mana shu xatni deb ich-etini yemoqda edi. U xatning eng halokatli qismini – uning butun umidlarini chil-parchin etgan satrlarga qayta-qayta ko'z yugurtirardi:

– Katta boshingizni kichik qilib, men kabi ojiz bir zaifadan bir umrlik turmush yostig'iga birgalikda bosh qo'yishni taklif etganingiz men uchun, shaksiz, oliy sharafdir. Biroq na choraki, sizga o'z dilimdagilarni ro'yi-rost so'zlamasam bo'lmas. Taklifingizga bo'lgan qat'iy e'tirozim, hurmatli janobim, bu yoshimiz o'rtasidagi tafovutdir. Albatta, men sizni benihoya xush ko'raman, illo baxtga qarshi, qurilajak bu nikoh hech birimizga saodat olib kelmagay. Bularga ishora qilganim uchun oldingiz-

da g'oyatda uzrliman, lekin ishonchim komilki, vijdonim oldidagi mazkur majburiyatimni marhamatli janobim xolisalillo qadr etgaylar.

Kapitan boshini qo'llari ustiga qo'yib chuqur xo'rsindi. To'g'ri, ularning yoshi o'rtasida anchagina tafovut mavjud. Shunday bo'lsa-da, kapitan juda tetik va baquvvat, o'ziga yarasha obro'si hamda mol-davlati bor yirik shaxslardan hisoblanardi. O'tday otashin muhabbati, mehr to'la g'amxo'rligi hamda nufuziga qaramay, nahot u o'sha ayolni haliyam yosh to'g'risidagi fikrlarini o'zgartira olmadi? Buning ustiga ayolning ham unga mutlaqo befarq emasligini kapitan ich-ichidan sezib turardi.

Shubhasiz, bu erkak hazilakam janoblardan emasdi. Tanida kuch-g'ayrati jo'shgan, hamon epchil va chaqqon, bor jasorati va quvvatini jang maydonlarida sarf etgan oliynasab yigitlardan edi o'ziyam. Yo'q, kapitan so'zsiz o'sha go'zal sanamning huzuriga borib, odamgarchilik yuzasidan insof qilib hadeb yoshini vaj etavermasligini o'tinib so'raydi. Eh, yosh! Tavba, muhabbatday buyuk kuch oldida yoshning nima ahamiyati bor ekan?

Ikki soatdan so'ng kapitan ro'parasida unga shay turgan eng qiyin jangga qat'iy kirishish uchun yo'lga otlandi. Mahbubasi istiqomat qiladigan eski janubiy ko'chalardan biri bo'lmish Tenesi tomon yo'nalgan poyezdga chiqdi.

U darvozadan ichkariga yo'l solib, mayda shag'al to'kilgan yo'lakchadan bir-bir bosib borarkan, bu as-noda Teodora Deming, ya'ni uning sevgilisi, hasham-dor, ko'rkam imoratning oldi zinalarida o'tirgancha yoz shomining nasim tarovatidan bahra olib, to'yib-to'yib sipqormoqda edi. Ayol kapitanni xijolatpazlikdan qutqa-rish uchun samimiy tabassum bilan uni kutib oldi. Kapitan zina pastida turib, yuqorida turgan ayolga sinchiklab bo-qarkan, o'z nazdida, ularning o'rtasidagi yoshda u qadar

sezilarli farqni payqamadi. Ayolning qarshisida bo'ydor va kelishgan, yoz oftobida yuzlari jigar tusiga kirgan tiyrak nigohli, salobatli erkak viqor solib turardi. O'z navbatida, ayol ham ayollik davrining eng gullagan, avji durkunlik pallasida edi.

— Sizni kutmagan edim, — hayratlandi Teodora, — lekin basharti tashrif buyurgan ekansiz, qo'lim ko'ksimda, xush kelibsiz degayman. Yuborgan maktubimni olmadingizmi?

— Maktubingizni olganman, — deb javob berdi kapitani, — va o'sha maktub sababli ham ayni daqiqalarda shu yerdaman. Quloq soling, Teo, kaminaga bergan javobingiz xususida yana bir o'ylab ko'rsangiz bo'lmaydimi? Shunga nima deysiz?

Teodora kapitanga mehr bilan jilmaydi. Kapitan o'zini anchagina durust saqlagandi. Bu ayol haqiqatan ham undagi kuch-qudratni, burgut qarashlarni, chinakam erkakcha shijoatni yaxshi ko'rardi. Biroq...

— Yo'q, yo'q, — deya darhol bosh chayqadi u, — bu haqda ortiqcha gapga o'rin yo'q. Siz menga shak-shubhasiz yoqasiz, ammo turmush o'rtoq sifatida emas, yo'q! Bizning yoshimiz... Iltimos, meni bu haqda yana takroran so'zlatmang, hammasini o'z xatimda bayon etib bo'lganman.

Shu damda kapitanning jigarrang yuzlarida qizari-nish aks etdi. U bir muddat so'zsiz qoldi, olaqorong'ilik bag'riga mungli nigohlari bilan tikilib qoldi. Ko'z oldiga uzoq-uzoqlarda qorayib ko'rinib turgan quyuq daraxtzorlar ortidagi keng, katta maydon ichida, ko'm-ko'k dengiz yonida o'ynab yurgan ko'k kiyimli bolalarning shodon chehralari keldi. O, bu damlarga ham ne-ne zamonlar bo'lib ketibdi! To'g'ri, qismat va oliy hakam bo'lmish vaqt uning boshiga qancha qora kunlarni solmadi. Ba'zan,

u bilan baxt qushi o'rtasidagi masofa shunchalar yaqin kelib qoladiki, lekin u sira-sira tutqich bermasdan baribir uchib ketib qoladi!

Mana, uning qattiq, oftobda kuygan qo'llari ustida Teodoraning mayin, yumshoq barmoqlari siypalanmoqda. Shu soniyalarda navnihol ayol alal-oqibat bir tuyg'uni chuqur his etdiki, uning qalbida ham muhabbatga o'xshash qandaydir o'tli mayl nafas olib turarkan.

– Gaplarimni ko'nglingizga og'ir olmang, iltimos, – dedi ayol asta. – Hammasi yaxshilikka bo'lsin. Men bularning barini o'z aqlim bilan o'ylab, pishitib, undan keyingina xulosalab, so'ng aytdim sizga. Kun kelib, sizga turmushga chiqmaganim uchun hali o'zingiz mendan minnatdor bo'lasiz ham. Avvaliga bu g'oyatda ajib, suyuqli holat bo'lishi mumkin, biroq... Biroq o'z aqlingiz bilan o'ylab ko'ring! Shoshilmay mulohaza qiling! Atigi ikki-uch yildayoq ikkimizdagi did va layoqatlarning bir-biriga qanchalik nomutanosib ekanligi kundek ravshan bo'ladi! Birimiz kamin yonida o'tirib, mutolaa qilishni xush ko'rsak, boshqa birimizning ko'nglimiz kechki ziyofatlar, oqshom bazmlari uchun o'ta sust ketishi mumkin. Yo'q, qadrdonim, yo'q. Bamisoli yanvar bilan may oylari bitta davrda birga kela olmagani kabi, oktabr bilan erta iyun mavsumlari orasida ham yer bilan osmonchalik masofa mavjud. Biz bir-birimizga to'g'ri kelmaymiz, janob kapitan, meni ma'zur tuting.

– Teo, – deb sado chiqardi kapitan, uning ovozida adoqsiz, bo'g'iq iltijo ohangi mujassam edi, – Teo, ishon-ing, men hamma vaqt sizning ko'nglingiz tusagan, qalbingiz amr etgan yumushlarni sidqidildan bajaraman. Agar istasangiz....

– Yo'q, bunday qilolmaysiz! – keskin rad etdi ayol. – Aynan hozir shunday qila olaman, deb o'ylayapsiz, lekin

bu ish qo'lingizdan kelmaydi, yo'q! O'tinaman, mendan boshqa hech narsani so'ramang.

Nihoyat, jang tugadi. Ammo oliymaqom kapitan jasur va sheryurak jangchi bo'lgani bilan, baribir, bu kurashda yengib chiqolmadi. U oxirgi tilagini so'zlamog uchun og'iz juftlagandi, tillari qotib, tanglayiga yopishib qolganini sezdi – ortiq gapirolmadi. Kapitan o'sha tunning o'zidayoq shimol tomon yo'l olgan poyezdga chiqib, ortiga qaytdi. Ertasi kuni kechda u yana o'z xonasida devorda ancha vaqtlardan buyon osilib turgan eski qilichiga xomush tikilgancha yotardi. Kechki yemak uchun kiyinib, oppoq bo'yinbog'ini hafsala bilan bog'lar ekan, ayni chog'da uning xayolida dilbar Teoning go'zal chehrasi qayta-qayta jonlanaverardi.

– Ey Xudoyim, oxir-oqibat, men baribir Teoning haqligiga ishonaman. Uning qanchalar sohibjamolligini hech narsa va hech kim rad etolmaydi. Yoshi esa juda borsa yigirma sakkizga chiqqandir.

Ana endi muhtaram kitobxonga aniq ma'lumotni keltirib o'tmoq joiz. Latofatli ayolga ko'ngil qo'ygan ushbu kapitan bor-yo'g'i o'n to'qqiz yoshga to'lgan, uning devorda osilib turgan qilichi ham Chatanugada bo'lib o'tgan namoyishdan boshqa hech qayerda ishlatilmagan, kapitanning o'zi bo'lsa ispan-amerika urushida atiga bir martagina qatnashib qo'ygandi, xolos.

Bor gap shu edi.

ISHBILARMON DALLOLNING SEVGI QISSASI

Pitcher, ishbilarmon dallol Harvi Maksvelning eng ishonchli xodimlaridan biri, soat to'qqiz yarimda boshlig'i bilan uning yoshgina stenografisti idoraga jadal kirib kelgan paytda odatdagiday beg'am qiyofada, xotirjam chehrada ish joyida o'tirardi. Uning xo'jayini bo'lmish

janob Maksvel Pitcherga shoshilibgina: „Xayrli tong, Pitcher“, – deb salomlashdi-da, shamoldek ish stoli tomon uchib bordi va o‘sha ondayoq uni kutib turgan bir uyum telegramma va xatlar ichiga sho‘ng‘ib ketdi.

Janob Maksvel bilan kirib kelgan yosh stenografist ayol bu idorada qariyb bir yildan buyon ishlab kelmoqda edi. Uning husni shunchalar g‘ayrioddiy va betakror ediki, ko‘rinishidan sirayam stenografistlarga o‘xshamasdi. U har qanday zeb-ziynatdan voz kechgan holda, nihoyatda kamtarlik bilan kiyinar, na qo‘lida va na bo‘ynida yoki qulog‘ida biron-bir bezak topish amrimahol edi. Bu ayol huda-behudaga to‘y-u tomoshalarga ketaveradigan taral-labedod xonimchalardan yuz chaqirim berida yashardi. Qizning egnidagi ko‘ylagi ham o‘ta oddiy, biroq uning durkun qomatiga vazminlik hamda salobat bilan chip-pa yopishib tushgan, xonimning ko‘rkini yana-da ochib yuborgan, boshidagi qop-qora, ozoda shlapasi ustiga yashil to‘tining bir dona patini qadab olgandi. Ayni shu tong ayol negadir boshqacha, nimadandir behad xursand edi. U ishxonaga bamisoli nurga cho‘milgandek yorug‘ yuz bilan kirib keldi. Chiroyli, shahlo ko‘zlarida g‘aroyib bir shavq nuri chaqnar, yonoqlariga yugurgan nim qizillik ham undagi cheksiz baxtiyorlikni tasdiqlab turardi.

Pitcher, o‘z stolida hardamxayol bo‘lib o‘tirgan boqibeg‘am stenografistlarida shu tongda g‘alati bir o‘zgarish yuz berganini, ayolning orzularga berilgan xayolchan nigohlaridan sezib turardi. To‘g‘ri ish stoli oldiga borish o‘rniga ayol shu kun qo‘shni xona tomon viqor bilan kirib ketdi va u yerdan hadeganda chiqa qolmadi. Stenografist xonim idoraga kelganini janob Maksvelga bildirib qo‘yish uchun ataylab uning xonasida ko‘rinish berib qo‘yay degandi.

Ammo janob Maksvel stenografistining bu yerda bor-yo‘qligi bilan ishi yo‘q, bamisoli to‘xtovsiz mashinaday o‘z yumushlari orasida bir soniya ham dam olmay, nihoyatda band, qo‘li-qo‘liga tegmasdi.

– Xo‘sh, nima gap? Menda ishingiz bormidi? – dedi ishbilarmon dallol o‘ta keskin ovozda. U bir dunyo qog‘oz uyulib yotgan stoli yonida qandaydir bir xatni o‘qish bilan band edi, shuning uchun u xonimga hatto qiyo ham boqmadi. Nihoyat, qo‘lidagi xatni o‘qib bo‘lib, sabrsizlik bilan qarshisida nim jilmayib turgan stenografistiga boqdi.

– Yo‘q, hech narsa, – deb qo‘ydi yosh xonim hamon jilmayib turarkan.

– Janob Pitcher, – Pitcherning stoli oldidan o‘tib ketarkan, xonim bir dam to‘xtab, unga murojaat qildi, – mabodo sizga kecha janob Maksvel idorasiga yangi stenografist olish to‘g‘risida ma‘lum qilmadimi?

– Ha, rostdan ham u shunday degandi, – deb javob berdi Pitcher, – boshqa stenografistni ishga olish to‘g‘risida aytib edi. Kecha kunduzi maxsus agentlikka men ham xabar yuborgandim, ular bugun ertalabga bironta yangi xodimni jo‘natishni va‘da qilishgandi. Lekin soat to‘qqizdan oshibdi hamki, hali-beri birontayam nomzod ishxonamizga o‘rmlagani yo‘q.

– Unday bo‘lsa to mening o‘rnimga kimdir kelib joylashgunicha men o‘z ishimni bajarib turaveraman, – dedi yosh xonim.

Shunday dedi-da, ayol o‘zining har doimgi joyiga borib o‘tirdi, boshidan shlapasini olib, uni odatdagi o‘rniga osib qo‘ydi.

Basharti kimda kim ishbilarmon dallol janob Maksvelni bir zum kuzatib turganida bormi, bu odamning o‘z kasbiga qanchalar yopishib qolganini, qoyilmaqom biznes olamiga butkul ko‘milib ketganini o‘z ko‘zi bilan ko‘rgan

bo'lardi. Ha, qaysidir bir shoir aytganidek, bu manzara xuddi – shonli umrning tig'iz soatlari edi. Ushbu dallolning nafaqat soatlari, balki har bir daqiqasi-yu onlarigacha tig'iz holatda kechardi, u bir nafas ham to'xtamay, har bir kunini turli-tuman idora qog'ozlari va oxiri yo'q hujjatlar bilan o'tkazardi. Uning tashqi hayot bilan aloqasi tamomila uzilgandek edi go'yo.

Mana, bugun ham Harvi Maksvelning juda band kuni, bosh qashishga ham vaqti yo'q, oy so'ngiga borib kreditorlar hamda qarzdorlar bilan muomala sur'ati tezlashgan, janob Maksvel stolidagi telefon go'shagiga umrbod yopishib qolgandek edi. U idorada shu kabi asosiy yumushlarni bajarar, qolgan ishchilar esa uning oldiga har xil qog'oz to'plamlarini imzolatish va ko'rsatish bilan bot-bot kirib-chiqib turishardi. Ishxonadagi hamma xodimlar go'yo dengizda bo'ron quturgan paytda hovliqib qolgan dengizchilarday qattiq sarosimaga tushgandi. Shu bugun hatto parvoyi falak Pitcherning-da paytavasiga qurt tushib qolgan, u ham besaranjom o'tirardi.

Bosh xorijiy valuta tashkilotidan kuchli dovul singari ketma-ket farmoyishlar kelgan, bir dunyo yangi topshiriqlar aytilgan, shuning vajidan ishbilarmon dallolning idorasida qor ko'chish xavfi kabi yoki bo'lmasam otilajak vulqon tahlikasiga o'xshash notinch bezovtalik hukm surardi. Hatto janob Maksvel shu kun ish stolining ham o'rnini biroz o'zgartirib, uni devorga mahkam jipslashtirib qo'ygan, o'zi esa erkinroq ishlashi uchun o'z joyiga qulay o'rnashib olgandi. Ishbilarmon dallol u stoldan bu stolga g'irillab borib kelar, tashqaridan misoli tomosha qo'yayotgan masxarabozga o'xshab ko'rinardi.

Avji qizg'in ish pallasida Maksvel malla sochlarini peshonasiga gajak qilib tushirib olgan, boshiga tyulen terisidan ishlangan ixcham shlapa kiygan, bo'yinlariga

qator-qator marjonlar shodasi taqib olgan yoshgina xonim-chaning ostonadan kirib kelganiga ko'zi tushdi. Ayol ser-bezak taqinchoqlari ichida anchagina tannoz bo'lib ko'rinnardi. Uni boshliqning xonasiga yetaklab kirgan Pitcher yangi kelgan xonim to'g'risida janob Maksvelga qisqacha izoh berdi: – Bu xonim Stenografistlar Agentligidan kelibdi, o'z ish o'rni bilan tanishib qo'ymoqchi.

Maksvel qo'lida bir tutam qog'ozlar bilan Pitcherga ajablanib qaradi.

– Qanaqa o'rin? – deb so'radi u xo'mrayib.

– Stenografist o'rni-da, – dedi Pitcher. – Kecha ularga qo'ng'iroq qilib, bironta yangi stenografist yuborishlarini tayinlagan edingiz-ku.

– Siz, Pitcher, esingizni yeb qo'ymaganmisiz mabodo? – dedi janob Maksvel achchiqlanib. – Qachon men sizga shunaqa ko'rsatma bergan ekanman? Qayoqdan oldingiz bu gapni? O'zimizning mis Lesli o'z ishini bilib-bilib bajaryapti, undan ko'nglimiz to'ladi. Binobarin bu joy ham istagan vaqtigacha uniki. Kechirasiz, xonim, ishxonamizda bo'sh ish o'rni yo'q. Agentligingiz bilan o'sha buyruqni o'zingiz bekor qiling endi, Pitcher va illo-billo bu idoraga mening ruxsatimsiz birontasiniyam olib kira ko'rmang!

Mallasoch xonim jahli chiqib, eshikni dang'illatib yopdi-da, qaltiragan ko'yi zarda qilib idoradan chiqib ketdi. Pitcher asalariday tinim bilmay ishlayotgan ishbilarmon dallolga qarab, uning kundan kunga parishonxotir va unutuvchan bo'lib borayotganligini tushundi.

Chindanam, biznes ishiday serg'avg'o yumush yo'q ekan. Har kuni janob Maksvelning ish stoliga yangidan yangi hujjatlar, ro'yxatlar, qimmatbaho qog'ozlar, bayonnomalar, ish dasturlari dasta-dasta bo'lib tushaveradi. Ishbilarmon dallol esa har kuni o'sha qog'ozlar dunyosiga sho'ng'ib ketib, hatto o'zini ham unutib yuboradi. Mollar-

ni sotib olish va ularni sotish to'g'risidagi buyruqlar, hujjatlarning to'la ijrosi bilan shug'ullanish – hamma-hammasi janob Maksvelning gardanida. Lekin odam shu taxlit dam olmasdan ishlayversa, faqat ishlayversa va yana ishlayversa, oqibatda asabiy bo'lib, o'ziga o'zi kasallik orttirib olarkan. Janob Maksvelning idorasi bamisoli moliya olamiga aylangandi, bu yerdan tashqariga ochiladigan birontayam eshik yo'q edi.

Oxiri, soat tushlik vaqti uchun bong urdi. Idoradagi ari g'o'ng'illashiday shovqin shu payt sal tinchib qolganday bo'ldi.

Bir to'p telegramma bilan bayonotlar ro'yxatini hovuchlab olgan janob Maksvel nihoyat kursisidan tushdi, u qulog'i orqasiga avtoruchkasini qistirib olgan, to'zg'igan sochlari peshonasi ustiga betartib yoyilib tushgandi. Xonasining ochiq turgan derazasidan unga qandaydir sevikli bo'lgan ifor, xuddi bahor gullari kabi muattar bo'y anqib kirayotgandi.

Ayni shu hid uning eshigi tirqishlaridan ham xona ichiga quyulib oqib kirmoqda edi va u shirin siren isi yanglig' dimog'ga behad xush ifor taratardi. Janob Maksvel bu muattarlik mis Lesliga tegishli ekanligini his qildi. Ha, bu ajib ifor faqatgina undan kelardi.

Xonasi ichida kezinayotgan bu dildor havo janob Maksvelning xayolini oldi. Go'zallik va dilrabolik qarshisida adoqsiz moliya bozori to'satdan taqa-taq yopildi. Bunday qudratga sazovor bo'lish sababkori janob Maksvelning shundoqqina yonginasida, undan atiga yigirma qadam naridagi qo'shni xonada o'tirardi.

– Oh Xudoyim! Endi aytmasam bo'lmaydi! – xitob qildi ishbilarmon dallol o'ziga o'zi. – Ha, hozirning o'zidayoq borib aytaman unga. Ajabo, nega avvalroq shu ishni qilmagan ekanman?

Shu zahoti janob Maksvel birdaniga qo'shni xona tarafga ildam kirdi-da, stenografist xonim o'tirgan stol tomon to'g'ri bostirib bordi. Latofatli mis Lesli ilkis boshini ko'tarib, boshlig'iga qaradi va shu ondayoq yonoqlariga mayin qizillik yugurdi. Uning ko'zlari shunchalar qahrabo va shunchalar suyukli ediki! Janob Maksvel mis Lesli-ning stoli ustiga iyagini tiradi. U haliyam avtoruchkasini qulog'i orqasiga qistirib olgancha, ikkala qo'lida ham hilpiragan qog'ozlarni changallab turardi.

– Lesli xonim, – dedi u shosha-pisha. – Mening sizga ajratadigan bir daqiqagina vaqtim bor. Ayni shu daqiqada bir og'iz gapni aytib qo'ygani kirdim: Menga turmushga chiqasizmi? Siz bilan sevishib yurgani mening ortiqcha vaqtim yo'q, ammo sizni chin dildan yaxshi ko'rishim rost. Iltimos, faqat tez ayting – idoramda kutib turgan ishchilar meni tayoq bilan urib o'ldirishadi bo'lmasa, juda shoshilyapman.

– Voy, nimalar deyapsiz? – qattiq xitob qilib yubordi yosh xonim. U oyoqqa qalqib, boshlig'iga tikildi.

– Nima, tushunmadingizmi? – dedi janob Maksvel qiziqqonlik bilan. – Menga turmushga chiqishingizni xohlayman. Men sizni sevaman, mis Lesli. Avvalroq aytmoqchi bo'lgandim, ammo bir daqiqayam vaqtimni ajratolmasdim. Bugun sizni yo'qotib qo'yish xavfi tug'ilgandek bo'ldi – shuning uchun besh-o'n lahzagina vaqtimni sizga bag'ishlayman. Janob Maksvel nihoyatda tez gapirar, so'zlayotganda nafasi og'ziga tiqilgudek bo'lib ketardi. – Ana, meni yana telefonga chaqirishyapti. Menga qarang, hoy, Pitcher, ularga bir daqiqaga kutib turishlarini aytib turing! – deb qichqirdi u o'sha zahoti berigi xonaga bo'ynini cho'zib. Keyin tag'in stenografistining chehrasiga yuzlandi.

– Xo'sh, mis Lesli, nima deysiz?

Stenografist kutilmaganda g'alati bir qiliq qildi. Dastlab u ich-ichidan bostirib kelayotgan kuchli hayratni yengib ko'rmoqchiday bo'ldi, lekin ajablangan ko'zlari-dan duv-duv yosh dumaladi. Ana shu yig'i ichida xonim ajib tabassum qildi. Uning nozik bilaklari ishbilarmon dallolning terlab ketgan bo'yni atrofiga chirmashdi.

— Endi bildim, — dedi mis Lesli mayin tovushda. — Mana shu bitmas-tuganmas biznesing seni aqldan ozdirib, miyangdan vaqt hisobini ham chiqarib tashlabdi. Jonponim chiqib ketay dedi-ya! Nima, o'zingning esingda yo'qmi, Harvi? Axir biz o'tgan oqshom rappa-raso soat sakkizda muyulishdagi kichkinagina ibodatxonada nikohdan o'tgandik-ku!

YASHIL ESHIK

Yoshgina pianino sotuvchisi Rudolf Steyner o'lguday sarguzashtsevar yigit edi. U atiga ikki-uch oqshomdan buyongina kutilmagan hodisalar izlashdan o'zini tiyib turardi, xolos. Lekin unga negadir hayotdagi eng qiziq hodisalar mana hozir, naq oyog'i ostidan chiqib qoladiganday bo'lib tuyulaverardi. Yigit hamma vaqt yangi-yangi sarguzashtlar to'g'risida xayol surib yurardi.

Bir kuni Rudolf ko'chada hardamxayol bo'lib o'zicha aylanib yurgandi, birdan qandaydir bir dasta qog'ozlarni odamlarga bir-bir tarqatib yurgan bitta habash uning e'tiborini tortib qoldi. O'sha habash Rudolfning qo'liga ham bir tashrifnomani qistirib ketdi. Yigit qiziqsinib qog'ozni ushlagancha unga ilkis nazar tashladi. Tashrifnomaning bu tomoniga hech nima yozilmagan edi; lekin uning orqa tomoniga uch donagina so'z yozib qo'yilgandi: „Yashil eshik“. Shu payt o'zidan uch qadam oldinda qo'liga habash berib ketgan o'shanday tashrifnomani bir chetga beparvo uloqtirib ketgan erkakka yigitning ko'zi tushdi.

Rudolf o'sha qog'ozni ham yerdan yig'ishtirib oldi. Bu tashrifnomaga ham tish doktorining nomi bilan manzili qayd etib qo'yilgandi.

Sarguzashttalab pianino sotuvchisi muyulishga borib o'zgina to'xtab turdi-da, o'ylanib qoldi. So'ngra ortiga qaytib, yana odamlar oqimiga qo'shildi. Yigit ikkinchi marta habashning yonidan o'tib ketayotganida u yana Rudolfga tashrif qog'ozni berdi. Yigit o'n qadamcha nariroqqa bordi-da, qog'ozni o'zicha tekshirib chiqdi. Birinchi tashrifnomadagi kabi bunisida ham bir xil husnixat ko'rinib turar, bunisiga ham „Yashil eshik“, deb yozib qo'yilgandi. Keng trotuar yo'lak ustida yana uch-to'rtta o'shanday tashrifnomalar sochilib yotardi. Ularning hammasida tag'in o'sha tish doktorining ismi bilan uning manzili bor edi. Qiziq, bu qog'ozlarda yozilgan so'zlar nimani anglatgan taqdirdayam o'sha habash shuncha olo-mon ichidan nima sababdan aynan Rudolfni ikki martalab tanlab oldi ekan...

Bu gala izdihom ichidan sug'urilib chiqib ketdi-da, yosh sotuvchi yigit unga yangi sarguzasht va'da qilib turgan qarshisidagi baland bino tarafga alla-pallagacha tikilib turdi. Bino besh qavatdan iborat ekan. Uning birinchi qavati katta do'kon bo'lib, tepasi kvartiralar bilan band edi. Qunt bilan o'tkazilgan ko'z tekshiruvini nihoyasiga yetkazib, Rudolf o'sha binoning zinalari bo'ylab tepaga dadil chiqib keta boshladi. Uyning kirish qismi nimqorong'i, qavatlar tomon olib chiqadigan zinalar arang ko'rinib turardi. Rudolf tavakkal qilib, o'ziga yaqinroq turgan eshik tarafga nigoh tashladi-yu, eshikning yashil rangda ekanligini ko'rdi. U bir lahza ikkilanib qoldi, so'ngra to'ppa-to'g'ri o'sha eshik tomonga shaxdam bordi-da, taqillata boshladi. Eshik ancha hayallanib ochildi. Ostonada hali yigirmaga ham chiqmagan yoshgina oyimqiz paydo bo'ldi. Qizning

yuzi boʻzday oqarib ketgandi, hatto Rudolfga shunday boʻlib koʻrindiki, u shu onning oʻzidayoq hushidan keta boshlayotgandek edi. Chindanam qiz oyoqda turolmay, holsizlanib toʻsatdan yiqilib tushdi, Rudolf uni darrov koʻtarib oldi-da, xonadagi eski divan ustiga asta yotqizdi. Soʻngra eshikni yopib, begona xona ichiga bir qur koʻz yugurtirib chiqdi. Koʻrganlaridan ancha batartib, ammo ulkan qashshoqlik in qurgan makon ekan, degan fikrga keldi.

– Hushimdan ketib qoldimmi? – deya ovoz chiqardi notanish qiz arang. – Qoʻrqmang, buning hech ajablanarli joyi yoʻq. Agar siz ham uch kun ovqat yemay qadam boshishga urinib koʻrsangiz edi, ana oʻshanda koʻrardingiz nima boʻlishini.

– O Xudoyim! Nimalar deyapsiz?! – deb baqirib yubordi Rudolf sakrab turib ketarkan. – Shoshmang, siz shu yerda mening qaytishimni kutib oʻtiring. U yashil eshikdan quyundek otilib chiqdi-da, yigirma daqiqadan soʻng qoʻlida non, saryogʻ, yaxlagan goʻsht, piroglar-u sut va issiq choy bilan qaytib keldi.

– Och qorin bilan bunaqa ahvolda yurish gʻirt ahmoqlikning oʻzi-ku. Qaytib bunaqa ish qila koʻrmang. – deya dagʻdagʻa qildi Rudolf qizga qarab. – Mana, kechki taomingiz ham tayyor boʻldi.

Ogʻziga ozgina u-bu narsa tekkan qiz biroz dadillanib, boshidan oʻtganlarni yigitga hikoya qilib berdi. Bu qiz shahardagi millionlab chorasiz gʻariblardan biri sifatida, bu miskin yerda avj olib borayotgan berahmlik va loqaydlikdan tortib ishxonalardagi past moyanalar, oqibatda oʻta qiynalib ketib, oxiri kasal boʻlib yotib qolgunicha kuyunib soʻzladi, baxtga qarshi u bor ishidan ham ayrilib qolibdi, umidlari xor boʻlib, sarob orzular daryosida uvol boʻlayozgan bir onida xuddi Xizr kabi oliyhimmat bu yosh yigit uning eshigini qoqib kelibdi.

Rudolf qizga achinib qarab turardi.

– Shuncha ko‘rgilikni yolg‘iz o‘zingiz boshdan o‘tkazganingizga qaraganda, – deb xitob qildi u keyin, – bu yerda na bir qarindoshingiz va na bir do‘stingiz borgan o‘xshaydi?

– Ha, hech kimim yo‘q.

– Aslini olganda, men o‘zim ham bu dunyoda butkul yolg‘izman, – deb qo‘ydi Rudolf biroz jimlikdan so‘ng.

– Men bundan xursandman, – deya suyunib ketdi qiz beixtiyor, uning bu so‘zlari Rudolfga ham negadir xush yoqdi.

Andak vaqt o‘tgach, qiz chuqur xo‘rsinib, boshini yostiqaqa tashladi: – Kechirasiz, lekin o‘lguday uyqum kelyapti, – dedi u shivirlab.

Rudolf o‘rnidan turib, shlapasini qo‘liga oldi. Birdan qiz yana tilga kirib: – Aytgancha, nega aynan mening eshigimni taqillatib kelgandingiz? – deb so‘rab qoldi.

– Ha-ya, shu binoda bizning bir pianino sotuvchimiz yashardi. Men adashib ketib, sizning eshigingizni qoqibman.

Qizni bu gapga ishonqiramay, dargumon bo‘lishi uchun hech qanday asos qolmagandi, yigit o‘z yolg‘oniga o‘zi ham ishongan holda gapirgandi.

Rudolf eshikni yopib, tashqariga chiqdi-da, nogoh, atrofidagi hamma eshiklarning yashil tusda ekanligini ko‘rib, karaxt bo‘lib qoldi.

Ko‘chada u yana tanish habashni uchratdi.

KAKTUS

Vaqt shunday shafqatsiz hakamki, u o‘tgan har bir daqiqani o‘tmishga va xotiraga aylantirib ketaveradi. Hayot o‘zanida cho‘kayotgan odamning esa har bir qilgan xatosini tan olmasdan boshqa chorasi ham yo‘q. Afsuski, o‘tib ketgan xatoliklarni qo‘lqopni almashtirgan kabi qaytadan o‘zgartirib bo‘lmaydi.

Bo'ydoqlik uyidagi stol yonida o'ychan turgan Trisdalning boshidan ayni chog'da ana shunday xayollar kechardi. Uning oldidagi stol ustida esa barglari osmonga dadil bo'y cho'zib o'sayotgan bir tuvak yam-yashil o'simlik turardi. Bu o'simlik kaktus gulining turlaridan biri bo'lib, nozik yaproqlari yengil esayotgan shabbodada nafis tebranar, chayqalayotgan barglari bilan go'yo kishini o'zi tomon chorlab, ishora berayotgandek bo'lardi.

Trisdalning do'sti, ya'ni o'sha kuni to'yi bo'layotgan kelinning akasi, xonadagi javon yonida bir o'zi yolg'iz ichayotganidan norozi bo'lib, zorlangancha gapirayotgandi. Ammo Trisdalning qulog'iga uning gaplari kirmas edi. Har ikkala erkak ham kechki bazm uchun yaxshilab yasanib olishgandi. Qimmatbaho kastumlarining yaltiroq tugmalaridan chaqnayotgan nur nimqorong'i xona bo'ylab ajib shu'lalar taratardi.

Trisdal qo'lqopining tugmalarini yecharkan, ayni damda ko'z oldidan o'tgan oxirgi kunlar lavhalari birma-bir o'ta boshladi. Go'yo hozir ham dimog'iga ibodatxona ichiga bezak sifatida ilingan turli xil gullarning muattar bo'yi urilib turar, quloqlari ostida to'yga yig'ilgan minglab mehmonlarning shodon qichqiriqlari jaranglar, po'rim liboslarning yengil shitirlashi, va nihoyat ruhoniyning, uning sevgan mahbubasini o'zga yigit bilan nikohlagan, duosi tinmay sado berib turardi.

Bir dunyo hasratga botgancha o'y surarkan, Trisdal sevgan qizini qanday qilib qo'ldan boy bergani sababini hech topolmasdi. Murosasiz bir asosni qo'pollik bilan tan olarkan, u o'zining sirli va mag'rur, anchagina dimog'dor va olifta bo'lganiga chin dildan o'kinib ketdi. Mana endi o'sha xudbinligi va takabburligi ortidan kelgan baxtsizlikni ko'rib turibdi. Ammo hozir barcha pushmonlik va nadomat tuyg'ularining bari bekor, ustidagi yaltiroq ki-

yimlar kabi ko'ksida urib turgan yuragi shodlikdan porlamas edi. Manmanlik va kibr-u havo! Mana shu betamiz xulqlar Trisdalning eng muhim va yaramas qiliqlari edi. Eh, nahotki endi Trisdalning ko'ngil qo'ygani boshqaniki bo'lib ketaversa? Axir u doim g'olib bo'lgan edi-ku? Nega...

Kelinchak ibodatxonaning bezatilgan yo'lakchasi-dan shohona mehrob tomonga purviqor yurib borarkan, Trisdalning yurak-bag'ri kuyib, benihoya ezilib ketdi, u o'ziga dalda berishga kuch topa olmadi. Unga avvaliga qizning chehrasi biroz so'lg'inday, jindek ma'yusday bo'lib ko'rindi, u qaylig'iga negadir sovuq qarayotganday bo'lib tuyuldi. Lekin Trisdalning ko'zlari aldayotgan edi. U kelinchakning bo'lajak eriga mehr bilan, samimiyat bilan jilmayib boqayotganiga ko'zi tushdi-yu, o'zi-ni tamomila unutilganini tushunib yetdi. Bir payt qizning Trisdalga tushib qolgan nigohi ham bu fikrni tasdiqlab qo'ydi. Chindanam, Trisdalning o'ziga bino qo'yishi orzularini barbod etdi, uning so'nggi tirgagi – ardoqli muhabbati barham topdi endi. Lekin Trisdal munosabatlari-ning nega ana shunday yakun topganiga hanzuz bir yechim topolmasdi. Nega bunday bo'ldi axir? Na bir janjal, na bir tortishuv, na g'alvasiz hammasi tugadi-qo'ydi. Qalbi vayron bo'lgan yigit o'z yog'iga qovrilgancha oxirgi kunlar voqealarini ko'z oldida gavdalandirar, ularga tayinli javob topa olmasdi.

Qiz hamisha Trisdalga nihoyatda iltifotli edi, unga shohona mulozamat ko'rsatar, hurmatini doimo joyiga qo'yardi. Yigitning qoshida shunaqangi latif qiliqlar qillar ediki, Trisdalning mag'rurona qarashlari qizning bolalarcha sodda, itoatgo'y chehrasidan zumda erib ketardi. Trisdal hamma vaqt eng yuqori sifatlar hamda afzalliklar bilan tilga olinar, yuqori baholanar, xuddi suvsagan qaq-

roq cho'lg'a yog'gan yomg'irdan so'ng tuyqus ochilgan bir dona gulday tengsiz qadrlanardi.

Qo'lqopining oxirgi tugmalarini bo'shatayotgan paytda Trisdalning avvalgi xudbinlik xislati bilan kechikkan motamsaro kibr-u havosi shu chog'da yana unga qaytib keldi. So'nggi tundagi uchrashuv yigitning xayolida jonlanarkan, uning haqiqatdanam boshi qotib qoldi. Shu bilan birga qizning mayin nigohlari, sochlarining yengil mavj urishi, ko'zlaridagi yumshoq va bokira bir joziba Trisdalning ko'nglini yana-da jo'shdirib yubordi. Uning so'zlari yigitning quloqlari ostida hamon jaranglab turardi. Qiz unga shunday degandi o'shanda:

– Darvoqe, bitta gap eshitib edim. Kapitan Karuzersning aytishicha, siz ispan tilida xuddi ispanlardek so'zlay olarmishsiz. Nega shunday noyob iste'dodingizni mendan yashirdingiz? Xo'sh, mendan berkitgan yana qanday qirralaringiz bor?

Yo tavba, bu Karuzers jinni-pinni bo'lib qolmaganmi? Shubhasiz, u Trisdalni aybdor qilib qo'ygandi, axir Trisdalning chet tillarini u qadar yaxshi bilmasligini, har doim lug'atdan foydalanishini u binoyidek bilardi, shekilli. O'sha Karuzers Trisdalning ozgina qobiliyati va bilimini o'ta oshirib yuborgani aniq.

Ammo, o Xudoyim-ey, qarshisida gul-gul bo'lib ochilgan gancha hayajondan yengil titrab so'zlayotgan qizning hayrati va tasannosi shu qadar kuchli ediki, Trisdal Karuzersning yolg'on ta'rifini hech bir raddiyasiz qanday qilib qabul qilib qo'rganini o'zi ham bilmay qoldi. E'tiroz bildirish o'rniga u ispanchadan bo'lgan soxta bilimni yana-da bo'rttirib ko'rsatishga urindi. O'zicha qizni beshbattar qoyil qilaman, deb noo'rin ishlatgan bu yolg'on tasdig'i keyinchalik Trisdalning o'ziga achchiq tikon kabi kelib sanchildi.

O'sha tun mahbubasi qanchalar suluv va shaffof edi-ya! O'shanda u misoli tuzoqqa tushib qolgan qushchaday potirlar, hayajonlanar, birdan jim qotib tinglar ham edi. Trisdal o'sha oqshom bor mag'rurligini tark etib, qizga dilizhori qilgandi. U sevganining uyalgan, qizaringan chehrasiga boqib turib, qizning hech bir inkorsiz uning sevgisini qabul qilishiga butkul ishongan edi ham. – Javobimni ertaga aytaman, – deb ketgandi qiz hayo bilan jilmaygancha. Uning tabassumi Trisdalga cheksiz umid payg'omlarini taqdim etgandi o'shanda.

Shu tarzda u ertasi kun sabrsizlanib mahbubasining javobini intiqlik bilan kutdi. Peshin payti bo'lganda, qizning uyida otboqar bo'lib ishlaydigan kishi qip-qizil tuvakda g'alati bir kaktus gulini tashlab ketdi. Ustiga qandaydir tilda yozilgan yorliqdan tashqari, gultuvak ichida na bir so'z va na bir xat bor edi. Yigit hayron qolib, yarim tungacha yana kutdi, lekin qizning javobi yetib kelmadi. O'sha damda Trisdalning baland g'uru-ri va toptalgan manmanligi uni qizni qidirishdan tiydi. Oradan ikki kun o'tgach, ular ittifoqo bir kechki bazmda uchrashib qolishdi. Ko'rishuvlari har doimgiday oddiy, ortiqcha gap-so'zsiz kechdi, ammo qizning ko'zlari nimagadir mushtoq, betoqat va ajablanib boqardi. Trisdal bo'lsa uning kechikkan javobi uchun izoh berishini kutib turardi. Biroq qiz unga tushuncha berish o'rniga yuzini ters o'girgancha ketib qoldi. Shu taxlit ular hech bir sababsiz, hech bir izohsiz indamay ajralishdi. Lekin baribir Trisdal sira-sira tushunolmasdi: uning gunohi nima edi? Bu yerda kim aybdor o'zi? Ana endi cheksiz qayg'uga botgancha nokerak bo'lgan mag'rurligi orasidan javob axtararkan, Trisdal mushkul ahvolda qattiq azob tortmoqda edi. Agarda...

Birdan javon oldida turgan ikkinchi erkak, kelinning akasining ovozi Trisdalning xayollarini parday to'zg'itib yubordi.

– Menga qarang, Trisdal, namuncha o'yga cho'mib qoldingiz? Xuddi bo'yniga ola xurjun ilinayotgan kuyov-to'raday qovoq-tumshuq qilib olibsiz. Siz bor-yo'g'i bir ishtirokchisiz-ku bu to'yda, do'stim. Bilasizmi, men bugun g'oyatda suygan, ardoqlagan jon-u jigirimni uzatyapman. O'zi bittagina singlim bor edi, endi mana, uyam ketyapti. Ha, mayli, baxtli bo'lsin! Qani, keling, bunaqa xomush o'tirmang, ko'nglingizni chog' qiling. Mana buni oling, birga-birga ichaylik bugun!

– Hozir hech narsa ichgim yo'q, rahmat, – dedi Trisdal boyagiday kayfiyatda.

– Sizlarning mashhur ichimligingiz, – deya gapini davom ettirdi Trisdalning do'sti, – judayam yoqimsiz ekan. Biror kun bizning taraflarga borib, uyimizdagi ichimliklardan bir totib ko'rsangiz bo'larkan. Ana o'shalar ichishga ming karra arziydi.

Bir mahal kelinning akasi Trisdalga hayratomuz kulgancha gap qotdi:

– Eh-he! Mana buni qaranglar! Bu gul biz tomonlardan-ku! Mana bu kaktusni aytyapman, Trisdal! U sizga qayerdan kelib qoldi?

– Bu sovg'a, – deb javob berdi Trisdal, – bitta do'stimdan. Siz buning turini bilasizmi?

– Bilganda qandoq, – dedi do'sti faxrlanib, – bu kaktus gulining issiq iqlimga moslashgan turlaridan bo'ladi. Siz biz taraflarda bunaqasidan yuzlab uchratishingiz mumkin. Mana bu yerga gulning nomi ham yopishtirib qo'yilibdi-ku! Ispanchani bilmaysizmi, Trisdal?

– Yo'q, – dedi Trisdal achchiq kulimsiragancha, – bu ispanchamidi hali?

– Ha-da. Ispanlar kaktusning mazkur turi yaproqlarini go‘yoki siz tomon qo‘llarini cho‘zib, nimagadir ishora berayotganday deb faraz qilishadi. Ular bu kaktusni – „Ventomerme“ deb atashadi. Inglizchada qanday ma‘no anglatishini bilasizmi? – Ventomerme – inglizchada – Kelib meni olib ket, degani bo‘ladi. Ana endi bildingizmi?

NOMSIZ HIKOYA

Nozikta‘b o‘quvchi ushbu kitobni bir chetga otib yuborishidan oldin men bir gapni ta‘kidlab aytmoqchi edim: Mazkur hikoya har qanday gazeta hikoyalaridan mutlaqo farq qiladi. Siz bu yerda na dimog‘dor va kek-kaygan noshir bilan va na fermadan quvilgan hovliqma muxbir bilan duch kelasiz. Bu, umuman, siz kutmagan va o‘ylamagan g‘aroyib hikoyadir.

Lekin, muhtaram kitobxon, menga bir muddat „Tonggi yog‘du“ ro‘znomasidagi muxbirlar xonasidagi manzarani tasvirlab berishimga izn bergaysiz. Ammo siz xotirjam bo‘ling, kamina yuqorida ta‘kidlagan va‘damda qattiq turaman.

Xullas, men mana shu „Tonggi yog‘du“ ro‘znomasida qo‘shimcha haq ishlab olish uchun ikkinchi ish o‘rnim sifatida ishlab yurgandim. Har kuni muxbirlar xonasining bir chetida uyum-uyum qog‘oz, xatlar va qo‘lyozmalariga ko‘milgancha kunim o‘tardi. Ishim faqat qog‘oz titkilash edi. Yozish tirikchilik manbayim bo‘lgani sababli qulog‘imga tushgan gap bormi, mish-mish bormi, nima bo‘lsa yozib ketaverar, o‘sha yozganlarim orqasidan biroz choychaqa ishlab topardim. Topish-tutishim faqat ana shu qog‘oz-qalamgagina bog‘liq edi.

Kunlarning birida Trip ismli bir tanishim ishxonamga kirib keldi. U men o‘tirgan stol qarshisidan joy oldi.

Trip negadir doim qayg'uli qiyofada ko'rinar, yuz-qo'llari hamisha kir-chir bo'lib yurardi. U juda borsa endi yigirma beshga kirgan, lekin, aftidan, xuddi qirq yoshlarga borib qolgan katta kishilarga o'xshab ketardi. Yuzining teng yarimini jingalak mo'ylar bosib ketgan edi. Tripning ko'rinishi sog'lom odamlarga o'xshamasdi, har doim ezilgan va tushkun kayfiyatda, ko'ringan odamdan yarim dollar, bir dollar qarz so'rab yurardi. Uning bor orzusi faqatgina bir dollar pul edi. Buning ustiga, uning Milliy Bankdan olgan kredit qarzi ham kundan kunga oshib borar va Trip ularni hech qachon to'lay olishga qurbi yetmasligini juda yaxshi bilar edi. Faromush holda stolim oldidagi kursida o'ta qashshoq va telbanamo alfozda o'tirarkan, qaltiroq qo'llarida tutib turgan bir shisha viskisiga ko'zim tushdi. Bu hayotda Trip bechoravash kimsa edi, xolos, u shu paytgacha hech qachon birovni aldamagan, aldashga urinib ham ko'rmagan edi. Faqat eng yomon odati qulog'igacha qarzga botib yurishi edi.

O'sha kuni men gazetamiz muharririga va'da qilib qo'ygan yozajak yangi hikoyam ustidan hisobchidan yaltiragan besh dollar pulni olib qo'ygandim. Shunday ekan, zimmamdagi topshiriqni bajarish tashvishi bilan notinch o'tirar, tezroq gazetaning keyingi soni uchun biron-bir hikoyani tayyorlab qo'yishim shart edi.

– Xo'sh, Trip, – dedim men Tripga tezda qarab olib, – nima gaplar? Trip ayni shu bugun har qachongidan ham bechoraroq va xarobroq bo'lib ko'rinar, itoatgo'ylardek bosh egib, qarshimda xomush o'tirar edi. Men uni hali bunchalik tushkun va ojiz qiyofada ko'rmagandim. Uning shu tobda o'tirishini ko'rgan odam yurak-bag'ri kuyib-kuyib ketgani-dan oxiri uni yonidan quvib solgan bo'lardi.

– Puling bormi? – deb so'radi Trip ko'zlarini mo'ltilatib. Uning mung to'la ko'zlari yalinchoq itnikidek yal-

tirab turar, ustara tegmay o'sib ketgan soqoli tutamlasa bo'lgudek holda to'zg'ib yotardi.

– Bor, – deb javob berdim men, birozdan keyin yana ta'kidlab qo'ydim: – Pulim bor. Bu gapimga ham qoniqmasdan yana-da balandroq ohangda Tripga g'ashim kelib qo'shib qo'ydim:

– Sen o'ylagandan ko'ra to'rt baravar ko'proq pulim bor. Ammo senga aytsam, o'sha pulimning boshida ancha ishim ham bor. Zudlik bilan bir joyga borib, bitta zarur xabarni yozib kelishim kerak. Judayam zarur bu.

Men ataylab har bir gapimga urg'u berib, go'yo juda muhim ishimni muhokama qilayotganday jiddiy so'zlardim. Maqsadim, bir daqiqa o'tar-o'tmas, xonamda o'tirgan mana bu devonaning biror dollar pul so'rab qolishining oldini olish edi.

– Qo'rqma, qarz so'ragani kelganim yo'q, – dedi Trip xuddi ichimdagi gapni o'qib turgandek. Yengil nafas oldim. – Senga ajoyib hikoya yarata oladigan bir voqeani aytib bergani kelgandim, – deb qoldi Trip shu payt. – Juda zo'r hikoya yoza olasan bu hodisadan. Yo'q deganda ikki sahifalik ijodiy material bo'ladi senga. Agarda men aytadigan hikoyaning ustida yaxshilab ishlasang, topganing tillo bo'lib ketadi, og'ayni, menga ishonaver. Qilgan xarajatlaring esa bor-yo'g'i bir dollar va yana boshqa xizmatlar evaziga ikki dollarga tushishi mumkin. Mening o'zimga esa ortiqcha hech narsa kerak emas.

Men endi ko'nglim ancha joyiga tushgan holda Tripning gaplariga loqaydlik bilan quloq solib o'tirardim. Trip bu taklifini unga qilgan yaxshiliklarim uchun aytayotgan bo'lishi ham mumkin, negaki bu boyoqish aroqxo'r olgan qarzlarini aslo qaytarib bermagan edi.

— Xo'sh, qanaqa hikoya ekan bu? — deb so'radim xuddi bosh muharrirlardek qalamimni qo'limda chaqqon aylantirarkanman.

— Hozir senga aytib beraman, — dedi Trip. — Bu bir qiz haqida. Go'zallik haqida. Jannatdagi hurlardek sohibjamol bir gul haqida. Bamisoli atirgul g'unchalari labiga tomib turgan tonggi shudring yanglig' pokiza bir sanam haqida. O'sha hurliqo yigirma yillardan buyon olis bir orolchada yashab kelib, umrida Nyu-Yorkka qadami tegmagan ekan. Men uni to'satdan o'ttiz to'rtinchi ko'chada uchratib qoldim. U endigina Sharqiy Daryodagi soldan tushib turgan ekan. Yana qaytarib aytaman, qiz o'taketgan darajada maftunkor edi. Bir mahal u meni ko'chada to'xtatib olib, qandaydir Jorj Braun degan kimsani qayerdan topishi mumkinligini so'rab qoldi. Buni qara, og'ayni, u mendan Nyu-Yorkday katta shaharda umrimda tanimagan va bilmagan odamimni qanday qilib topish mumkinligini so'radi-ya! Bunisiga nima deysan endi?

Xullas, shu bahona qiz bilan suhbatlashib qoldim. Qizning gaplaridan bildimki, u kelasi hafta Dod Hiram ismli yosh bir fermerga turmushga chiqayotgan ekan. Ammo o'zi tilga olgan o'sha Jorj Braun hamon qizning qalbidagi eng ardoqli joyni egallab turar, qiz sho'rlik bo'lsa uni sira-sira unutmazdan qiynalayotgan ekan. Jorj esa bir vaqtlar qiz kelgan joyda yashagan, kasbi kosibchilik bo'lgan, biroq u yerdagi topish-tutishiga qoniqmasdan, katta shahardan katta pul topish dardida Nyu-Yorkka ketib qolgan ekan. Lekin u shu ketgan ko'yi Grinburgda qaytib qorasini ham ko'rsatmagan, endilikda bo'lsa yosh fermer Hiram qizga xaridor bo'lib turgan ekan. Biroq eng kerakli fursat, ya'ni Adadan rozilik so'rash payti kelgani-da, ha aytgancha, qizning ismi Ada ekan, qiz bechora indamasdan uyidan qochib chiqqan-u, otga minib to'g'ri

temiryo'l stansiyasiga yetib kelgan. U soat 6:45 da jo'naydigan poyezdga ulgurib qolish uchun nihoyatda shoshilgan, zudlik bilan shaharga ketishni o'ylagan ekan. Jorjni qidiraman, deb shuncha beboshlik qilganini hali yaxshi tushunmaydi, ayollarni o'zing bilasan-ku, bir qiziqqan ishlarini oxiriga yetkazmagunlaricha tinchishmaydi. Endi Jorjni topaman deb boyoqish ancha sarson bo'ladigan ko'rinadi.

Qizning ahvolini ko'rib turib, uning bir o'zini qarovsiz tashlab ketolmadim, negaki u bu shaharda hali hech kimni tanimas edi. Ko'ringan odamdan so'raydigan gapi: — Jorj Braun degan odamni ko'rmaganmisiz? — deb so'rash edi. Odamlar ham unga turli xil javoblar aytar, biri: — Uning ko'rinishi qanaqa edi? Moviy ko'zli, bo'yi unaqa baland emasmidi? Ha, ha, xuddi o'shanday kishi bir yuz yigirma beshinchi ko'chada, shundoqqina oziq-ovqat do'konining yonginasida ishlab yuradi. Otlarga egar-jabduq sotadigan qandaydir do'konda hisobchi bo'lib ishlasa kerak. Ko'ryapsanmi, qiz qanchalar sofdil va beg'ubor. Bilasanmi, qiz kelgan joy ayni qishloqning o'zi, bir juftgina o'rdak fermasi bor, ammo suvga nihoyatda boy yerlar. U joyga har yili o'nlab sanoatchilar borib kelishadi. Lekin baribir g'irt qishloq joy. Ammo sen o'sha qizni bir marta bo'lsa ham ko'rishing kerak! Axir mening qo'limdan nimayam kelardi? Cho'ntagimda bir mirim bo'lmasa... Qiz ham oxirgi pulini poyezd chiptasiga ishlatib yuborgan ekan, buning ustiga bir to'plam qilib saqich ham sotib olibdi. Biri tugasa ikkinchisini sumkasidan olib, tinmay saqich chaynab turibdi. O'ylay-o'ylay, oxiri uni oldin o'zim yashagan o'ttiz ikkinchi ko'chadagi yetimxonaga olib borib joylab keldim. Hozir o'sha darbadar qizga qayerdan bo'lsa ham bir dollar topib berish juda muhim. Yetimxona boshlig'i keksa Mak Jinnis onaning bir kunlik ish haqi bu. Senga o'sha yetimxonani ko'rsatib qo'yaman.

– Boyadan beri nimalar deb valdirayapsan o‘zi, Trip? – birdan jahlim chiqib Tripga o‘shqirib berdim. – Bironta qiziqarli yo bir mantiqli narsani hikoya qilib berarmikansan, deb o‘ylabman. Har kuni Sharqiy Daryodagi o‘nlab sollar uzoq orollardan kelgan sen aytgandek qizlardan nechtasini olib keladi. Ma‘niliroq gaplardan aysang-chi, xumpar!

Tripning nochor aftidagi ma‘yuslik ifodasi yanayam chuqurlashdi. U qo‘llarini ilojisiz qolgan odamdek shalvirab ko‘tardi-da, har bir so‘zini alohida ta‘kidlashga urinib, hijjalab dedi:

– Tushunmayapsanmi, – dedi u, – shu voqea tufayli eng zo‘r hikoyani yozib olishing mumkin. Bu ish sening qo‘lingdan keladi. Hozir senga gapirib bergan gaplarim – qizning boshidan o‘tkazgan sarguzashtlar, qizning o‘zi, uning go‘zalligi, boqiy va sof muhabbat dostoni – bularning barini ro‘y-rost tasvirlash faqat sening qo‘lingdan keladi, og‘ayni. Mana shu hikoya orqasidan kamida o‘n besh dollar pul ishlab topasan. Ketgan xarajating esa atiga to‘rt dollarga boradi, xolos.

– Qanaqasiga to‘rt dollar pulimni ketkazishim mumkin? – deb so‘radim men Tripdan shubha qilib.

– Bir dollar puling yetimxona rahbari Mak Jinnis xonim uchun ketadi, – deb javob berdi u darhol, – ikki dollari esa qizni yurtiga qaytarib yuborish uchun.

– Xo‘sh, to‘rtinchisi-chi? – dedim men tezda miyamda hisob-kitob qilib.

– Oxirgisi menga bo‘ladi, – dedi Trip. – Viski olib ichaman o‘sha pulingga. Nima deysan, rozimisan?

Men kinoyali kulimsirab qo‘ydim-da, yana o‘z ishimga qaytib, yoza boshladim. Biroq miskin, ayanchli va laganbardorlardek, tobe odamning qorasi o‘chishi qiyin

ekan. Birdan Tripning peshonasi yaraqlab, ko'zlari cheksiz yalinchoqlik bilan yoshlanib ketdi:

– Bilasanmi, og'ayni, Adani bugunning o'zida o'z qishlog'iga jo'natib yuborish kerak. Erta ham emas, indin ham emas, shu kun tundayoq Ada o'z uyida bo'lishi shart. Lekin bilasan-ku, mendek aroqxo'ring qo'lidan hech ish kelmaydi. Na pulim bo'lsa, na bitta-yarimta tanishim bo'lsa. O'zimcha seni shu sarguzasht hodisadan bironta hikoya qoralab olarsan, cho'ntagingga biroz choychaqa ishlab olarsan, degan o'yda kelgandim. Nima bo'lgan taqdirdayam, birodarim, baxtiqaro va ojiza bir qizni tezda, bugun kechga qolmasdan iziga qaytarib yuborishimiz zarur, tushunyapsanmi?

Tripning zorlanib aytgan o'tinchlaridan yuragim og'rib ketdi. Vijdonim uyg'onib, odamiylik burchim to'g'risida eslatib qo'ydi. Qiziq, nima sababdan odamiylik burchi bunchalik zalvorli bo'larkin? Yo'q, men o'sha bechoragina Ada ismli qiz uchun ketajak bir-ikki so'm pulimga zig'ircha afsuslanmayotgandim, biroq qasam ichaman-ki, Trip uchun ketadigan pulim qulog'ini ushlab ketishi aniq edi. U men beradigan pulni tungi daydishlari uchun, bema'ni mazaxo'rakligi uchun sarflab yuboradi, albatta. Kallamda shu o'ylar aylanarkan, indamasdan paltoyim bilan shlapamni kiya boshladim.

Ko'chaga chiqqanimizda, Trip o'z-o'zidan nihoyatda itoatkor holda oldinga o'tib, mashina va odamlarning g'ala-g'ovurli shovqini ichida Mak Jinnis onaning makoni tomon yo'l boshlab ketdi. Tabiiyki, yo'lkira haqini men to'lab bordim.

Yetimxona eshigi qo'ng'irog'ini Tripning o'zi jiringlatdi. Lekin ostonada u shunday qaltirardiki, xuddi qochishga shay bo'lgan quyondek qulog'ini ding qilgancha qo'ng'iroqqa javobni kutib turdi. Bu telba daydining ah-

volini kuzatib, uning qanday hayot kechirganini, har kuni katta-katta yer xo'jayinlaridan dakki eshitaverib qo'rqqoq bo'lib qolganini fahmladim.

– Menga tezroq bir dollarni uzat, tez bo'li! – dedi u tipirchilab.

Eshik qiya ochilib, Mak Jinnis xonimning sarg'imtir yuzi bilan olaygan ko'zlari ko'rindi. U isqirt pushti ro'molini tomog'ining tagidan mahkam o'rab olgandi. Trip bir so'z aytmasdan, bekaning bir kunlik xizmat haqi bo'lgan pulni chiqardi va o'sha bir dollar bizlarning ichkariga kirishmizga ruxsat olib berdi.

– U mehmonxonada, – dedi Mak Jinnis xonim ro'molini yanayam tang'ib bog'larkan.

Biz ayolning ko'rsatmasi bilan to'g'ri mehmonxonaga kirib bordik. U yerda, nimqorong'i xona ichida piqillagan-cha yig'lab, saqich chaynab o'tirgan qizni ko'rdik. Trip to'g'ri aytgan ekan, mehmonimiz benihoya go'zal edi. Hatto yig'i ham uning chiroyini yana-da oshirgan, ko'z-yoshi qizning ko'zlarini yashnatib, beshbattar chaqnatib yuborgandi. Ha, bunday ajib go'zallik har qanday ijod kishisi uchun bemisl ilhom parisi bo'la olardi! Besh-o'n daqiqacha uning yuziga tikilib, qizning yoshini aniqlab olishga urindim va bu navnihol Ada Loure juda borsa endi o'n to'qqiz yoki yigirma yoshga kirgan bo'lsa kerak, deb o'yladim. Meni tanishtirayotgan paytda, avvaliga Ada Lauri xushlamaygina qarab o'tirdi, biroq asta-sekin g'aroyib bir hasharotga qiziqqanday chanqoq kuzatuvchanlik bilan boshdan oyog'imgacha bir-bir qarab chiqdi.

Trip stol yonida tik turar, bir qo'lining barmoqlarini yoygancha o'sha stol ustiga qo'yib olgan, xuddi katta marosimlarda ishtirok etayotgan qandaydir rahbar yoki huquqshunos kabi qaddini tantanali holatda g'oz tutib turardi. Lekin uning nigohlari hech qanday amaldornikiga

o'xshamasdi. Eskirib, uvadasi chiqib ketgan paltosi ham odamning shunaqangi rahmini keltirardiki, o'sha ondayoq unga himmat bilan xayr-ehson qilgingiz kelib ketadi.

Meni, ayniqsa, Tripning xunuk bo'lib o'sib ketgan soch-soqoli ko'proq tashvishga solardi. Miss Adaday sohibjamol sanam qoshida, shunday ivirsiq, go'l va daydi odam tomonidan tanishtirilganim uchun, izza tortib ketdim. Ammo shunday bo'lishiga qaramay, Trip bunday vaziyatlarda o'zini ancha dadil tutar ekan. U tezda holatni bayon qilib, asosiy mas'uliyatni mening bo'ynimga yuklab qo'ydi. Muhimi, mening gazeta uchun beradigan hikoyamga yaxshigina material topib bergani evaziga bir shisha viskiga ega bo'lib olardi.

– Bu yigit mening do'stim bo'ladi, – dedi u. (Men bu vaqtda zirillagancha titrab turardim). – Janob Challers, – deb gapida davom etdi Trip, – men, mis Louri, sizga bergan va'damning ustidan chiqaman. Mana, qarab turasiz hali. Bu og'aynim muxbir bo'lib ishlaydi, shunday ekan, menga qaraganda u tuzukroq ish bitiradi. Shuning uchun ham do'stimni bu yerga olib keldim. (Eh, Trip, bunchayam vaysaqi bo'lmasang!) – Uning aqli har baloga yetadi, – dedi Trip, – qilishimiz ma'qul bo'lgan ishni ham yolg'iz u biladi.

Tik oyoqda tursam ham, ayni shu vaziyatda xuddiki omonat kursida o'tirganday hadeb bezovta bo'lardim.

– Demak, haligi... mis Louri, – dedim men Tripning almoysi-aljoyi valdirashlariga g'ashim kelib turarkan, – kamina sizning xizimatingizdaman. Ammo hali boyagi... umuman olganda, bo'lib o'tgan voqealardan to'la xabar-dor emasman. Men... haligi...

– O, qo'yavering bu savdolari, – deya jilmaydi mis Ada bir daqiqa, – bu voqealardan fojea yasashning hojati yo'q, albatta, oddiy bir ko'rgulik, xolos. Bilasizmi,

bu mening Nyu-Yorkka birinchi marta kelishim. To'g'ri, bir paytlar, judayam yosh paytim – taxminan olti yoshligimda bir marta kelganman. Ammo unisi yaxshi esimda qolmagan. Xullas, bu shaharning bunchalik katta ekanligini yetti uxlab tushimda ham ko'rmagan edim. Baxtinga, ko'chada janob... janob Snipga duch kelib qoldim, undan bir tanishim haqida so'radim. Janob Snip esa meni shu yerga olib kelib, kutib turishimni tayinladi.

– Mis Louri, sizga maslahatim, – deb qoldi Trip shu payt, – janob Chelmersga nimaiki o'tgan bo'lsa, barini mufassal bayon qilib bering, hech narsani yashirib o'tirmang. U mening haqiqiy do'stim bo'ladi. (Men asta-sekin Tripning gaplariga biroz ko'nika boshladim). Men shunga to'la ishonamanki, eng to'g'ri yo'lni sizga janob Chelmers ko'rsatib beradi.

– Voy, nega aytmas ekanman, albatta, aytaman, – dedi mis Ada bolalarcha soddalik bilan, – berkitadigan tayinli gapning o'zi ham yo'q bu yerda. Hammasi kelasi payshanba kuni oqshomda Hiram Dodga turmushga chiqishim belgilangan kundan boshlanib ketdi. Tan olishim kerak, Hiram Dod unaqqa yomon odam emas, o'ziga to'q, ikki yuz akrlik yeri bor, qishloqdagi eng sara ferma va mashinalarning egasi. Lekin baribir ko'nglim g'ash edi. Unashtiruvimizning ertasi kuni ertalab shartta otimni egarladim-u, stansiyaga qarab uchdim. Mening Danser ismli oppoq otim hozir stansiya atrofidagi bir daraxtga bog'log'lik holda turibdi. Uydagilarga hech narsadan shubhalanib yurmasliklari uchun dugonam Syuzi Adamsnikiga ketayotganligimni aytib qo'ydim. Shubhasiz, oxir-oqibat katta g'alva bo'lishi turgan gap edi, biroq men parvo qilmadim. Poyezdga chiqdim-u, bu yerga, Nyu-Yorkka yetib keldim. Baxtinga, ko'chada janob... janob Flipga duch kelib, undan bir tanishim to'g'risida so'radim. Ya'ni, haligi J... J... ni qayerdan topa olishimni so'radim.

– Menga qarang, mis Louri, ochig‘ini gapiravering, – baland ovozda qizning gapini bo‘lib qo‘ydi Trip shu vaqtda, menda ham qizning ikkilanib so‘zlashi shubha uyg‘ota boshlagandi, – siz o‘sha Hiram Dod degan yigitni yoqtirasiz, shundaymi? U yaxshi bola, sizga ham yaxshi gapiradi, shundaymi?

– Ha, albatta, men uni yoqtiraman, – dedi mis Louri biroz hayajonlanib, – u yaxshi odam. Qolaversa, menga ham binoyidek muomala qiladi. U hammaga ham shunday o‘zi.

Mis Adaning beqaror gap-so‘zlaridan shuni bildimki, bu oyimqiz uchun atrofidagi hech bir yigit, hech bir odamning yomoni yo‘qdek edi. Uning oshiqlari qizning boshi ustiga soyabon tutib, bu go‘zallik uchun jon talashib, ancha kuydi-pishdi qilishganini shundog‘am fahmlab olsa bo‘lardi.

– Lekin, – deb gapida davom etdi mis Louri, – o‘tgan tunda xayolimga yana J... Jorj kelaverdi va men...

Birdan qizning maftunkor chehrasi yerga boqdi-da, yelkalari silkingancha yig‘lay ketdi. Naqadar go‘zal to‘fon bo‘lmasa bu hol! Mis Louri oxiri o‘zini tutolmay, yig‘lab yuborgandi. Ammo uning hattoki, yig‘isi ham juda nazokatli edi. Men jon deb, mis Lourini yupatgan bo‘lardim, lekin na iloj, men Jorj emasdim. Baxtinga, Hiram ham emasdim, bunga ham shukr qildim. Yig‘lay-yig‘lay, oxiri ko‘zyoshlar do‘li tindi. Qiz o‘zini iloji boricha qo‘lga oldi-da, siniq jilmaydi. Bu qizdan tengi yo‘q rafiqqa chiqqan bo‘lardi, hattoki ko‘zyoshning o‘zi ham chiroyli ko‘zlarini beshbattar yashnatib yuborarkan! Qiz ohista xo‘rsinib qo‘ydi-da, o‘zining qadim va qadrli sevgi dostonini so‘zlay boshladi:

– Bilaman, men g‘irt telbaman, – dedi u chuqur xo‘rsingan ko‘yi, – biroq... biroq o‘zimni tutib turolmadim. Axir Jorj Braun bilan men juda-juda yoshligimizdan,

Jorj sakkiz va men besh yoshda ekanligimizdan buyon bir-birimizni sevardik. Bundan to'rt yil oldin, men endigina o'n yettiga kirgandim, Jorj qishloqni tark etib, katta shaharga ketib qoldi. U mirshab yoki bo'lmasam temiryo'l boshlig'i yoki bironta durustroq kasbi-korni ko'zlab ketib qolgandi. Biroq u tag'in oldinga qaytib kelishga va'da bergandi. Ammo ketganidan beri Jorjdan hech qanday xabar eshitmadim. Lekin... Lekin men uni sevar edim...

Mis Louri yana o'zini tutolmasdan, yig'lay boshladi. Bu orada men Tripni xuddi muz orasiga tiqilib qolgan odamday besaranjom bo'lib, sarosimaga tushib qolganini kuzatib turdim. Men unga endi-endi tushunayotgandim. Trip menga baxtiqaro qizning achchiq va alamli sevgi qissasidan ta'sirli bir hikoya yaratib berishga astoydil chiranayotgan edi.

– Xo'sh, nima deysiz endi, janob Chelmers, – deb qoldi Trip menga yuzlanib, – bu yosh xonimga qanday yo'l ko'rsatasiz? Men Miss Louriga eng to'g'ri qarorni siz chiqarib berishingizni aytgandim. Qanday fikrdasiz endi?

Sekin yo'taldim-da, Tripning gaplarini ma'qullab qo'ygandek bo'ldim. Shunda men o'z burchimni tushundim. Men ayyorlik bilan qo'lga tushgandim. Biroq, aslida, mehr-oqibat yuzasidan bitta savob ish qilish imkoni tug'ilgan edi hayotimda. Tripning tutgan yo'li to'g'ri va adolatliday bo'lib tuyuldi menga. Mehmonimiz zudlik bilan shu kunning o'zidayoq o'z qishlog'iga, Grinburgga jo'natib yuborilishi kerak edi. Eng avvalo qizga yaxshilab tushuncha berish, uni ishontirish, ko'ndirish va nihoyat qo'lga chipta berib, kechiktirmasdan ortiga qaytarib yuborish zarur edi. Ayni damda o'sha Hiramniyam, o'sha Jorjniyam juda yomon ko'rib ketdim, lekin men baribir o'z burchimni bajarishim shart edi.

Kelishilgan to'rt dollar pulning bu yerda hech qanday ahamiyati yo'q, ammo men qiladigan yaxshilikning tom ma'nodagi ahamiyati benihoya muhim edi. Bir-ikki soat ichida hamma ishni hal qilib, poyezd yo'nalishigacha belgilab olishim kerak edi.

— Miss Louri, — dedim men imkon qadar ochiq gapirishga harakat qilib, — hayot nihoyatda g'alati bir o'yinxonaga o'xshaydi. Ovozim o'zimga g'oyatda samimiy va sokin eshitilib ketdi va men miss Louriga ham xuddi shunday tuyulayotgan bo'lishi kerak, deb umid qildim.

— Biz, odatda, ilk bora sevib qolgan insonlarimizga kamdan kam hollardagina yetishamiz. Bizning birinchi muhabbatimiz go'zal yoshligimizning sehrli yog'dusi misol o'tmishda qolib ketadi. Ammo hayot bu — hayot, u baribir davom etaveradi.

Eng oxirgi aytgan so'zlarim xuddi havoda aks-sado bergandek jaranglab ketdi.

— O'tmish esdaliklari faqat shirin xotira bo'lib qoladi, — deya davom etdim men, — to'g'ri, ular kelgusi umrimiz bo'yi ham biz bilan birga yashab kelishi mumkin, biroq ularni endi aslo amalga oshirib bo'lmaydi. Axir hayot haqiqatdan iborat, unda xayolotga ortiqcha o'rin bo'lmaydi. Na ilojki, hayot shunday reallikdan iborat bag'ritosh hakamdir. Ko'nglingizga og'ir olmasangiz, sizdan bir gap so'rasam maylimi, miss Louri? Siz o'sha janob... haligi... ismi Dod bo'lgan janob bilan baxtli va farovon umr kechirishingizga ko'zingiz yetadimi? Gaplaringizdan u yomon odamga o'xshamayapti.

— Voy, albatta, u sirayam yomon odam emas, — deb javob berdi miss Louri. — Aytdim-ku, men u bilan yaxshi chiqishaman. U menga hattoki, mashina bilan motorli qayiqda sayohat qildirishniyam va'da qildi. Lekin, bari-bir, to'y kuni yaqinlashgani sari men haliyam uni — Jorjni

o'ylab, uni sog'inishdan o'zimni tiyolmayapman. Jorjga nimadir bo'lgan bo'lsa kerak, aks holda menga hech yo'qsa bir dona bo'lsayam xat yozib jo'natgan bo'lardi. Ketayotgan kuni Jorj qo'liga bolg'acha bilan iskanani olgandi-da, bitta yigirma sentlik tangani qoq ikkiga bo'lib, birini menga, ikkinchisini o'ziga olgandi. Biz o'shanda to bir-birimizni qayta ko'rgunimizgacha tanga bo'laklarini hamisha yonimizda saqlab kelishga so'z bergandik. O'sha tanga bo'lagi hozir uyimda qolgan, kiyim javonimdagi tortma ichidagi qutida turibdi. Jorjni shu yergacha qidirib kelganim endi o'zimga qip-qizil jinnilik bo'lib tuyulyapti. Bu shaharning bunchalik katta ekanligini sira aqlimga sig'dirolmagan edim.

Shu payt Trip odatdagi beo'xshov, telbanamo tarzda kulib qo'ydi, haliyam tomog'ini ho'llash najoti bo'lgan sadaqa puliday bir dollar ko'yida jonhalak bo'lib turardi.

— Eh, bu shaharga kelgan yigitlarning bir talayi tezda ona yurtlarini esdan chiqarib, o'zlaricha shaharlik bo'lib olishadi, — dedi u. — Jorj ham shundaylardan bo'lsa kerak. U allaqachon boshqa qizga ko'ngil qo'yib, o'sha bilan sevishib yurgandir ham. Yo bo'lmasa ko'cha-ko'yda tentirab, aroqxo'r bo'lib ketgandir. Siz, miss Louri, indamasdan janob Chelmersga quloq tuting va zudlik bilan uyingizga qayting, ana o'shanda eng to'g'ri ishni qilgan bo'lasiz.

Ana endi harakatni boshlaydigan fursat bo'lgandi. Soat millari asta-sekin vaqt peshindan og'ib borayotganini ko'rsatib turardi. Valdirashdan tinmayotgan Tripga xo'mrayib qarab qo'ydim-da, miss Louriga imkon qadar muloyimlik bilan uyiga qaytishi zarurligini tushuntirdim. Qolaversa, bu majnuna qizga bir zamonlar bedarak bo'lib ketgan omadsiz Jorj bilan kelgusi hayotda to'kin va farovon turmush qurish xayolining haqiqatdan ancha yiroqdagi xom tasavvur ekanligini ham uqtirib o'tdim.

Miss Louri otini stansiyadagi daraxtga bog'liq holda tashlab kelganini yana bir bora esladi. Trip bilan men unga stansiyaga yetib olgan zahoti otini topib, tez orada uyiga kirib borishini qayta-qayta tayinladik. Shunda biz uning uydagilarga qanday bahona to'qishi xususida tashvishlanib qoldik, qiz allaqachon dugonasi Syuzi bilan gapni „bir joyga qo'yib olgani“ni aytdi. Adaning shu gapidan keyingina ancha xotirjam bo'lib, ortiqcha to'polon chiqishidan qo'rqmay qo'ydik.

Shunday qilib, miss Lourini so'nggi sayohati – uyiga jo'natib yuborish uchun yo'lga chiqdik. Men hamon bu go'zal qizning husn-u latofatidan ko'z uzolmay, unga mahliyo bo'lib borardim. Ammo shoshilishimiz kerak edi, borgan sari kech kirayotgandi. Trip, men va miss Louri daryodan o'tkazadigan sol tomon shoshib bordik. O'sha yerda men Grinburgga ketadigan poyezd chiptasi bir dollar-u sakkiz sent ekanligini aniqlab oldim. Qolgan yigirma sent pulga miss Louri uchun bir dona qip-qizil, chiroyli atirgul sotib oldim. Miss Louri solga o'tirib, mamnun qiyofada biz bilan xayrlashar ekan, uning qo'lida silkitib ketayotgan ro'molchasining mayin hilpirashidan ko'z uzolmay, miss Lourining qorasi uzoqlashguncha ancha payt unga termilgancha sohilda turib qoldik. Nihoyat, qiz ko'zdan g'oyib bo'lishi bilan, bir-birimizga yuzlandik. Tripning o'sha miskin va baxtiqaro yuziga ko'zim tushishi bilan xayoliy osmonlarimdan bir lahza ichida yana yerga tushdim.

Hayotda baxt va baxtsizlik orasi bir qadam bo'lar-kan-da, Tripning kirlagan aftiga qaradim-u, miyig'ida kulib qo'ydim. Ayni chog'da u ko'zimga har galgidan ham ko'ra horg'in, yalinchoq va nihoyatda pastkash bo'lib ko'rinib ketdi. Kissamda qolgan eng oxirgi ikki dollarimni paypasladim-da, Tripga nafrat bilan qiya

qarash qildim. U qarshilik qilayotgandek alfozda kutib turardi.

– Xo‘sh, bironta hikoya to‘qiy oldingmi? – deb so‘radi u xirillagan tovushda, – hikoya bo‘lgandayam qanday degin, shaxsan o‘zing ishtirok etgan hikoya!

– Bir qator ham to‘qiyolganim yo‘q, – dedim men sovuqqonlik bilan. – Hamma gap faqat puldamas. Muhimi, biz bir insonga yaxshilik qila oldik. Eng katta mukofot mana shu.

– Meni kechir, – dedi Trip arang ovoz chiqarib. – Sening pulingni sovurdik. Baribir, bularning barini qo‘yilmaqom qilib yoza olasan.

– Kel, qo‘y shu gapingni, – dedim men qo‘l siltab, – yaxshisi, uyga qayta qolaylik.

Shu paytda ko‘nglimda boshqa bir fikr tug‘ilib qoldi. Tripga beradigan pulni ko‘zim qiymayotganini sezdim. Bu tentak aroqxo‘r ter to‘kib topgan pulimni bekordan bekorga isrof qilib yuboradi. Shundog‘am avval olgan qarzlarini qaytarib bermagan.

Horigan ko‘yi jim ketib borarkanmiz, Trip bo‘shashgancha uvadasi chiqib ketgan paltosining tugmalarini yechib tashladi. Shu vaqt uning paltosi cho‘ntagidan, aftidan, bir paytlar dastro‘molga o‘xshagan qandaydir latta tushib, uning ichiga o‘ralgan yaltiroq nimadir jiringlagancha yerga dumaladi. Hayron bo‘lib, yerda yotgan o‘sha yaltiroq narsani qo‘limga oldim. U iskana bilan yarmi kesib olingan yigirma sentlik tanga bo‘lagi edi.

– Nima! – to‘satdan bor haqiqat shuurimda yalt etdi-yu, qattiq baqirib yubordim. Hayratdan katta-katta ochilib ketgan ko‘zlarimni shumshayib turgan Tripga qadadim.

– Ha, shunday, – deya oxiri iqrar bo‘ldi Trip g‘amgin holda. – O‘sha Jorj Braun deganlari hozir qarshingda tur-

gan mana shu baxtiqaro Trip bo'ladi. Endi bularning nima ahamiyati bor, og'ayni?..

Boyagina sho'ring qurg'ur aroqxo'rga ravo ko'rmay turgan ikki dollar pulimni o'ylab o'tirmasdan, uning dag'al va kir qo'llariga tutqazib qo'ydim. Unga ich-ichimdan achinib ketgandim.

MAKTAB KO'RMAGAN QIZ

I

Keksa Jerom Uorren o'n beshinchi Sharqiy hududdagi elliginchi ko'chada naq yuz ming dollarlik uyda istiqomat qilardi. U shu shaharchada yashaydigan eski dallollardan edi. Qariya shu qadar boyvachcha ediki, mol-dunyosi bemalol besh-o'nta xo'jalikka oshig'i bilan yetib ortardi. U har kuni ertalab sog'ligi uchun idorasi tomon yayov yo'l yurardi. Bir-ikkita mahallani bosib o'tgandan keyingina yollanma mashina chaqirar edi.

Jerom Uorrenning asrab olgan bir o'g'li bor edi, eski og'aynisining Jilbert-Sirel Skot ismli zurriyodi edi bu bola. Yaratgan bu yetim bandasini tug'ma iste'dod bilan siylagandi, u ajoyib suratlar yaratishda tengsiz hisoblanardi. Jeromning oila a'zolaridan yana biri esa uning asrab olgan qiz jiyani – Barbara Boss edi.

Odam bolasining boshida har-xil sinov bo'lar ekan-da. Mana masalan, Jerom buva shunchalik boy bo'lsa ham, o'z zurriyodi yo'q edi. Shuning uchun ham qariya bosh-qalarning g'amini yelkasiga ortib olgandi.

Jilbert bilan Barbara juda yaxshi kelishardilar, biron marta san-manga borishmagan edi. Bu ikkisi har kech ibodatxonaning gul bilan bezatilgan katta qo'ng'irog'i tagida turib, bir-birlariga so'zsiz, ammo ko'z va nafas

bilan dillaridagi kechinmalarni tuygan holda, shavkatli xojalari bo'lmish keksa Jeromning pullari ko'payishini, uning boyligini asrab-avaylashini Xudoyimdan astoydil so'rab iltijo qilardilar. Ammo gap shu yerga kelganida, muhtaram kitobxon, sizlarga bir chigallikni aytib ketmoqlik joiz bo'ladi, deb o'ylayman.

Bundan o'ttiz yil muqaddam, ya'ni keksa Jeromning yosh yigitlik vaqtlarida uning Dik ismli bir akasi bo'lguchi edi. O'sha akasi g'arbga qarab o'z baxtini va boyligini qidirib ketgan edi. To birida Jerom tog'a hech kutilmagan-da akasidan bir donagina xat olgan paytga qadar Dikdan boshqa hech qanday xat-xabar kelmagan edi. O'sha maktub tuzlangan cho'chqa go'shti bilan qahva donachalari-ning hidi anqib turgan odatiy bir xat edi. Yozuv ham juda chalkash, o'qish nihoyatda mushkullik tug'dirardi.

Xatida ma'lum qilishicha, Dik o'zi izlagan baxt-umadini qidirib topish o'rniga bor-budidan ayrilib, butun mulkini dushmanlariga (garovga) o'tkazib bergandi. Yozuvidan ham ko'rinib turardiki, Dik bechora bu maktubni yoniga bir shisha viski qo'yib olib, undan bir ho'plab-bir ho'plab turib, nihoyatda ezilgan holatda yozganga o'xshardi. O'tgan o'ttiz yillik umridan orttirgan yagona topgani bittagina qizi bo'lgandi. Endi hayoti poyoniga yetgach, so'nggi safari oldidan keksa Dik unga vasiyat qilib, o'n to'qqiz yoshli qizini birodari Jeromga xatlab bermoqchi edi, qiz to turmush qurib, uyli-joyli bo'lib ketgunigacha Jerom uni yedirib-ichirib, ust-boshini butlab, tarbiyalab borishni o'z zimmasiga olishi lozim edi. Darhaqiqat, Jerom saxovatpeshalikda misoli hotamitoy edi.

Deydilarki, dunyo keksa bir bug'uning shoxlari ustida turar emish. O'sha bug'u esa allazamonlardan beri kichkinagina toshbaqaning tepasida tik turib yashab kelarmish. Xo'p, o'sha bug'uning-ku suyanadigan toshbaqasi

bor ekan, biroq zahmatkash toshbaqa boyoqishni suyab turuvchi qanday jonzot bor ekan bu olamda? Ehtimol, o'shanday fidoyi toshbaqani suyab turish uchun, balki, Jerom tog'aga o'xshagan bag'rikeng insonlarni dunyo yaratib qo'ygandir? Ha, keksa Jerom Uorren shunday tengi yo'q, tillo odam edi. Modomiki, butun dunyo uchun o'rnak bo'lishga loyiq bir zot ko'rsatinglar deyilganda, shubhasiz, barcha yaxshi odamlar Jerom tog'ani namuna qilib ko'rsatgan bo'lardi.

Shunday qilib, Jerom Uorren akasining xatiga binoan uning qizi Nevadani stansiyada kutib oldi. Nevada kichkinagina, yuzlari oftobda qoraygan, istarasi issiqqina, tetik qiz ekan. Uning hatti-harakatlarini kuzata turib, bu qizchani dastlab kalta yubka bilan to'rlı paypoqlarda tasavvur qilish mumkin, biroq Nevada aksincha, oddiygina qora, eski yubkasi bilan birinchi tasavvurni chippakka chiqardi. Qo'lida jussasiga yarashmagan zilday og'ir jomadonni chiranib ko'targancha, tebranib turarkan, Nevada uni u yoq-bu yoqdan yugurib kelgan hammollarga aslo tutqazishni istamasdi.

– Ishonchim komilki, bizlar eng yaxshi dugona bo'lib qolamiz, – dedi Barbara Nevadaning qattiq, quyosh kuydirgan yonog'idan cho'qilagancha o'pib qo'yarkan.

– Men ham shunday deb umid qilaman, – dedi Nevada ham.

– O'zimning kichkina jiyancham, – dedi keksa Jerom tog'a. – Xush kelibsan, malikam. O'zingni xuddi o'z otangning uyiga kelganday his qilgin, bo'talog'im!

– Rahmat, amaki, – deb qo'ydi Nevada suyunib.

– Men esa seni tug'ishgan amakivachcham, deb atayman, maylimi? – dedi Jilbert beg'ubor tabassum bilan.

– Sizga malol kelmasa, manavi jomadonni qo'limdan olib qo'yasizmi? – dedi Nevada unga javoban. – Bu

jomadon naq millilon pund keladi-ya. U menga dadamdan esdalik bo'lib qolgan, — shunday deb izoh berdi keyin Nevada Barbaraga yuzlanib, — hisoblab chiqsam, bu zambilday xaltam uni ko'targan odamning qo'lini uzib yuborishi aniq ekan, biroq shunday bo'lsa-da, bu yigit uni bemalol ko'tarib keta oladi. Men bunga ishonaman.

II

Bitta erkak bilan ikkita ayol o'rtasida munosabat yaratish — bu g'oyatda mushkul savdo, yoki bir ayol bilan ikkita erkak orasidagi aloqa ham ana shunday chigallik keltirib chiqaradi, holbuki, bir ayol va bir erkak kishining o'zi ham bir-biriga mos kelib, til topishib ketishlari uchun bir talay vaqt kerak bo'ladi. Xullas, uchlik, ya'ni bir erkak va ikkita xonimcha bilan bog'liq muammolar har doim yuzaga kelaveradi. Ammo bizning qahramonlarimiz hecham bunday uchlikka o'xshamadilar. Har uchulasi ham bir zumda til topishib, apoq-chapoq bo'lib ketishdi. Nevada Uorrenning tashrifi Jilbert va Barbara Ross bilan bog'liq bo'lgan g'aroyib uchlikni yaratdi. Avvaliga ular qalin do'stlarday bir-biriga mehr ko'rsatib, bir-birlarini ardoqlayotgandek bo'lib ko'rindi, ammo baribir bir erkak bilan bir xonim orasidagi ziddiyat bu uchlikka ham asta-sekin o'z ta'sirini o'tkaza boshladi. Sho'rlik Barbara Nevada kelganidan beri ancha qisilib qoldi. U yuzaga kelgan uchlikdagi hech keragi yo'q odamday o'ksiy boshladi.

Bir kuni ertalab qariya Jerom tonggi nonushtadan keyin nihoyatda zerikarli bo'lgan gazetasi ustida ancha imillab o'tirib qoldi. U yangiliklardan xabardor bo'lib yurish uchun tez-tez gazeta va jurnallarni varaqlab turardi. Ayni chog'da Jerom tog'aning jiyani Nevadadan ko'ngli to'lgan, marhum akasining erkinligi bilan ochiqko'ngilligi qiziga meros bo'lib o'tganidan faxrlanib qo'ydi.

Shu vaqtda oqsoch xotin miss Nevada Uorren nomiga yozilgan qandaydir maktubni keltirib berdi.

– Pochtachi bola buni sizga olib kelibdi, xonim, – dedi u. – U hozir eshik oldida xatning javobini kutib turibdi.

Nevadaning parvoyi falak bo‘lib, tishlari orasida qandaydir kuyni xirgoyi qilib chaldi-da, derazadan ko‘cha yuzida u yoqdan bu yoqqa g‘izillab o‘tayotgan mashina bilan ot-ulovlarga ko‘z tashladi. So‘ngra u oqsoch tutqazgan konvertni qo‘liga oldi. Nevada bu xatni Jilbertdan ekanini bilib qoldi, negaki konvert chetiga kichkinagina palitra bo‘yog‘i chaplanib qolgandi.

Xatni ochib, undagi satrlar uzra bir qur ko‘z yugurtirib chiqarkan, Nevada bir zum maktub ichiga sho‘ng‘ib ketdi. Birozdan keyin u jiddiy tortdi-da, amakisi o‘tirgan xonaga kirib bordi.

– Jerom amaki, – dedi Nevada amakisining yonida erkalangancha turarkan, – anavi Jilbert yaxshi bola, a? Shundaymi?

– Bo‘lmasam-chi, ha-da, – deb javob berdi qariya, – umridan baraka topsin Jilbert! Jerom tog‘a qo‘lidagi gazetasini buklarkan, yana qo‘shimcha qildi: – Uni o‘zim katta qilganman.

– To‘g‘ri aytasiz. Menga ayting-chi, amaki, u haligi... hech kimga sirli va yoki xufiya nomalar yozmaydi, a?

– Kim bilsin, bunaqa ishlar uning qo‘lidan kelmasov, – deb qo‘ydi Jerom tog‘a gazetasini qaytadan ochar ekan. – Nega bularni so‘rab qolding? Nima uchun?

– Amaki, mana bu xatni menga o‘qib bera olasizmi? Buni u yuboribdi. O‘zingiz uning qanchalar to‘g‘ri va xolis ekanligini bilib olasiz. Bilasiz-ku, amaki, axir men bu yerlik odamlarning fe‘l-atvorlariga unchalik yaxshi tushunavermayman.

Keksa Jerom tog'a gazetasini bir chetga olib qo'ydi-da, oyoqlarini bir joyga juftlab, Nevadaning xatini oldi. Avval xatni ikki marta diqqat bilan ko'zdan kechirgach, keyin yana uchinchi bora uni erinmay o'qib chiqdi:

– Voy qizalog'im-ey, – dedi u kulib. – Sal bo'lmasa o'takamni yoray deding-a! Men bu bolaga chin dildan ishonaman. Jilbert otasining o'zginasi. Tilla bola u! U bor-yo'g'i sen bilan Barbaradan bugungi o'tkaziladigan avtomobil poygasi uchun soat to'rtida tayyor bo'lib turishlaringizni so'rabdi, xolos. Xatda bu gapdan boshqa qing'ir fikrni ko'rmadim. Zotan, Jilbertga nisbatan zarracha ishonchsizligim bo'lganida, uni sizlar bilan muomala qilishiga aslo yo'l qo'ymagan bo'lardim.

– Rostdanmi? U yerga borsak bo'ladimi, amaki? Avtomobillar poygasiga? – deb so'radi Nevada hovliqib.

– Ha, ha! Albatta, qizim, albatta. Nega bo'lmasin? Sizlarni xursand ko'rib boshim osmonga yetadi mening. Boraveringlar. Hech xijolatlik yeri yo'q buning.

– Buni qarang, amaki, – dedi Nevada uyalinqirab. – Birinchi bo'lib sizdan so'rash xayolimga ham kelmabdi, meni kechiring. O'sha poygaga bizlar bilan birga bormaysizmi?

– Kim? Menmi? Oh, yo'q-yo'q, qizim! Men bir gal shunday poygada qatnashib, keyin tavba qilib qo'yganman. Qayta bormaganim bo'lsin, deganman o'shanda! Lekin, mana, sen bilan Barbara u yerga borsanglar, boshqa gap. Sizlar boraveringlar. Ammo mendek qari cholga poygada nima bor? Yo'q, yo'q, yo'q!

Nevada amakisining oldidan uchib chiqdi-da, oqsochga tayinladi:

– Anavi pochtachiga borib ayt: Bizlar boradigan bo'ldik o'sha poygaga. Shoshma, mis Barbaraga bu haqida o'zim

aytaman. Sen eshik oldida turgan bolaning oldiga chiq tezroq. Unga zudlik bilan borishimizni ayt. Bo'la qol!

— Nevada, — deb chaqirib qoldi shu payt Jerom tog'a. — Meni ma'zur tutasan, bo'talog'im, biroq Jilbertga shu gapni javob xati qilib yozib yuborsang yaxshi bo'larmidi, deb o'ylab qoldim. Hech bo'lmasa bir-ikki qator bo'lsa ham yozib yubora qol.

— Yo'q, amaki. Menimcha, buning hojati bo'lmasa kerak, — deb javob berdi Nevada xushchaqchaqlik bilan. — Jilbertning o'zi hammasini darrov tushunib oladi. Men umrimda sira mashina haydagan emasman, qalay bo'larkin, a? Lekin bir marta baydarkada eshkak eshgandik. Kichkinagina Devil daryosi bo'ylab suzgandik o'shanda. Ammo bu poyga o'yini menga baydarkadan ham qiziqroq bo'lib tuyulyapti! Borib ko'ray-chi!

III

Oradan ikki oy o'tdi. Bu vaqt Barbaraga xuddi asr kabi tuyuldi. U yuz ming dollarlik qimmatbaho uyning kutubxonasida kitob o'qib o'tirar, xayollari parishon edi. Barbara faqat shu yerdagina o'zini xotirjam his etardi. Ko'p erkak va ayollar dard-u hasratlarini aritish uchun turli joylarga qochadilar. Go'zallik salonlariga, kemalar, idoralarga, daryo, dengiz va boshqa-boshqa joylarga boshlaridan g'amlarini quvish uchun ketib qoladilar. Biroq ular qayerga bormasin, yuraklaridagi og'ir yuk toshi ham o'sha yerga ular bilan birga-birga ketishini aslo tan olmaydilar.

G'aroyib uchlikdagi nokerak odam ekanligini tan olish ham odamga benihoya azob beradi. Bu, rostdanam, chidab bo'lmas xo'rlik soladi ko'ngilga.

Barbara bir o'zi, tanho o'tirardi. Jerom tog'a bilan Nevada teatrga ketishgan edi. Biroq Barbaraning u yoqqa

borishga hushi bo'lmadi. U uyda qolib, kitob o'qib o'tirishni istadi. Har kuni bir xil tomoshalar, o'yinlar, pyesalar va o'tirishlar bora-bora kishining ko'ngliga uradi. Binobarin, Barbara ham allaqachon bunday bordi-keldilarga qiziqmay qo'ygandi.

U xomush o'y surgancha, kutubxonadagi dub daraxtidan yasalgan stol yonida o'tirar edi. O'ng qo'lini o'sha stol ustiga tappa tashlagancha, Barbara chap qo'li bilan muhrlangan bir konvertni asabiy aylantirar edi. Bu maktub ham Nevada Uorren nomiga jo'natilgan bo'lib, konvertning chetida Jilbertning qadrdon palitra bo'yog'i tomchiday bo'lib yopishib qolgandi. Xat Nevada ketganidan keyin taxminan soat to'qqizlarda yetib kelgandi.

Ayni lahzalarda Barbaraning shu xatni o'qishga shunangangi qiziqishi baland ediki, u mana shu maktub ichidagi gapni bilish evaziga hatto o'zining eng yaxshi ko'rgan marvarid marjonini ham berib yuborgan bo'lardi. Ammo bechora ming urinib ko'rsa hamki, ishning uddasidan chiqolmadi. U ruchkaning uchi, soch to'g'nag'ichi va boshqa xilma-xil usullar bilan sirli maktubni ochishga chirandi, negaki konvertning shundoqqina o'zini yirtib ochish Barbaraning jamiyatdagi mavqeyiga aslo to'g'ri kelmasdi. U yorug' tushgan yerga xatni solib, konvert orqasidan bir-ikki satr bo'lsa ham o'qib olishga muvaffaq bo'ldi, keyin maktubni goh u tomonga, goh bu tomonga qilib o'qishga tutindi, biroq Jilbertning qog'oz tanlashda didi baland edi. Uning xatini konvert ortidan o'qish juda mushkul hisoblanardi.

Soat o'n bir yarim bo'lganida teatrga ketganlar qaytib kelishdi. Ajib, farahbaxsh tun kechardi. Yollangan mashina darvoza oldiga yetib kelgunicha Jerom tog'aning nafasi og'ziga tiqilgudek bo'lib, ko'ngli ag'darilayozdi. U shoshmashoshar haydovchi bilan tirband ko'chalar ustidan

shikoyat qila-qila mashinadan tushdi. Gulday ochilib, pardoz qilib olgan Nevada bo'lsa dadasining kulbasida dovul kezgan kechalar haqida xotirlab ketdi. Bu kezda Barbara yuragiga qil ham sig'may, ichkarida diqqinafas bo'lib o'tirardi.

Jerom tog'a ichkariga kirgan zahoti yuqori qavatga chiqib, dorisidan bir qultum ichib olgani shoshildi. Nevada esa kayfiyati chog', qandaydir kuyni xirgoyi qilgancha kutubxonaga kirib keldi. Katta tebratma kresloga xotirjam cho'kdi-da, tirsagigacha ko'tarilgan qo'lqopining tugmalarini asta-sekin yecha boshladi.

– Qalay, tomosha zo'r o'tdimi? – deb so'radi Barbara. – Janob Fild mahoratli rejissor. Darvoqe, jonginam, senga xat keluvdi. Teatrga ketishing bilanoq yana bitta maktub oldik.

– Kimdan ekan? – deb so'radi Nevada hamon tugmalarini yechish bilan ovora ekan.

– Anig'ini bilmadim, go'zalim, – dedi Barbara miyig'ida kulib. – Lekin o'zimcha fahmlab topdim. Modomiki, konvertning chetida tanish palitra bo'yog'idan dog' qolibdimi, demak, bu Jilbertning ishi bo'ladi. Bu palitra bo'yog'i dog'i menga bamisoli ishq izhorining belgisiday bo'lib tuyulmoqda.

– Qiziq, u nega menga xat yozibdiykin? – deb qo'ydi Nevada charchagan tovushda.

– Bilasanmi, biz ayollar barchamiz bir-birimizga o'xshab ketamiz, – dedi Barbara. – Ya'ni, o'ta qiziquvchanmiz. Yuborilgan qandaydir xatni ham konvertning shtempeli ustidan bo'lsayam o'qishga urinamiz. Chidolmasdan oxiri qaychi bilan qirqamiz-da, shoshganimizdan xatni pastdan tepaga qarab o'qiy boshlaymiz. Axir bu qip-qizil tentaklik-ku! – Barbara istehzoli kulib qo'ydi. – Mana omonating.

Shunday deb u xatni uloqtirguday qilib Nevadaning oldiga tashladi.

– Eh, yovvoyi mushuklar-ey! – deb yubordi Nevada oxiri. – Barbara, manavi yaramas tugmalarni nima qilsam ekan-a?! Qayoqdan ham shu baloni kiyib olibman. Juda rasvo narsa ekan-da! Voy, juda qiynalib ketdim! Nevada oh-vohlagancha, qo‘lqoplarining tugmalarini uzguday bo‘lib harakat qilardi. – Barbara, iltimos, buni o‘zing menga o‘qib bera qol. Men bu yaramas qo‘lqoplarni yechib olgunimcha naq yarim tun bo‘ladi chog‘i!

– Voy, nega ekan? Axir Jilbert bu xatni senga yozgan-ku! – deb hayron bo‘ldi Barbara. – U seniki. Shunday ekan, bu xatni o‘zingdan bo‘lak hech kim o‘qimasligini istarsan, albatta!

Nevada yechishga urinayotgan qo‘lqoplaridan ko‘zlarini uzib, g‘azab bilan Barbaraga tikildi.

– Hech kim menga begona odam o‘qishi mumkin bo‘lmagan bema‘ni xat yoza olmaydi! – dedi u. – Bemalol o‘qiyver. Ehtimol, Jilbert ertaga ikkalamizni yana avtomobillar poygasiga olib bormoqchidir.

Ayollardagi qiziquvchanlik har balodan ustun kela-di-da. Ulardagi rashk hissi ham shu darajada kuchliki, ana shu bedavo dard azobi iskanjasida ular butun dunyoga o‘t qo‘yib yuborishdan ham toymaydilar. Shunday qilib, Barbara ko‘ngilchanlik bilan sirli xatni ochdi.

– Mayli, jonim, – dedi u sekin. – Nimayam derdim. Basharti o‘zing o‘qishimni istab turgan ekansan...

U konvertni yirt-di-da, tez-tez ko‘z yugurtirib, xatni bir qur o‘qib chiqdi. Keyin shoshmasdan yana bir marta o‘qidi. Olamdagi eng qiziqarli mashg‘ulot mana shu qo‘lqoplariday ularga chippa yopishib olgan Nevadaga ko‘z tashlarkan, Barbara tag‘in miyig‘ida kulimsirab qo‘ydi.

Oraga besh-olti daqiqalik jimlik cho'kdi. Barbara esa bu paytda xayolida jonlantirgan g'aroyib hiylasini yuzlariga chiqardi. Uning chehrasi negadir yorishib ketdi.

Ayol zoti chindanam g'alati xilqat bo'ladi. Ular uchun o'zga ayolning dardi, ichki sir-u asrori, yashirin tuyg'ulari, hatto bir tola sochigacha sirli bo'lib qolmasligi kerak. Ular ortiqcha shubhalanib o'tirishni yoqtirmaydi.

Shu damda bir eski rivoyat esga tushadi. Qadim-qadim zamonda jannat eshigini Evaning o'g'li borib qoqibdi. U qo'lida endigina tanishgan begona bir malakni ko'tarib turgan ekan. Eva u qizni kelini sifatida qabul qilibdi, to'y-tantana o'tkazibdi.

– Hurmatli xonimlar, – debdi kelin noz-u ishva bilan. – Nazarimda, sizlar ancha vaqtdan beri shu yerda yashab kelasizlar, shundaymi?

– Yo'q, yaqindagina kelganmiz, – debdi Eva mutlaqo xotirjamlik bilan. – Sen mana bu ajoyib olma sharbatidan totib ko'rgin-a. Huddi shirin qiyomdek tatiydi. Balki, manavi anjir og'zingga yoqar? Darvoqe, erkaklar o'z ishlari bilan band ekanliklarida nikoh ko'ylagingni siren butazorri orqasiga o'tib kiyib olsang bo'lardi. Yoki uni umuman o'zgacha shaklda yaratib olsakmikan?

Shunday qilib, ikkala ayol birgalashib kelinning g'aroyib ko'ylagini ajib tarzda bezatishibdi. Libos shu qadar maftunkor ediki, erkaklarning bari unga mahliyo bo'lib qolishibdi. Lekin ko'ylak siridan faqat ikkitagina ayol – kelin va qaynona voqif edi, xolos. Shuning uchun ham ikkala ayol o'rtasida hech qanday sir bo'lmasligi mumkindir, ammo erkaklar uchun ayol zoti chinakam sirli saroyning o'zidir.

Barbara xayol surib, go'yo ikkilanayotganga o'xshab turib qoldi.

– Bilasanmi, Nevada, – dedi u hayajonini bildirishga urinib, – bu xatni o'qishimga yo'l qo'ymasang yaxshi

bo'lardi. Men... Men bu xatni tag'in boshqa birov o'qib qolishini xohlamagan bo'lardim.

Nevada bir lahzaga qo'lqoplarini esdan chiqardi.

— Menga xatni ovozingni chiqarib o'qib ber, — dedi u. — Modomiki, o'zing allaqachon bu maktubdan voqif bo'lgan ekansan, endi sirning nima qizig'i bor? Xo'sh? Agarda janob Uorren menga begona kishi o'qishi man etilgan xat yozgan ekan, men baribir uni boshqalardan berkitmayman.

— Xo'p, yaxshi, — dedi Barbara. — Eshit, xat quyidagicha yozilibdi: — Jonginam Nevada! Bugun kechqurun soat o'n ikkida uyimga kel. Iltimos, kech qolma. — Shu payt Barbara o'rnidan turib ketdi, xat Nevadaning tizzasi ustiga uchib tushdi. — Meni kechir, Nevada. — dedi u. — Men bilmabman. Ammo bu Jilbertning ishi emas. Bu yerda qandaydir anglishilmovchilik bo'lishi kerak. Faqat meni beodob va johil ekan deb o'ylamagin, xo'pmi, asalim? Ketmasam bo'lmaydi, yuqoriga chiqib, damimni olay. Boshim shunaqangi yomon og'riyaptiki... Ishonchim komil, men bu xatga aniq tushuna olmadim. Ehtimol, Jilbertning o'zi buni keyinroq izohlab berar. Men ketdim. Xayrli tun, azizam!

IV

Nevada oyog'ining uchida yurib, zalga o'tdi va yuqori qavatdagi Barbaraning eshigi yopilganini eshitib turdi. Kutubxonadagi ulkan mis soat vaqt o'n ikkidan o'n besh daqiqa o'tganini ko'rsatib turardi. Nevada hovliqqancha ko'cha eshik tomon yugurib bordi-da, tashqariga o'zini urdi. Jilbert Uorrenning uyi bu yerdan olti mahalla narida edi.

Ko'chada izg'irin shamol yelardi, tumshaygan Sharqiy daryo tomondan shahar uzra tahlikali bo'ron ovozi tah-

did solib turardi. Qor allaqachon yo'lak yuzlarini qoplab bo'lgan, hademay uyum-uyum bo'ladiganday shiddat bilan yog'moqda edi. Shaharcha Pompey ko'chalari kabi jimjit edi. Olisdagi oy nuriga cho'milgan cheksiz ummon uzra oq qanotli chag'alaylar suron solib uchar, yugurik to'lqinlar haybatli tarzda qirg'oqqa kelib urilar, sal o'tmay yana ortiga qaytib, takroriy safarlarida davom etardi.

Nevada bamisoli quyunday yelib borardi. U qor bosgan yo'lkalar, baland tomli imoratlar, tungi chiroqlar xira yoritib turgan ko'chalardan tap-tap qilib chopqillagancha shoshib o'tdi. U go'yo bu yerlardan bir dunyo osoyish, orom va baxt topganday farahli bir parvozda uchib o'tdi, holbuki Nevada bu kabi ko'ngil halovatini Jerom tog'asining yuz ming dollarlik uyi ichidan ham kamdan kam vaqtlardagina topolgan edi.

Ko'cha muyulishida turgan mirshab Nevadani kimgadir o'xshatib yuborib, xitob qildi:

— Salom, Mabel! Yo'l bo'lsin? Shunday bemahalda qayoqqa otlanding?

— Men... Menmi? Dorixonaga shoshayotuvdim. Nevada shunday dedi-yu, shipillagancha mirshabning yonidan o'tib ketdi.

Sharq tomonga burilgan paytda ham qizning qadamlari susaymadi. U oppoq qor ustida egri-bugri izlar qoldirgancha shoshib ketaverdi. Qarshisida sevikli yorining uyi ko'ringanda, Nevada unga nazokat ila xiyol ta'zim qildi. Bino ichiga kirganda, butun uy cheksiz sukunat qa'rida, hamma yoq orom olib yotardi.

Nevada chiqqan lift o'ninchi qavatga yetganida to'xtadi. Tepadan pastga yana ikki qavatni bosib tushdi-da, yuragi orziqib ketgan Nevada 89-raqamli eshik qo'ng'irog'ini bosdi. U avvallari ham bu uyga Barbara va Jerom tog'asi bilan birga ko'p marta kelgan edi.

Eshikni Jilbert ochdi. Uning bir qo'lida rangli qalam bor edi. Nogahon paydo bo'lgan Nevadani ostonada ko'rib hayratlanganidan Jilbertning og'zidagi sigara polga tushib ketdi.

– Kech qolib ketdimmi? – deb so'radi Nevada aybdorlarcha. – Kuchim boricha tezroq kelishga harakat qildim. Amakim bugun meni teatrga olib borgandi. Lekin mana men keldim, Jilbert!

Jilbert tezda o'zini tutib oldi. U Nevadani ichkariga kiritib, paltosi ustiga qo'ngan qorni qoqib tushirdi. Jilbertning ko'rgazma stendi ustida katta fonar yam-yashil soya sochib turar, rassom u yerda rangli qalam bilan nimaningdir eskizini chizib o'tirgandi.

– Kelishimni istagan ekansan, mana keldim, – dedi Nevada soddadillik bilan. – Xatingda shunday deb yozgan ekansan. Nima uchun menga xat yuborganding?

– Xatimni o'qidingmi sen? – deb ajablandi Jilbert.

– Uni menga Barbara o'qib berdi. Keyin o'zim o'qib chiqdim. Unda aytibsanki: „– Bugun kechqurun soat o'n ikkida menikiga kelgin, kech qolmagin“. Men sendan og'rib qolmadingmikan, deb xavotir oldim, lekin ko'rib turibmanki, ko'rinishing binoyiday, tuzuk ekansan.

– Aha! – deb yubordi Jilbert parvo qilmaslikka urinib. – Hozir senga nega kelishingni so'raganimni ayta-man, Nevada. Men senga zudlik bilan, shu bugun tundayoq uylanmoqchiman. Shu arzimas qor quyuni bo'lsa nima qipti, a? Xo'sh, sen nima deysan, rozimisan shunga?

– Buni istayotganimni o'zing payqab olishing kerak edi, – dedi Nevada quvonchdan ko'zlari yonib. – Bu qor quyuniga men o'zim ham g'am qilmayapman. Isho-nasanmi, hattoki kunduz kungi dabdabali to'ylarni ham yoqtirmas edim. Faqat, Jilbert, to'yimizga guvoh sifatida kimnidir taklif qilsang yaxshi bo'lardi. Axir bu bizning

dafn marosimimiz emas, shodiyona kunimiz bo'ladi-ku, shunday emasmi?

– Bopladimg, – deb xitob qildi Jilbert. – Men ham bunday bo'lishiga qarshiman, albatta. Bir daqiqa shoshmay turgin, Nevada, men bitta odamga tez telefon qilib olishim kerak.

Jilbert narigi xonaga kirib telefon go'shagini ko'tardi-da, epchillik bilan raqamlarni tera boshladi.

– Senmisan, Jek? Uyqungni buzmadimmi, og'ayni? Hoy, uyg'onsang-chi! Menman, Jilbertman, eshitsang-chi. Oh Xudoyim-ey! Menga qara, Jek, eshit, men hozirning o'zida uylanyapman, tushunyapsanmi? Ha, xuddi shunday! Opangni ham uyg'ot, menga gapirmay tur, faqat eshitib tur, xo'p? Opangni ham olib kel! Butun dunyoni suv bosadimi, o't bosadimi – menga baribir! Ikkalang tezda menikiga yetib kel! Ha, ha, Nevada ham shu yerda, kutib turibdi. Biz o'zi allaqachon unashtirilib bo'lganmiz. Qarindoshlar o'rtasida ayrim e'tirozlar sababli shu yo'lni tanladik. Bo'ldi, bo'ldi, boshqa gapga o'rin yo'q! Gap tamom! Kelasanmi? O'zimning do'stim-san-da! Tezroq kelishing uchun senga yollanma mashina chaqirib bera-man. Bo'ldi, uyg'on, Jek! Men senga ishonaman, do'stim!

Jilbert Nevada uni kutib turgan xonaga qaytib kirdi.

– Eski qadrdonlarim Jek Peyton bilan uning opasi hozir shu yerga o'n besh daqiqa o'tar-o'tmasdan yetib keladigan bo'ldi, – deb tushuntirdi u. – Ammo Jek qurmag'ur yomonam tebsa-tebranmas-da, tentakvoy! Hozirgina uni shoshiltirib telefon qilib chiqdim. Hash-pash deguncha yetib kelishadi. Bilasanmi, Nevada, men hozir dunyodagi eng-eng baxtli odamman! Bugun senga yuborgan xatimni nima qilding?

– Men ham allaqachon shu qarorga kelib bo'ldim, Jilbert, – deb javob berdi Nevada, shunday deb yigit

unga yuborgan maktubni paltosining tagidan sugʻurib chiqardi.

Jilbert xatni konvertidan chiqardi-da, unga diqqat bilan razm soldi.

– Qoq yarim tunda uyimga chaqirib olganim senga biroz gʻalati tuyulmayaptimi? – deb soʻradi u.

– Nega endi? Yoʻq, – dedi Nevada, uning koʻzlari samimiyat bilan chaqnab turardi. – Balki, senga biron-bir yordamim kerak boʻlib qolgandir, deb oʻyladim. Basharti qalin doʻstim ekansan, bu yerda qanday noʻrin harakat boʻlsin? Men hammasini toʻgʻri tushundim. Hatto qor gupullab yogʻib turgan boʻlsayam, parvo qilmadim. Jilbert, men sen toʻgʻringda hech qanday yomon xayolga bormadim.

Jilbert qoʻshni xonaga uchib kirdi-da, qor-shamoldan himoyalash uchun bir palto va issiq kiyimlarni koʻtarib chiqdi.

– Mana bu paltoni egningga ilib ol, – dedi u Nevada-ga qalin paltoni uzatarkan. – Taxminan bir yarim milcha yoʻl yurishimizga toʻgʻri keladi. Tentak Jek bilan uning opasi ham hademay kelib qoladi, – shunday deb Jilbert ham paltolardan birini kiyib oldi. – Oh, Nevada, – dedi u, – esim qursin, anavi kechki gazetamning birinchi sahifasiga shundoqqina koʻz qiringni tashlab, unda nimalar yozilganini menga aytib bera olasanmi? Bu, menimcha, sen yashagan yer haqidagi xabar boʻlishi kerak, albatta, sen uchun qiziqarli maʼlumot boʻladi.

Jilbert oʻzini xuddi paltosining tugmalarini qadash bilan mashgʻulday qilib koʻrsatib, Nevadaning harakatlarini zimdan kuzatdi. Soʻngra oʻgirilib qaradi-da, Nevadaning joyidan qoʻzgʻalolmaganini koʻrdi. Qiz unga gʻalati qarash, taʼna aralash nigoh bilan boqib turardi. Uning yonoqlari boyagina koʻchada urgan sovuq va qordan hamon qizarib ketgan, ammo koʻzlari qatʼiylik bilan chaqnar edi.

– Jilbert, men senga aytmoqchi bo‘lib yurgandim, – dedi u asta, – baribir, bir kunmas bir kun buni o‘zing ham bilib olarding, shubhasiz. Gap shundaki, Jilbert, men hamma narsadan oldin, biz turmush qurishimizdan oldin, umuman olganda, eng avvalo, bir gapni aytib qo‘yishim lozimki, men bir kun ham maktabga borgan emasman. Ha, Jilbert, dadam meni bir kun ham maktabga yubormagan. Shu yoshimgacha men na o‘qishni va na yozishni o‘rganmaganman, loaqal bitta so‘zni ham eplab yoza olmayman. Ana endi agar rozi bo‘lsang...

Nevada gapini tugatar-tugatmas, Jilbert uni eshik tomon boshladi, kutishga vaqt yo‘q edi, ular tezroq ibodatxonaga yetib borishlari zarur edi.

V

Marosim o‘tgandan keyin, janob Jilbert Uorren bilan Nevada Uorren xonim o‘z uylari tomon usti yopiq izvoshda qaytishar ekan, Jilbert xotiniga gap qotib qoldi:

– Nevada, senga bir gap aytaymi endi? Sen chindanam kecha yuborgan xatimda nima deganimni bilishni istaysanmi?

– Qani, ayt-chi! – deya rozilik bildirdi xotini unga mehr bilan boqarkan.

– Yaxshi, eshitib tur, so‘zma-so‘z qilib aytaman unda, – dedi Jilbert, o‘sha xatimda mana bunday deb yozgandim: – *Mening ardoqli malikam mis Uorren! Sizning gul bo‘yicha fikringiz mutlaqo to‘g‘ri edi. U rost-danam siren emas, balki gorteziya guli ekan.* – Bo‘ldi. Bundan boshqa gapni yozmagan edim.

– Ha, mayli-da, – dedi Nevada baxtidan gul-gul ochilib, – qo‘y endi, unuta qolaylik o‘sha xatni! Baribir sen u hazilingni menga emas, Barbaraga qilgansan-ku!

SAN-ROZARIOLIK DO'STLAR

San-Rozario shaharchasi tomon yo'nalgan poyezd o'z vaqtida – rappa-raso ertalab soat sakkizdan yigirma daqiqa o'tganda stansiyaga kelib to'xtadi. Qo'lida qalin qora charm hamyon tutgan bir kishi shaharchaning eng asosiy ko'chasi tomon shipillab kela boshladi. San-Rozario stansiyasiga kelib tushgan boshqa yo'lovchilar ham bor edi, biroq ular temiryo'l maydonidagi yemakxonalarga yoki to'ppa-to'g'ri „Kumush Dollar“ saloni tarafga yoyilishib, unda-bunda yurgan bekorchixo'jalar to'dasiga borib qo'shilishdi.

Qora hamyonli kishi bir-ikki daqiqa hardamxayol bo'lib turib qoldi. Uning gavdasi kaltabaqaydan kelgan, ammo shunga qaramay qomati tetik, ixcham qilib qirqilgan sochi silliq, taroshlanganday yuziga nihoyatda bop tushgan, burni ustiga tilla gardishli ko'zoynagini qo'ngaytirib olgandi. U keng tarqalgan sharqona uslubda did bilan kiyinib olgandi. Bu odam ko'rinishidan bosiq bo'lib ko'rinsa-da, biroq o'z haq-huquqi uchun hech narsadan tap tortmaydigan urushqoq kishilar toifasidan edi.

Taxminan uch kvadratcha masofani bosib o'tgandan keyin u shaharchaning biznes markazi hududiga kelib to'xtadi. Bu yerda asosiy ko'chani kesib o'tgan San-Rozarioning qizg'in hayoti hamda savdo-sanoati gupchagini tashkil etuvchi yana bir boshqa muhim ko'cha ham bor edi. Uning bir burchagidan pochtaxona joy olgandi. Ikkinchi ko'chani oxirida esa katta kiyim-kechak do'konid qad rostlab turardi. Har ikki ko'chani burchaklari tutashtirib ketgan yerda shaharchaning eng baobro' banklari hisoblanadigan Birinchi Milliy Bank hamda Stokmenlarning Milliy Banki joylashgandi. Notanish erkak to'g'ri

San-Rozarioning Birinchi Milliy Banki ichiga kirib ketdi, to bank hisobchisining derazasi yoniga kelgunicha ham yurish sur'atini susaytirmadi. Bank ish tartibi bo'yicha soat to'qqizda ochilishi lozim edi, biroq bank ishchilari allazamondan beri ish kuni uchun to'planib bo'lishgan, har biri kunlik ish rejasi uchun tadorik ko'rmoqda edi. Derazasi oldiga begona mijoz kelganini payqagan paytda hisobchi pochtasini titkilash bilan band edi.

– Bank soat to'qqizgacha ochilmaydi, – keskin va sovuqqina ohangda qat'iy ta'kidlab dedi u. U bu gapni San-Rozarioda tong otar mahalda qushlar chug'urlashiday biyron takrorlashga o'rganib qolgandi.

– Bundan tuzukkina xabarim bor, – dedi tashrif buyuruvchi hisobchinikidan ham sovuqroq tovushda. – Marhamat qilib mening qo'limdagi kartochkani olib qo'ya olasizmi?

Hisobchi kichkinagina, ammo ozoda derazasining orasidan qo'l uzatib, mijoz uzatgan kartochkani olib o'qidi:

J.F.S.Netlvik

Milliy Bank tekshiruvchisi

– Voy! Haligi... Buni qarang-a, tanimaganni siylamas, deydilar deb bejizga aytishmaydi-da. Qani, ichkariga kiring, janob. Siz nega unaqa... tashqarida turibsiz? Bu yoqqa kiring, marhamat qilsinlar, qani, marhamat!

Bank tekshiruvchisi bo'lib kelgan haligi notanish mehmon bir zumda butun bankni ostin-ustun qilib yubordi. U bank hisobchisi o'rta yoshli janob Edlinger tomonidan bankdagi har bir xodimga shoshilmasdan, vazminlik bilan tanishtirildi.

– Biz bankimizga tekshiruvchi bo'lib yana Sem Turner kelarmikan, deb poylayotgandik, – dedi janob Edlinger. – Negaki to'rt yildan beri bizning bankni Sem akaning

o'zlari tekshirardi. Umid qilamanki, ishxonamizdagi holatdan ko'nglingiz to'ladi, janob, Xudo xohlasa. Hozir qo'lda ko'p pulimiz yo'q, ha endi, o'tga ham, suvga ham shay bo'lib turibmiz-da.

– Janob Turner bilan menga tekshiradigan hududlarimizni o'zgartirishni boshlig'imiz buyurgandi, – dedi nazoratchi hisobchining gaplariga pinagina ham buzmay. – Sizlarning Sem Turneringiz mening avvalgi hududim bo'lmish Janubiy Illinoys bilan Indianaga qarab jo'nadi. Bo'lmasam, menga eng birinchi bo'lib hisob daftarini olib kelsangiz.

Perri Dorser, shu yerda ishlovchi yana bir xodim, allaqachon nazoratchining tekshiruviga deb katta hisob-kitob daftarini stol ustida shay qilib turgandi. U daftar-dagi har bir raqamdan ko'ngli to'q, negaki ularda qildek ham kamchilik topilmasdi, shuning uchun nazoratchidan zig'ircha ham cho'chimay turar, ammo shunday bo'lsada, bankdagi hamma ishchida ro'y berayotgan sarosima unga ham yuqqan va u ham shu sababdanmi, ancha hayajonlanib turardi. Yangi kelgan nazoratchida qandaydir muzlik, o'ta sovuq bir ifoda bor ediki, xuddi bankka tekshirgani emas, balki tergovchiday hammani ayblagani kulganday bo'lib ko'rinardi. U jindekkina xatoni ham nazari-dan qochirmaydigan, pashshadan fil yasaydigan noinsof satanglarga o'xshab ketardi.

J. Netlvik, yangi kelgan nazoratchi, o'zining tez, ildam harakatlari bilan dastlab valuta hisobini qo'lga oldi, erinmasdan har bir pul bog'lamlarini hisoblab chiqdi. So'ngra u yana o'shanday tezlik, lekin puxta harakatda hisob varaqlari bilan tanishdi. Uning ingichka, oppoq barmoqlari qog'ozlar ustida xuddi tajribali musiqachining pianino klavishlari ustida harakatlanayotganday ravon, qushdek yengil borib-kelardi. Navbat tilla zahiralarga

kelganda, nazoratchi bor oltinlarni stol ustiga uydi, tilla tangachalar marmar toshga urilib ketganday jingillagan tovush chiqardi va nazoratchi ularni ham bir xil sur'atda, chaqqon barmoqlarining uchlari bilan ilib-ilib, bitta-bitta qo'ldan o'tkazaverdi. Undagi tezlik tempi yarimtalik va choraktalik tangachalarga kelganda ham birday epchillikda ketaverdi. Oxirida nazoratchi o'n sentlik va besh sentlik pullarni hisoblab chiqdi. Hamma sanalgan pul va tangalarni bir joyga to'plaganidan keyin, nazoratchining oldiga tarozi qo'yib berishdi, nazoratchi kumush pul solingan har bir qopni diqqat bilan torta boshladi. Shundan so'ng J. Netlvik Dorsini hisob-kitob bayonotidagi aniq raqamlar, mayda-chuyda xatolar, yozuv-chizuvlar kabi qitmir savollarga ko'mib tashladi, u bularning barini nihoyatda mayinlik, ammo o'sha mayinlikning ich-ichida yashirin muzroblik bilan bank xodimiga murojaat qildiki, bechora Dorsining aft-angori qizarib, tili duduqlanib qoldi.

Ha, bu yangi kelgan nazoratchi iblisning o'zi ekan, avvalgisi bundan yuz chandon ortiq edi. Oldingi nazoratchi Sem Turner har holda odam edi, u bank ichiga hamisha qo'lida yoki og'zida tamakisi bilan kirib kelar, shodon qichqirib, yo'lda uchragan har turli hangomalarni dilkashlik bilan hikoya qilib ketardi. Dorsiga ham qorasi ko'rinishi bilan: — Ishlar qalay, Perri! Bu olomon bilan ishlab charchamayapsizlarmi, a? Yaxshi, yaxshi, — deb qo'yardi u har gal. Semning hisob-kitoblarni tekshirish usuli ham boshqacha edi. U har bir hisob-kitob bayonnomasini horigan alfozda erinibgina ko'rib chiqar, yerto'laga tushib, u yerdagi kumush solingan qoplarni shunchaki oyoq uchida tepib qo'yar va darrov qoniqish hosil qila qolardi. Yarimtalik, choraktalik va yo o'n sentlik pullar uchun Sem Turner boshini og'ritib o'tirmasdi. Bu kabi mayda pullar uning oldiga keltirib qo'yilsa, — Maydalashmaylik, janoblar, —

deb keskin rad etardi. – Axir men qishloq xo‘jaligining biron-bir tashkilotidan kelganim yo‘q-ku, – deb qo‘yardi yana bechora. Semning bunday qilishiga sabab u bank xo‘jayinining necha yillik qadrdoni bo‘lib, Dorsini ham go‘dakligidan beri besh qo‘ldek yaxshi bilardi.

Balo-qazoday bo‘lib kelgan mana bu yangi nazoratchi hammaga go‘yo shayton malayiday bo‘lib ko‘rinardi. U haliyam qog‘ozlar ichida sichqonday imirsilanib o‘tirar ekan, shu tobda ichkariga bank boshlig‘i mayor Tomas B. Kingman, ko‘proq „Mayor Tom“ nomi bilan taniqli keksa bir kishi kirib keldi. Hisob-kitob varaqalari ichiga sho‘ng‘ib ketgan nazoratchiga ko‘zi tushgani bilan uning ishini bo‘lmadi va to‘g‘ri kelib o‘zining“ mening shinam molxonam“ deb ataluvchi ish stoli oldiga kelib o‘tirdi-da, o‘ziga kelgan xatlarni shoshilmay ko‘rib chiqqa boshladi. Darvoqe, bundan sal ertaroq bankdagilar yangi nazoratchining ko‘zini shamg‘alat qilib, kichkina bir hiylani amalga oshirishgandi. Nazoratchi qog‘ozlarga ko‘milib ketgan zahoti, hisobchi o‘sha ondayoq shu yerda ishlovchi yoshgina bank axborotchisi Roy Uilsonga ma‘nodor ko‘z qisib, unga old eshik tomonga qarab imo qilib qo‘ygandi. Roy bu ishorani tezda fahmlab olgan, bir qo‘liga shlapasini, bir qo‘liga esa kolleksionerlarning kitobini olib barmaylixotir tashqariga chiqib ketgandi. Lekin u tashqariga chiqqani hamon qarshilaridagi ikkinchi bank – Stokmen Milliy Bankiga zipillab kirib ketgan va ularni ofatday bo‘lib kelgan yangi nazoratchining tashrifidan ogohlantirib qo‘ygandi. Narigi bank ham ochilishga shay bo‘lib turar, endi-endi mijozlar o‘rmaylay boshlagandi.

– Menga qarang, hoy odamlar! – deb qichqirdi Roy yoshiga xos bo‘lgan qiziqqonlik bilan, – tezda harakatingizni qilib qoling! Bizda hozir iblisning urg‘ochisiday bitta nazoratchi o‘tiribdi. U hattoki besh sentlik

tangalarimizgacha iskovich itday titkilab chiqyapti, sho‘rlik Perrining paytavasiga qurt tushiryapti. Janob Edlinger menga sizlarni ham bu balodan ogohlantirib qo‘yishni shipshidilar.

Stokmen Bankining katta yoshli bo‘lishiga qaramay, hali ancha tetik, bardam-baquvvat rahbari janob Bakli hamma vaqt xuddi fermerlarga o‘xshab kiyinib yurardi, u orqa tarafdagi shaxsiy idorsida turib Royning baqirig‘ini eshitdi-da, uni xonasiga chaqirdi.

– Quloq sol, Roy, boshlig‘ingiz hali-beri ishga kelgani yo‘qmi? – deb so‘radi u yigitchadan.

– Keldi, janob, men chiqishim bilan ular kirib ketuvdi bankka, – deb javob berdi Roy.

– Yaxshi bo‘libdi, – dedi janob Bakli xursand bo‘lib. – Senga bitta xat beraman, bolam, bankka kirganing zahoti uni janob Tomning o‘ziga berib qo‘yasan, uqdingmi?

Janob Bukli shu lahzadayoq o‘tirib, nimalardir deb shosha-pisha yoza boshladi.

Roy uning aytganidek qilib bankiga kirishi bilan janob Tomga konvertni yetkazib qo‘ydi. Mayor Tom qo‘shni bankdan kelgan rasmiy xatni bir zumda o‘qib chiqdi-da, buklab ichki cho‘ntagiga solib qo‘ydi. Keyin u bir muddat kreslosining orqasiga boshini tashlab, ko‘zlarini yumdi, shu taxlit chuqur mulohaza qilib olganday bo‘ldi, so‘ng ko‘zlarini ochdi-da, yerto‘laga tushib ketdi. U yerdan mayor Tom zilday og‘ir, eski rusumdagi jomadonni ko‘tarib chiqdi, jomadonning ichi liq to‘la xat edi. Uning ustiga „Bank notalari chegirma qilingan“ degan muhr bosilgandi. Mazkur bank notalari bankning o‘ziga tegishli bo‘lib, belgilangan garov pullari ham shuning ichida saqlanardi. Mayor Tom ularning barini stoli ustiga uydi-da, o‘zining beso‘naqay harakatlari bilan qog‘ozlarning hammasini qaytadan saralay boshladi.

Bu paytga kelib Netlvik ham hisob-kitob tekshiruv ishlarini ancha-muncha yengillatib qo'ydi. Uning qalami yozayotgan raqamlar ustida misoli osmonda uchib yurgan qaldirg'ochday erkin parvoz qilardi. U shu asnoda cho'ntagidan qalin hamyonini ham chiqarib, uning ichiga allaqanday raqamlar yozilgan qog'ozlarni solib qo'ydi, shu zahoti boshini keskin o'girib, peshonasida turgan Dorsiga g'azab bilan tikildi. Bu qarashi bilan u go'yo-ki: – Hmm, bu safar ham eson-omon qutulib qolmoqchisiz-da, ammo, – deb Dorsining yuragiga g'ulg'ula solmoqchi bo'ldi.

– Hisoblarning barchasi to'g'ri, – dedi qarsillagan tovushda nazoratchi.

Keyin u bankdagi har bir xodim bilan yakkama-yakka muzokara olib bordi, oradan hech qancha vaqt o'tmay, bankning katta hisob daftari varaqlarining shamolda hilpirashi, uyum-uyum qog'ozlarning havoda suzib yurishi namoyon bo'ldi.

– Bank hisob daftarini oyda necha marta ko'rib chiqasiz? – deb tuyqus talab qilib qoldi nazoratchi.

– Haligi... Oyda bir marta, – deb kalovlandi hisobchilar.

– Juda soz, – deb qo'ydi yangi nazoratchi. U yana bosh hisobchiga o'girildi-da, uning ishlarini titkilay boshladi, hisobchining chet el banklari bilan o'rnatgan aloqasi-yu sulh bayonnomalarigacha – hammasini bir-bir ko'zdan kechirdi. Baxtga qarshi bosh hisobchining barcha hujjatlari joyida chiqdi. Shunda ham nazoratchi ortiga chekinmasdan, kafolat puli guvohnomalarini ipidan ignasigacha ko'ra boshladi. Eh, bu tinmay ship-ship, tip-tip qilib to'xtamayotgan tekshiruv barchani bezor qilib tashladi!

– Xo'p, yaxshi, bo'ladi. Menga endi qoralama hisob qog'ozlaringizni ko'rsatsangiz. Rahmat. Hmmm... Bank

imzo chekmagan boshqa hisob bayonnomalarini ham bersangiz. Yaxshi...

Bitta nazoratchiga shuncha kuch qayoqdan kelarkin?

Endigi navbat boqibeg'am hisobchi janob Edlingerga keldi. Janob Edlinger burnini xotirjam ishqalab, bexosiyat nazoratchi tomonidan berilajak hisob-kitobga oid savollar otashida ko'zoynaklarini asabiy holda artib, Netlvik bilan yuzma-yuz bo'ldi. U ham bo'lminmas foydalar, bankning asl mulki, egalik huquqi, vakolatlari va hokazo savollar bilan toza ezg'ilandi.

Shu chog'da Janob Netlvik orqasida ularning mu-nozaralarini kuzatib turgan oltmish yoshlar atrofidagi, lekin baquvvat va tetik erkak kishi qiyofasini sezib, boshini ko'tardi.

– Haligi... Bu kishi... bu... bu bizning prezidentimiz janob Mayor Kingman bo'ladilar, haligi... janob Netlvik, – dedi hisobchi tutila-tutila.

Mutlaqo bir-biriga o'xshamaydigan ikki toifa vakillari qo'l berib so'rashishdi. Bularning biri dunyoni o'z holicha, quruqqina ko'rinishda, rasmiy va oddiy nigohlari bilan kuzatsa, boshqa biri esa o'zining erkinroq, kattaroq va mehr to'la ko'zlari bilan ona zaminga boqib yashardi. Tom Kingman butun hayoti mobaynida ming xil ishlarni boshdan kechirgan tajribali va adolatli kishi edi. U yoshligidan cho'pon ham, eshikma-eshik yuradigan daydi ham, keyin-keyin askar, undan so'ng sherif, tadqiqotchi va katta chorvadorlik ham qilib ko'rgandi. Endi esa bank prezidenti martabasiga ko'tarilgan, ammo janob Tom haliyam o'zining eski do'stlarini, yaylovlarini va qadrdon ot-egarini unutmagan odam edi. Texasda chorvadorlik bilan shug'ullangan paytlarda boyligining eng ko'p qismini o'sha yerda orttirib oldi, keyin esa San-Rozarioga kelib Birinchi Milliy Bankini tashkil

qildi. Gohida shu qadar bag'rikengligi tutib ketib, eski ulfatlariga nisbatan ortiqcha saxovatpeshalik ham qilib yuborar, bank gullab-yashnagan davrda ham qo'lida bori-ni odamlarga ayamay sochib tashlardi. Shuning natijasida oxirgi yillarda Mayor Tomning chorva biznesi botqoqlikka kirib keta boshladi, shu bilan barobar bankda zararlar ham paydo bo'ldi.

– Xo'p, endi esa, – dedi nazoratchi keskin ohangda, qo'l soatiga tezda ko'z tashlab olarkan, – eng so'nggi ishimizni bajarsak, ya'ni hozir menga qarzga tarqatilgan pullar hisobotini bersangiz. Qarshi bo'lmasangiz, o'shani ham bir ko'zdan kechirib olsak.

Bu nazoratchi Birinchi Milliy Bank dargohiga misliko'rilmagan tezlikda, baayni o'laksaxo'r quzg'unday sharpa solib uchib kirdi, shu darajada tezob ishlayotgandiki, hatto bir parchagina qog'ozni ham miridan-sirigacha sinchiklab tekshirib chiqardi. Buning ustiga bankdagi har bir ish toza, ishchilar batartib turar, bu esa nazoratchining ishini yanayam osonlashtirardi. U tezroq Birinchi Milliy Bankdagi ishini tugatib, shaharchadagi keyingi bankka ham kirishi kerak edi. U nazorat qiladigan har bir banki uchun hukumat tomonidan yigirma besh dollarlik badal haqi olgan edi. Shunday ekan, nazoratchi hash-pash deguncha qarzga berilgan pullar bilan chegirmalarni ham ko'rib chiqib, yarim soatda bu bankdan chiqib ketishi lozim edi. Shunday qilsa, u ikkinchi bankni ham zudlik bilan tekshirib olsa, soat 11:45 da jo'naydigan poyezdga ulgurib qolardi. Aks holda, shunday zerikarli shaharchada yuragi siqilganча qolib ketishi turgan gap edi. Shuning uchun janob Netlvik orqasidan yov quvganday tezlikda harakat qilayotgandi.

– Qani, men bilan yuring-chi, mehmon, – deb qoldi mayor Kingman. U barcha g'arbliklarga xos bo'lgan

chuqur va vazmin tovushda gapirardi. — Bularni birga-birga ko‘rib chiqaveramiz, shoshilishning nima hojati bor? Bu bankda hech kim qo‘lingizdagi hisob bayonnomalarini menchalik yaxshi bilmaydi. Xodimlarimga ko‘pam ishonavermang siz, ularga bir qarang. Biri oyog‘ida zo‘rg‘a turgan bo‘lsa, ikkinchisi ortiga tamg‘a bosib qo‘yilganday tipirchilab yuribdi. Shulardan bir ish chiqarmidi, eh!

Shu gaplar bilan mayor Tom nazoratchini ishidan chalg‘itdi. Ikkalasi ham boshliqning stoli yoniga o‘tirdi. Birinchi bo‘lib, nazoratchi yashin tezligida bayonnomalarni tekshirib oldi, keyin ularning umumiy hisobini bankning kundalik daftaridagi qarzdorlar puli bilan solishtirib chiqdi. So‘ngra esa u kattaroq qarz qog‘ozlarini ko‘rib chiqdi, keyin garov pullari hamda qarzdorlar ro‘yxati holatini ko‘rdi. Yangi nazoratchi u qog‘ozdan bu qog‘ozga xuddi biron sirli alomat qidirayotgan iskovich itdek iskilar, sira charchay demasdi. Oxiri u oldida turgan bitta quruq fayldan boshqa hamma bayonnomalarni nariga surib, rasmiy va kichik nutqini aytdi:

— O‘rganib chiqdimki, janob, bankingizdagi holat, chorvangizdagi inqirozni nazarda tutgan taqdirimizda ham, juda yaxshi sharoitda ekan. Albatta, bu kabi idoralarda ish aniq va o‘z vaqtida ado etilishi zarur. Oxirgi ko‘rgan qog‘ozimiz o‘rtacha miqdorda, birozgina zarar hisobi bilan chiqdi, xolos. Men sizga so‘nggi qarzga berilgan pullarni faqatgina oltmish yoki to‘qson kungacha berishingizni tavsiya qilgan bo‘lardim. Yana bir narsa borki, ayni o‘sha bilan men ham bu bankdagi ishimni tugatib olsam. Ya‘ni, mana bu yerda turgan olti donadan ortiq bayonnomadagi hisob majmui jami 840.000 dollarga yetyapti, vaholanki, ularning jami miqdori 870.000 dollardan kam bo‘lmasligi shart edi. Mana shu joyda qog‘ozlarda katta

kamchilik ketgan. Nazarimda, balki, siz ularni yerto‘langizda xavfsizroq bo‘ladi, deb saqlab qo‘ygandirsiz. Ke-ling, bo‘lmasa o‘sha kamchilik chiqqan hisob qog‘ozlarini yana bir tekshirib olay.

Mayor Tomning tiniq, moviy ko‘zlari ro‘parasida o‘tirgan nazoratchiga qat‘iylik bilan qadaldi.

– Yo‘q, janob, – dedi u past, lekin keskin ohangda. – Men bunday qilolmayman. Sababi, siz aytgan o‘sha qog‘ozlar na yerto‘lada va na boshqa bir xavfsiz yerga qo‘yilgan. Chunki, ularni men olganman. O‘sha qog‘ozlarning yo‘qligi uchun shaxsan meni javobgar si-fatida tutishning mumkin.

Netlvikning yuzlarida hayajonlanish alomatlari ko‘rin-di. U bunday bo‘lishini sira kutmagandi. Izchil ovi davomida to‘satdan u kutilmagan kuchli zarba yedi.

– Eh! – deb yubordi u. Biroz jimlikdan so‘ng yana gapini davom ettirdi: – Menga bu holatni aniqroq qilib tushuntirib bera olasizmi?

– Garov pullarini olgan odam menman, – deb takrorla-di mayor. – Ammo ularni men o‘z nafsim uchun emas, bal-ki boshiga mushkulot tushib turgan yaqin bir og‘aynimni deb olgan edim. Bu yoqqa kiring, janob, shu yerda sizga hammasini hikoya qilib beraman.

Shunday deb mayor nazoratchi Tomni orqa tarafdagi shaxsiy idorasiga boshlab kirdi va eshikni yaxshilab yopib qo‘ydi. Boshliqning xonasida bitta ish stoli, bitta uzun stol va charm bilan qoplangan o‘n ikki chog‘li stullar bor edi. Devorda esa o‘lik chavandozning bosh haykalchasi osilib turar, oppoq devor boshdan oxirigacha turli hayvonlarning shoxlari bilan to‘lib ketgandi. Mayorning ro‘parasida eski kaveleriya qilichi osilib turardi.

Nazoratchiga stul ko‘rsatarkan, mayorning o‘zi ham o‘rniga o‘tirdi. U pochtaxona bilan Stokmen Bankining

naqshindor binosi ko‘rinib turadigan deraza oldiga joylashib oldi. Oraga sukut cho‘mdi. Mayor Tom darrov gapira qolmadi, Netlvik shuni his qilib turardiki, go‘yo mayorning ovozi chiqquday bo‘lsa, u yaqinlashib kelayotgan xavfdan ogoh qilgudek ohangda yangrardi.

— Gapingizga qaraganda, — deb so‘z boshladi nazoratchi rasmiy ovozda, — o‘sha mablag‘ni siz o‘margansiz, ammo bilishingiz kerakki, bu nihoyatda jiddiy vaziyat. Buning ustiga ushbu ish yuzasidan qilishim majburiy bo‘lgan vazifadan ham yaxshi xabardorsiz. Pirovardida, men hozirning o‘zidayoq, Qo‘shma Shtatlar komissariga borishdan avval, tayyorlanishim kerakki...

— Bilaman, bilaman, — deya qo‘l siltab nazoratchining gapini bo‘ldi mayor. — Biroq siz meni Milliy banklar uchun joriy etilgan qonun-qoidalarga bo‘ysunmagan holatda bankni boshqargan deb aslo o‘ylamang. Siz o‘z ishingizni bajaring! Men sizdan bundan bo‘lak marhamat tilamayman. Lekin men qadrdon do‘stim to‘g‘risida og‘iz ochdim. Binobarin, sizdan eng qalin og‘aynim bo‘lmish Bob haqidagi hikoyamni tinglashingizni iltimos qilaman.

Netlvik joyiga tuzukroq o‘rnashib oldi. U bugun San-Rozariodan ketolmaydiganga o‘xshaydi. U tezda valutalar bo‘yicha boshlig‘iga axborot berib, so‘ngra mayor Kingmanning hibsga olinishi to‘g‘risida komissarga bayonot qilishi kerak; ehtimol, u garovdagi yo‘qolgan pullar uchun bankni yopishga buyruq olar. Bu holat nazoratchi oshkor qilgan birinchi ish emasdi. Odamzodning ruhiy kechinmalari oqibatida ro‘y bergan shu kabi bir-ikki chigallik nazoratchining tinch ishini loyqalatib, oromini buzib turardi. U nechta-nechta bankirlarning birgina xatosi uchun tiz cho‘kib, xotin kishiga o‘xshab yalinib-yolvorganini ko‘rgan. Hatto bir marta qandaydir bank hisobchisi uning ko‘z o‘ngida o‘zini o‘zi otib

tashlagandi. Lekin ularning hech biri qarshisida o'tirgan mana bu kekxa g'arblik singari o'zini baland va mag'rur tutmagan edi. Netlvik sabr qilib, bank boshlig'ining hikoyasini oxirigacha tinglashga ahd qildi. Modomiki bu qari chol shunchalik gapirishga havasmand ekan va uning tinglashini ham shunchalar xohlab turgan ekan, mayli, miq etmay eshitganim bo'lsin, deb o'yladi nazoratchi. Kursisiga yaxshilab o'rnashib olarkan, Netlvik o'ng qo'li ustiga uchburchak iyagini qo'ydi-da, Birinchi Milliy Bank rahbarining tavba-tazarruli hikoyasini boshlashini kutdi.

– Erkak kishi do'st tutinsa, – deya gap boshladi mayor nasihatimiz, – qariyb qirq yil mobaynida suv kechib, o't kechib, yer-u osmon ustidagi jami qiyinchiliklarni birga tortaversa, o'sha insoni uchun o'z jonini ham ayamaydigan bo'lib qolarkan.

(Shu paytda nazoratchi: – U garov pulining o'sha 70.000 dollarlik qismini o'z qorniga yeb ketgan, deya xayolidan o'tkazdi).

– Bizlar, Bob va men, abjir kovboyilar edik, – mayor ohista va mulohaza bilan so'zlar, xuddi o'tmish voqealarini qaytadan jonlantirayotganday bo'lib tuyulardi, – bizlar Arizona, keyin yangi Mexiko va yana Kaliforniyaning bir qismida oltin va kumush qidirib, hayotimizni boyitmoqchi bo'ldik. Oltmish birinchi yildagi urushda ham qatnashgan edik Bob bilan, lekin boshqa-boshqa postlarga tushganmiz. Yonma-yon turib hindular va ot o'g'rilariga qarshi kurashgan edik, Arizona tog'laridagi kulba ichida ochlikdan sillamiz qurib, sulayib, necha haftalab yotib qolganmiz, yigirma futli baland qor ichiga ko'milib yurganmiz, qop-qora kechalarda otlarni haydab, izg'irirlarda qotib qolganmiz, to eski bir Bar ranchosiga yetib kelgunimizcha qancha dara-yu sahro, tog'-u toshlarda

mashaqqat chekkanmiz. Baribir hamma vaqt muhtoj kunlarimizda bir-birimizga qo'l uzatishga qat'iy ahd qilgandik. O'sha paytlarda men bu dunyoda do'stdan-da yaqin hamroh, do'stlikdan-da yuqori o'lcham yo'q deb ishonib yashardim. Do'sting uchun hisob-kitob, do'stlik uchun esa narx mavjud emasdi dunyoda. Ehtimol, bir kun u ham sizning tagingizga suv quyib, ilonday zahrini sochib, umringizni bulg'ar, ostingizdagi otingiz bilan qo'lingizdagi qadahga ko'z olaytirar, bilmadim, bilmadim... Ammo bitta narsani aniq bilardimki, do'stim Bob aslo unaqa „do'st“lardan emas edi. U o'z do'sti uchun hech qanday chegarani bilmasdi.

Bundan yigirma yil oldin men shu shaharchaning sherifi edim va Bobni ham o'zimga bosh o'rinbosar qilib olgandim. O'sha damlarda chorvachilikdagi ishimiz ham baroridan kelib, Bob ikkalamiz ham mo'may daromad oldik. Men sherif bo'lishdan tashqari, kolleksionerlik ham qilardim, xullas, yeganim oldimda, yemaganim ketimda, gulgun hayot kechirardim. Bu orada oila ham qurdim, o'sha voqea sodir bo'lgan paytda olti yoshli o'g'lim bilan to'rt yoshli qizcham bor edi. Eng qimmat jihozlar bilan yasatig'lik shinamgina uyimda o'tirib olib ham pulni bamisoli suzib olardim. Idoradagi ishlarning ko'pini Bob bajarardi. Ikkalamizning ham boshimizdan ne-ne issiq-sovuq kunlar, ko'p xatarli damlar o'tgan edi. Men Bobga qattiq ishonar edim. O'zingiz bir tasavvur qiling-a, yomg'ir tomchilari derazangizga urilib, musiqiy sado bag'ishlagan oqshomlarda issiq va osoyishta oromxonangizda xotirjam uyquga ketib, ertalab odamlarning sizni „Marhamatli janob“ deb atashlarini ko'rib, qanchalar lazzatga botib uxlashingiz, o, bu nechog'lik ulkan Baxt edi! Yanayam ajoyibi, bir-biridan shirin, to'rt muchasi sog'lom farzandlarim, eng ajoyib ayol bo'lmish jufti halolim, muvaffaqiyatimiz mevalarini

birgalikda baham ko'radigan chin do'stim bor ekanligidan chandon baxtiyor yashardim. Ha, o'sha damlarda mendan-da baxtliroq inson topilmasdi.

Shu yerda mayor gapdan to'xtab, chuqur xo'rsindi, ayni damda kishibilmas qilib derazadan tashqariga nazar soldi. Nazoratchi esa o'tirgan joyida bir qimirlab olib, iyangini narigi qo'li ustiga qo'ydi.

– Esimda, bir qish paytida, – deb hikoyasini davom ettirdi mayor, – graflik Soliq pullari shu qadar yog'ilib kelaverdiki, men ularni bir hafta ichida bankka joylashtirib qoldim. Cheklarni tamaki qutisiga solib, pullarni qop ichiga joylagach, ularni sherif idorasiga qarashli katta seyf ichiga berkitib qo'ydim.

O'sha hafta tinim bilmay ishladim, oxir-oqibat holdan toyib, kasal bo'layozdim. Asablarim ishdan chiqqandi, eng yomoni uyqumda halovat yo'q edi. Doktor mendagi jarayonga ming xil ilmiy atamalar qo'ydi, u yozib bergan dorilarni qabul qila boshladim. Yana-da achinarlisi shundaki, har kech xayolimda o'sha pul dardi bilan uyquga yotadigan bo'lib qoldim. Albatta, bunchalik tashvishga tushishimning hojati ham yo'qdek edi, negaki pullar tayinli joyda bo'lib, Bob bilan mendan bo'lak hech kim uning qanday ochilishini bilmasdi. Juma kuni kechqurun seyfda, taxminan, olti yarim ming dollar pul bor edi. Shanba kuni ertalab odatdagiday idoraga ketdim. Borsam, seyf o'shanday qulflog'liq, Bob esa o'z joyida ishlab o'tirardi. Ichimda nimadir tipirchilab, xavotir va hadik bilan seyfni ochdim. Qarasam, pul yo'q, u g'oyib bo'lgandi. Tezda Bobni chaqirdim, hammani oyoqqa turg'azib, o'g'irlik haqida jar soldim. Kallamga yarq etib, pulni Bob olgan, degan o'y keldi.

Oradan ikki kun o'tdi, men bo'lsa hamon chuqur g'amga botib o'tirardim. Chunki idoraga qulfbuzarlar tushishi

amrimahol edi, negaki seyf ham faqat maxsus yo'l bilangina ochilar edi. G'alva ko'tarildi, odamlar og'ziga kelganini aytaverishdi. Alisa, ya'ni mening xotinim bilan bolalarim ham yetib kelishdi. Alisa ko'zlari g'azabdan chaqnaib, yer tepindi. – Aldangan bechora Tom, eh, Tom! – deb baqirgancha yig'ladi. Kuyunaverib, oxiri hushdan ketib qo'limga yiqildi, yuzlarini yaxshilab ishqalaganimdan keyingina asta-sekin o'ziga keldi. Ammo u hamon o'zini bosolmay yig'lar, bechora Tom Kingmanning xonavayron bo'lgan nomi va boyligi haqida bo'zlab-bo'zlab ayyuhannos so'lardi. Bolalarim Jek bilan Zima ham bu mudhish falokatga alang-jalang bo'lib boqishar, cho'chib ketgan bir juft kaklikchalarday bir-birining pinjiga g'uj bo'lib olib, jajji tuffichalarini yerga otgancha xarxasha qilishardi. Norasidalarim ilk marotaba hayotning zaharli qamchisini totib ko'rmoqda edilar. Bob ishlab o'tirgan yeridan turib, bir so'z aytmay tashqariga chiqib ketdi. Bu orada tergov ishlari boshlandi, hamma yoq ag'dar-to'ntar bo'lib ketdi, ish sudga oshirildi. Ertasi kuni ertalab Bob to'g'ri sudyaning oldiga bordi-da, pulni o'g'irlaganini bo'yniga oldi. U katta pulni poker o'yinida yutqazib qo'rganini aytdi. O'n besh daqiqa ichida ular jinoyatni fosh etishib, shuncha yillar mobaynida men uchun jon-u jigarimdan-da azizroq bo'lgan insonni hibsga olish uchun ruxsatnoma so'rashdi.

– Shunday qilishim shart, – dedim men Bobga. – Ana mening uyim, ana idoram. Bu yoqqa qarasang Mayne, undan narida esa Kaliforniya yo'li turibdi, undan u yog'i bo'lsa bepoyon Florida. Mana, mening senga beradigan imkoniyatim. Sud kunigacha senda shu imkon bor, Bob. Sen mening ayblovimdagi odamsan, shunday ekan, bor javobgarlikni o'z bo'ynimga olaman.

– Rahmat, Tom. – dedi u beparvolik bilan. – O'zim ham meni ozodlikdan mahrum etmassan, degan umid

bilan yashayotgandim. Sud kelgusi dushanba kuni, demak, ungacha qolgan vaqtimni idorada o'tkazsam qarshi bo'lmaysan. Agar malol kelmasa, sendan yana bir narsani iltimos qilsam. Bolalaring bilan hovlingda maza qilib o'ynab olsam degandim.

– Nega malol kelsin? – deb javob berdim men uning iltimosiga. – Ular juda xursand bo'lishadi. Bemalol, uyimga har doimgidek kelib turaver.

– Ko'rdingizmi, janob Netlvik, odam do'sti hatto o'g'ri bo'lib chiqsa ham uni o'g'ridek qabul qilolmas ekan.

Nazoratchi lom-mim demadi. Shu lahzada u stansiya yonidan sudralib o'tayotgan lokomotivning chinqiroq hushtagini eshitib qoldi. Bu janub tarafdin San-Rozario-ga yetib kelgan poyezd ovozi edi. Shu tobda mayor ham qulog'ini bir qoqib oldi-da, bir on tashqariga quloq osdi, so'ngra qo'l soatiga qaradi. Poyezd o'z vaqtida, rappa-raso soat 10:35 da stansiya-ga yetib kelgandi. Mayor Tom hikoyasini kelgan joyidan davom ettirdi:

– Shunday qilib, Bob bir muddat idora ichida sandiroqlab yurdi, qog'ozlarni o'qidi, chekdi. Men uning o'rniga boshqa o'rinbosar tayinladim, oradan vaqt o'tishi bilan bo'lgan ishlar asta-sekin unutila boshladi.

Kunlardan bir kun ishxonada bir o'zimiz qolganimiz-da Bob oldimga keldi. Uning rangi oqarib, xuddi kasalga o'xshab ko'rinardi – u avvallari bizlar ot boqib yurgan davrlarimizda xuddi shunaqa bo'lib ketardi.

– Tom, – dedi u, – bilasanmi, men juda qiynalib ketyapman. Bilasanmi, bu hol misoli qaynoq lava otilib turgan hududda yerga bag'r bosib yotishdan-da azobliroqdir. Ammo shunday bo'lsa-da, men oxirigacha sabr-toqat qildim. Mening tabiatim qandayligini o'zing yaxshi bilasan. Biroq ko'nglim uchun bo'lsayam menga ozgina ishora berib qo'ysang bo'lardi. „Bob, men tushunaman, senga

oson bo'lmayapti", deb bir og'iz aytib qo'ysang, ko'nglim tog'dek ko'tarilib qolardi.

Men hayron bo'lib qoldim. – Gaplaringga tushuna olmayapman, Bob, – dedim unga hayrat bilan qararkanman. – Albatta, men senga qo'limdan kelgan yordamni berdim. Bu gaplaring bilan meni o'ylantirib qo'yding.

– Yaxshi, Tom, – deb qo'ydi Bob. Uning bor aytgan gapi shu bo'ldi, xolos. Borib, o'qiyotgan gazetasini qo'liga oldi-da, tamaki tutatdi.

Men uning o'sha kuni nima demoqchi ekanligini sudan bir kun oldingi tunda tushunib yetdim. O'sha oqshom ham men o'sha-o'sha eski asabiy holimda uxlashga yotdim. Qoq yarim kechda birdan uyg'onib ketdim. Qarasam, yarim yalang'och holda yo'lakchada yurib ketyapman. Bir qo'limdan Bob, boshqasidan oilamiz shifokori tutib olgan, Alisa titrab-qaqshagancha, yig'lamsirab orqamda ketardi. U avvalroq ahvolimni bilmasdan shifokorga odam yuborgan, shifokorimiz kelib ko'rsaki, men joyimda yo'qman – shundan keyin hammasi birgalashib izlashga tushgan ekan.

– Qattiq uyqusirash natijasi bu, – deb xulosa chiqardi doktor.

Barchamiz uyga qaytib kirdik, shifokorimiz bu kabi holatga tushgan bemorlari bilan bog'liq qiziq-qiziq hiko-yalar aytib, ko'nglimizni biroz ko'targach, uyiga jo'nadi. Tashqariga chiqib qaytganimdan beri anchagina sovqotib ketganimni sezdim, etim junjikib kiyim javoni eshigini ochdim-da, javon ichiga joylab qo'yilgan katta qavima ko'rpani sudrab tushirdim.

Shu tobda ko'zlarim nimani ko'rdi, bilasizmi?! Bob o'g'irlagan deb gumonsirab yurgan bir sumka pul shundoq qavima ko'rpa ichidan sochilgancha tashqariga tap

etib tushgandi. Men galvars uni shu yerga qo'ygan ekanman! Eh kallavaram! Endi nima bo'ladi?! Axir sud ertaga belgilangan-ku!

– Pul mana ekan! – deb chinqirib yuboribman. Uydagilar hammasi yugurib kirib, hayratdan dong qotib turganimni ko'rishdi. Bob hali ketmagan ekan, u bir soniyadayoq hammasini tushundi.

– Eh, sen esipast eski uyquchi-yey! – deya kulimsiradi u. Bobning yuzlarida menga juda qadrdon bo'lgan issiq ifoda aks etib turardi. – Buni shu yerga qo'yganingni ko'rgandim, – dedi u. – Seyfni ochib, pulni olgan kuning orqangdan kuzatgandim. Sen uyingga kelib, uni shu kiyim javoni ichiga berkitib qo'yding, men buni derazadan ko'rib qoldim.

– Eh Bob! Nimalar deyapsan?! Unda nega bir og'iz menga aytib qo'ya qolmading? Eh, sen quloqsiz kallavaram! Nimaga pulni men oldim, deb aytding bo'lmasa?! Uyatchan cho'pon!

– Chunki, men, – dedi Bob ma'yus tortib, – men se-ning uyqusirayotganingni bilmagan edim.

Eshik ostonasida turgan ko'z qorachiqclarim – Jek bilan Zilaga qaradim-u, Bobning menga qilgan muruvvatini his etdim. U ana o'sha xosiyatsiz pullar uchun men emas, o'zi qurbon bo'lishni istagan, bolalarimning tirik yetim bo'lib qolishini tilamagan edi. O, do'stginam Bob!

Mayor Tom biroz nafasini rostlab oldi va yana derazadan tashqariga ko'z yugurtirdi. U ro'parasida ko'krak kerib turgan Stokmen Bankiga nazar solarkan, oftobning zarrin nurlarida yalt-yult qilib turgan bank derazasi oynalariga qarab ko'zlari qamashib ketdi.

Netlvik kursisida qaddini tik tutib o'tirardi. U kek-sa Tomning hikoyasini sabr bilan tinglagan, lekin unga, aslida, zig'ircha ham qiziqmagan, u ko'proq bu hiko-

yani bankda yuz bergan ayni damdagi muammo jarayoni uchun qanchalar bemavrid va tuturiqsiz ekanligi xususida o‘ylab o‘tirardi. – Bu g‘arbliklar, – deb xayolidan o‘tkazardi u, – hissiyotga beriluvchan odamlar bo‘lisharkan. Ular biznes ishiga umuman yaramaydi. Ular faqat o‘z ulfatlaridan ehtiyot bo‘lishni bilishadi, xolos.

Nihoyat, mayor uzundan uzun hikoyasini yakunladi. Bu hikoyasi bilan nima demoqchi ekanligini nazoratchi tuzukroq anglay olmadi.

– Sizdan bir narsani so‘rasam maylimi? – dedi nazoratchi. – Hammasi borib, baribir shu savolga taqalyapti-da: Siz yo‘qolgan pullarni nima qilgandingiz?

– Yo‘qolgan pullar! – mayor Tom kutilmaganda oyoqqa qalqdi, qarshisida o‘tirgan nazoratchiga yeb qo‘ygudek bo‘lib qaradi.

– Nima demoqchisiz o‘zi, janob?

Shu payt mayor Tom cho‘ntagidan bir bog‘lam qilib buklangan qog‘ozlarni oldi-da, ularni Netlvikning qo‘liga irg‘itdi.

– Bor izlaganingiz shumidi, janob? – dedi u achchiqlanib. – Sizning izlaganingiz faqat pul, faqat mablag‘, faqat qimmatli qog‘ozlar, shu! Siz hisobot daftarlarini titkilayotgan paytingizda bularni ataylab berkitib qo‘ygan-dim. Ana oling, qo‘lingizdagi raqamlar bilan solishtirib chiqing!

Shunday deb mayor Tom xonadan chiqib, bankning orqa tarafiga o‘tib ketdi. Hayratdan karaxt bo‘lib, gangib qolgan nazoratchi nima deyishni bilmay, uning ortidan ergashdi. U birdan bularning bari hiyla ekanligini fahmladi. Bu g‘arblik mayor uni yer bilan bitta qilib tashlagan, hattoki nazoratchining rasmiy faoliyatiga ham zig‘ircha parvo qilmagan edi. Axir bu borib turgan bema‘nilik-ku! Nima bo‘lgan taqdirdayam yangi kelgan bu nazoratchi

o'zini tahqirlangan va kamsitilgan his qildi, u ilgari si-ra-sira bunday ko'ygga tushmagan edi.

Sovuq ko'zlari bilan garov pullarini teshib yuborgu-day bo'lib, ularni tekshirib chiqarkan, Netlvik hisoblar-ning hammasi qo'lidagi raqamlarga muvofiq kelganini ko'rdi, oxiri u tund qiyofada qora charm papkasini ko'ta-rib, jo'nab ketishga chog'landi.

– Aytib qo'yay, – dedi u qat'iy norozi ohangda, uning darg'azab nigohi mayor Kingman tomonga tikilgan edi, – sizning bayonotingiz, ya'ni sizning shu be'mani bayonotingiz biznes ishi uchun hurmatsizlik yoki bo'lma-sam ochiqdan ochiq kulgi deb izohlanadi. Albatta, mendek oqil kishi bunga o'xshash ahmoqona xatti-harakat va yoki jinnilarcha usullarga aqlim yetmaydi. Bunday qiliqlar faqat sizdek ezma chollarninggina qo'lidan keladi.

Mayor Tom nazoratchiga mayinlik bilan, ammo shafqat tilamagan nigohda boqdi:

– O'g'lim, – dedi qariya, – erkaklar o'rtasida haqiqiy erkakcha odatlar bo'ladi va unday odatlar daralarda yoki cho'l-u biyobonlarda kerak bo'ladi. U odatlarni sen tu-shunmaysan. Ammo shunga qaramay, men senga menday ezma bir cholning siyqasi chiqqan, zerikarli hikoyasini toqat qilib tanglaganing uchun rahmat aytaman. Baraka top! Biz kekse texasliklar boshimizdan o'tgan hango-malarni, eski do'stlarimiz, eski sarguzashtlarimizni hi-koya qilib berishni yaxshi ko'ramiz juda. Uydagilar ham bizning „Bir vaqtlar...“ deb boshlanadigan bir xil hiko-yalarimizdan bezor bo'lib ketgan. Shuning uchun bironta begona odam ko'rdikmi, darrov yana gapxonamiz dar-vozasi ochilib ketadi.

Mayor Tomning yuzlariga nim tabassum yoyilib turar-di. Nazoratchi Netlvik esa cholning gaplariga miq etma-di-da, unga sovuqqina ta'zim qilib, qo'rslik bilan yurib,

nihoyat bankni tark etdi. Bankdagilar uni ko'chani to'g'ri kesib o'tib, Stokmen Banki ichiga kirib, ko'zdan g'oyib bo'lganini ko'rishdi.

Yengil nafas olib, stoli oldida bamaylixotir o'tirar ekan, mayor Tom ichki cho'ntagidan ertalab Roy berib ketgan maktubni oldi. U xatni bir marta shoshila-shoshila o'qib chiqqandi, biroq hozir maktubni yana o'qiyotgan chog'ida ko'zlarida nimadir yilt etib ketdi. Xatda shunday so'zlar yozilgandi:

„Qadrdonim Tom! Eshitdimki, Sem tog'aning iskovuch itlaridan biri hozir sening bankingda emish. Sendan so'ramoqchi bo'lganim, og'ayni, o'sha yaramasni ichkarida ikki soatcha ushlab tursang. Menga bir yaxshilik qil, do'stim, iltimos sendan! Bankda hozir atiga ikki ming ikki yuz dollar pulimiz qolgan, qonun bo'yicha esa o'zi yigirma ming dollar mablag' bo'lishi kerak. Men kecha Ros bilan Fisherga anavi Jibsonning chorva mollari sotib olishiga ruxsat berib yuborgandim. Ular bu chorva mollardan o'ttiz kun ichida qirq ming dollar daromad qilishar ekan. Ammo bu holni hech bir bank nazoratchisi tushunmaydi. Ayni paytda men boshiberk ko'chaga kirib qoldim. O'sha pullarni joyiga qo'yib turishimiz uchun alla-palla vaqt kerak bo'larkan. O'zing bilasan, Pink Ros bilan Jim Fisher Xudoyimning mo'min bandalari, men ularga butunlay ishonaman. Lekin Jim Fisher menga olgan yigirma ming dollar pulni Sem Brodshouning bankidan olib, 10:35 da San-Rozarioga kirib keladigan poyezd orqali jo'natib yuborishini aytgandi.

O'zingniyam aqling yetib turgandir, har qanday nazoratchi ham yigirma ming dollar o'rnida ikki ming ikki yuz dollar pul turgan bankni shartta yopib qo'yishi turgan gap. Shuning uchun, Tom, o'tinaman, o'sha nazoratchini ushlab tursang. Bir amallab o'sha galvarsni ichkarida

tutib turgin, og'ayni! Bilmadim, qanday ushlab turasan, arqon bilan bog'laysanmi, aldaysanmi, xullas, boshidan bosib turib bo'lsa ham olib o'tirgin. Derazadan 10:35 da keladigan poyezdning hushtak ovozig quloq tutib tursang bas. Biz o'sha poyezd kelishi bilan pulni olamiz-u, ichkaridagi hisob-kitobni to'g'irlab qo'yamiz. Lekin poyezd yetib kelmaguncha anavi iskovuch itni aslo qo'yib yubormagin. Men senga ishonaman, Tom!

Sening qadrdon do'sting

Bob Bukli

/Stokmen Milliy Banki/

Mayor Tom xatni o'qib bo'lganidan keyin uni mayda-mayda qilib yirtdi-da, burchakdagi axlat qutisi ichiga tashladi. Uning yuzlarida mamnun tabassum balqidi:

– Voy uchiga chiqqan shayton-ey! Voy sen podachi og'aynim-ey! – derdi u o'ziga o'zi xursand bo'lib. – Bundan yigirma yil oldin sherifning idorasida menga qilgan yaxshiliging haqini mana endi to'lab qo'ydim, aziz do'stim!

YASHIRIN XAZINA

Bu hayotda turli xil tentaklar uchrab turadi. Shunday tentakliklardan birini tinglashga hushingiz va vaqtingiz bormi, aziz kitobxon? Agar bor bo'lsa, men hozir sizlarga bir voqeani hikoya qilib beraman.

Boyagina tilga olganim ahmoqlardan biri bo'lsam ne ajab? Butun umri davomida har balolarni boshdan kechirgan, hali u ko'chaga, hali bu ko'chaga kirib-chiqaverib, pulni huda-behudaga sovurib ketaveradigan g'irt ovsarlardan biri ham o'zim bo'laman. Illo, tabiatim shunday ediki, bir qiziqqan ishimni oxiriga yetkazgunimcha hech

tinchiyolmasdim. Binobarin, yashirin xazina ortidan qilgan qidiruvim ham shular jumlasidan bo'ldi. To'g'ri, ayrimlar uchun bu qabilidagi ishlar biroz nosoz, biroz erish bo'lib tuyuladi ham, ammo beshikdan tekkan kasallik shu bo'lsa, uni harchand uringan bilan sira yo'q qilib bo'lmaydi.

Ammo, muhtaram kitobxonim, men aytib berajak hikoyani batafsilroq tushunib yetmoqliklari uchun so'zni xazina ortidan qilgan safarimdan emas, yanayam avvalroqdan – sohibjamol miss Martaga ko'ngil qo'ygan damlarimdan boshlay qolaman. Go'zal mis Marta! Ko'zlarimni yumdim deguncha u oppoq farishtaday, beg'ubor nafasli o'n sakkiz yoshli xushsurat sanamning chehrasi tinmay ko'rinaverar edi. Shunday dilbar jonon Texasning tor va zerikarli, diqqinafas go'shasida istiqomat qilardi. Mis Martaning bor jozibadorligi nimada ekanligini men bechora sira-sira anglab yetolmasdim, yonoqlarining har mahal yoqut misol, qulupnaylar kabi yal-yal tovlanib, ko'rgan odamni beshbattar o'ziga mahliyo qilaverishi siri men uchun yechilmas tugunday maxfiy bo'lib qolaverardi.

Anglab turganingizday, har bir oshiq singari men ham seviklim mis Martaga tezroq yetishib, o'zimizniki qilishni jon-dilimdan istar edim. O'zimcha, xayolimda shunday manzara ham chizib olgandim: Go'yo sohibjamol mis Marta men bilan birga yashaydi-yu, men har kech ishdan horib-charchab qaytganimda, u mening shippaklarimni men topa olmaydigan xilvat bir yerga yashirib qo'yadiganday tarzda xayol qilaverardim. Bu eng lazzatli tasavvur edi.

Mis Martaning dadasi katta shopmo'ylovli, doim ko'zoynak taqib yuradigan injiqqina kishi edi. U butun hayoti davomida hasharotlar ilmi bilan shug'ullanib,

o'rmalaydigan va vizillaydigan nimaiki bo'lsa, bari bilan til topishib, o'sha jonzoqlar uchun fidoyi bo'lib yashayotgan g'aroyib odam edi. U butun hayotini hasharotlarning so'zsiz zabonini o'rganib, ularga nom qo'yib, o'sha hasharotlarni asrab-avaylash bilan o'tkazgandi.

U bilan mis Marta butun bir oila hisoblanardi. Chol qizini behad ko'klarga ko'tarardi, negaki mis Marta anchagina hushyor qizlardan bo'lib, otasining issiq-sovug'idan vaqtida xabar olib turar, kiyim-kechaklarini o'z vaqtida to'g'rilab qo'yar va hamisha cholning xumorbosdi ichimliklarini to'ldirib saqlab turardi. Axir olimlar tabiatan tuzukkina parishonxotir bo'lishadi, ularga mis Martaday epchil yordamchi hamma vaqt kerak.

Darvoqe, yana bir muammoli boshog'rig'im ham yo'q emasdi bu yerda: Mis Martaga erishmoqchi bo'lib yurgan mendan bo'lak yana bir oshiq ham bor edi. Uning ismini Gudlu Banks deb qo'yishardi, endigina kollejini bitirib, uyiga qaytgan bitta g'o'r bilag'onlardan edi u. Biroq mendan yuqori tomoni: u, deyarli barcha kitoblarni – lotin, grek, falsafa va ayniqsa, matematika bilan mantiq ilmini suv qilib ichib yuborgandi.

Binobarin, men uning ilm bo'yicha bahs-munozara ketib, butun bilimini namoyish etgan chog'larida, unga ich-ichimdan havas qilib qo'yardim. Lekin, o'rtada bari-bir to'siq mavjud edi. Muhabbat mojarosi oldida ko'zimga, albatta, bilag'on Gudlu Banks aqli aslo ko'rinmasdi, zotan, ikkimiz bir-birini yeb qo'yishga tayyor ashaddiy raqiblar edik.

Har ikkalamiz ham o'z-o'zimizcha sevgilimizga yetishish yo'llarini qidirar, dil izhorlarimizni o'sha loqar qizga qanday qilib yetkazish xususida bosh qotirardik. Yanayam g'ashimni keltiradigan holat shu ediki, yaramas Gudlu Banks mening yonimda mis Martaga bo'lgan hissi-

yotlarini zig'ircha ham yashirib o'tirmasdi. Raqiblar o'zi shunday bo'ladi, aslida.

Ehtimol, siz chindanam o'sha Gudluning kitob ko'rganligi, madaniyati, yurish-turishi-yu aqllilardek kiyinib yurishlari uchun, uni mendan balandga qo'yayotgandirsiz. Biroq kamtarlik bilan kezi kelganda aytib o'tishim joizki, kamina ham hech kimdan qolishmaydigan darajadagi mohir chavandoz edim.

Ammo baribir ikki raqib-oshna birga o'tirvolib, sevikli mis Marta to'g'risida suhbat qurib o'tirganimizda, na bechora Gudlu Banks va na men – sho'rlik oshiq qizning qay birimizni afzal ko'rishini aniqlay olmasdik. Zero, mis Marta ham tabiatan nihoyatda kamgap, sirli-salobatli, uyatchangina qiz edi.

Yuqorida ham aytib o'tgan edim: kekxa chol Mangum ota o'ta parishonxotir odam edi. Kunlarning birida u g'alati bir gap topib oldi. Emishki, unga sevikli kapalaklardan biri qizining boshi ustiga qandaydir ikkita yosh yigit tuzoq qo'yimoqchi bo'lib yurganini, oldindan ehtiyo-tini qilib qo'yishini maslahat berib qo'yganmish.

Odamovi olimlarning bu kabi g'ayrioddiy gaplarini izohlashga ko'pam aqlim yetavermaydi. Shu holatimni sezgan kekxa Mangum men bilan Gudluni (uyi atrofida boshqa izg'ib yurmasligimizni, yo'qsa oxiri voy bo'lishidan) ogohlantirib qo'ydi. Qiziqchi chol shuni ham gapiga qo'shib qo'ydi, agar yana uyi orqasida aylanib yurganimizni ko'rib qolgudek bo'lsa, bizni naq hasharotlar kolleksiyasiga qo'shib yuborar emish!

Cholning po'pisalaridan hayiqib, Gudlu bilan men biroz tiyildik, besh-olti kuncha bu avji-bo'ronning tinishini kutib turdik. Kunlarning birida yana tarki odat amrimahol deb bilib, sevgilimiz mis Martaning uyi atrofiga yaqinlashganimizda, ne ko'z bilan ko'raylikki, mis Marta bilan

uning otasi uylarini allaqachon tark etib, qayoqqadir g'oyib bo'lishibdi! Ular ijaraga olgan uy yopiq turar, ichida esa biror jon yo'q edi! Hatto ularning chog'roqqina mol do'koni ham mahkam qilib berkitib qo'yilgandi.

Mazkur holatda Gudlu bilan men, nima qilishni bilmay, butunlay dovdirab qoldik. Negaki hatto mis Martaning o'zi ham biz tugul hech kimga jo'nab ketishlari haqida lom-mim demagan edi. Bu esa bizga juda katta zarba bo'lgandi.

Qariyb ikki oy mobaynida Gudlu Banks va men bir-birimizdan ayri holda g'oyib bo'lganlar izini qidirish bilan ovora bo'ldik.

Biz hamma chipta sotuvchi nozimxonalarni, temiryo'l boshliqlarini, transport tizimi yo'lga qo'yilgan har bir tashkilotni birma-bir so'roqqa tutib chiqdik, lekin afsuski, harakatlarimiz samarasiz ketdi.

Boshimizga bir xil musibat tushgach, ikki raqib hamdard og'ayniga va ayni damning o'zida yanayam ashaddiy dushmanlarga aylanib qoldik. Har kuni ishdan keyin Snidersning pivoxonasida to'planib o'tirar, domino o'ynab, qidiruvlarimizdan biron-bir natija chiqqan-chiqqanmaganligini bir-birimizdan so'rab, o'zimizcha dardlashar edik. Raqiblarning odati shunday bo'ladi, aslida.

Gudlu Banksning menga yoqmaydigan jihatlaridan biri shunda ediki, u o'zining bilag'onligini istehzoli yo'l bilan boshqalar oldida ko'z-ko'zlab qo'yardi. Ko'pchilik bilan o'tirgan paytlarimizda u ataylabdan ovozini chiqarib:

„Bechora Jeyn Rey, uning qushchasi halok bo'ldi, sho'rlik endi nima qiladi“, kabi kitobiy gaplarini aytib, nafsoniyatimga tegardi. Biroq Gudluning kolleжда olgan chala-chulpa bilimlarini u qadar yuqori o'ringa qo'ymasam ham, doim uning aqliga hech bir ortiqcha gap qil-

masdan, hurmatini qilib kelganman. Shunday ekan, uning fisq-u fasod gap-so'zlariga qarshi hech narsa demasdan, o'zimni imkon qadar bosiq tutardim. Holbuki, u mis Marta to'g'risida biron-bir ma'lumot topmay qo'ymasdi ham, sevgim haqqi bu maqtanchoq Gudluni o'ldirib qo'ygim kelib turgan bo'lsa-da, uning yaramas qiliqlariga sabr qilishga majbur edim.

Kunlarning birida o'rtada tag'in mis Marta xususida so'z ketganida Gudlu menga daf'atan shunday deb qoldi:

— Xo'p, qadrdonim Jim, suygan ma'shuqangni topding ham deylik, lekin buning oxiri nima bilan tugaydi? Mis Martaning ham o'z aqli bor axir. Ehtimol, so'zlarim hamiyatingga tegar, ammo qiz sen unga berajak narsalardan ham balandroqlarini ko'zlayotgandir. Menga ishonmasliging mumkin, og'ayni, lekin barcha shoir-u yozuvchilarning hayot falsafalarida shunday deb aytilgan. Balki, sen mis Martani qidirib bekorga ovora bo'layotgandirsan?

— Mening orzuyim, — deb javob berdim qat'iyat bilan raqibimga qarab. — Texasning chog'roq bir go'shasida bo'lsa ham tinchgina sakkiz xonali uyda o'z sevganim bilan baxtli umr kechirishdir. Mehmonxonamda ajoyib pianino tursa, qo'ramda uch ming bosh qo'y-qo'zim bo'lsa, poni otlarim hamisha bog'liq tursa-yu, mis Marta rancho ishlarini o'zi istagandek yuritsa va har kech ishdan qaytgan vaqtimda shippaklarimni va tamakimni bir chetga olib qo'ysa-da, men sira ularni topolmay xunob bo'lsam... Mana shular mening orzularim bo'ladi. Bular aytgan har qanday falsafa va mantig'ingdan ko'ra yuqori turadigan eng ezgu tushunchalar bo'ladi, do'stginam!

— Qiz, baribir, osmonlarda uchib yurgan bo'lishi mumkin, — deb takrorladi yana G. Banks.

– U nimani orzu qilayotganini bilmadim-u, – dedim men unga javoban. – Ammo ayni chog‘da mis Marta bilan uning otasida sariq chaqa ham qolmay, tirikchilikdan qiy-nalib qolganliklari aniq bo‘lishi kerak. Endi hech kimning yordami kerak emas, bir o‘zim qizni topib, olib kelaman, albatta.

– O‘yin tugadi, – dedi Gudlu va biz dominoni yig‘ishtirib, pivo ichishga o‘tirdik.

O‘sha voqeadan keyin hech qancha o‘tmay, tanish bir fermer qo‘limga qandaydir buklangan ko‘k qog‘oz tutqazdi. Aytishicha, yaqinda uning otasi vafot etganmish. Men ko‘zlarimdagi yoshni yashirishga urindim, fermer bola bo‘lsa gapida davom etib, otasining bu xatni yigirma yildan buyon asrab-avaylab kelayotganini bildirdi. Marhum ota butun mol-mulkini oilasiga meros qilib qoldirib-di, ikki dona xachir va ekiladigan bo‘sh yerlari marhumning topgan-tutgan bor boyligi edi.

Xat yozilgan qog‘oz nihoyatda eski, qadimda ixtilof-chilarga qarshi kurashgan isyonchilar davrida ishlatilgan qog‘ozlardan edi. „Bu maktub 1863-yilning 14-iyunida bitilgan“, – deb imzo qo‘yilgandi, eng asosiysi, xatda yozilishicha, bahosi uch yuz ming dollarga teng bo‘lgan yashirin tilla va kumush tangachalarning ko‘milgan yeri xususida aytib o‘tilgandi. Qarshimda turgan Sem ismli ushbu fermerning Randl ismli buvasi o‘sha sirli boylikni ko‘p yillar ilgari uning uyida jon bergan bir ispan avliyosi tomonidan berkitib qo‘yilganini ham ma‘lum qilgandi.

Bu tafsilotlarning barini keksa Rendl o‘z xatida yozib qoldirgan edi.

– Nima uchun otangning o‘zi buvang yozib ketgan mana shu xazinani qidirib topmagan ekan? – deb so‘radim men Rendldan.

– U bu boylikni izlab topaman deguncha ko‘zlari ko‘r bo‘lib, noiloj qoldi, – deb javob berdi yigitcha.

– Unda nega o‘zing qidirib ko‘rmaysan? – deb so‘radim men yana.

– Bilasizmi, – dedi u astoydil tushuntirishga o‘tib. – Men bu xatdan atigi o‘n yilgina oldin voqif bo‘ldim, xolos.

Bizda ish ko‘p, dehqonchilik... Bilasiz. Dastlab bahor kelgan palladan boshlab yer haydash bilan mehnatimiz boshlanib ketadi, keyin esa yerni begona o‘tlardan tozalab, chopiq qilib chiqamiz. So‘ngra ekinlarimizni ekib, undan hosil ko‘targunimizcha kuz ham bir zumda o‘tib ketib qoladi. Undan keyin esa qahraton qish kirib kelib, hamma uy-uyiga biqinadi.

Bizning turmushimiz shu-da, yillar ketidan yillar o‘tib ketaveradi. Qora mehnatdan bo‘lak ishlarga vaqtimiz bo‘lmaydi.

Yigitchaning samimiy ohangda aytgan gaplari menga haqqoniy, haqiqatga ancha yaqin so‘zlar bo‘lib eshitildi, shunday ekan, yosh Li Randlning bergan taklifini hech e‘tirozsiz qabul qila qoldim.

Xatda yozilgan ko‘rsatmalar juda oddiy edi. O‘sha keksa ispan avliyosi ko‘rsatgan yo‘llar xuddi xaritada tekis chizib qo‘yilgandek aniq va ravon edi. Qidiruv dastlab katta daryo bo‘yidan boshlanib ketar, albatta, tadqiqotimizdan avval ayrim huquqiy idoralardan ruxsatnoma olib qo‘yish lozim bo‘lardi.

Zotan, qo‘limizda huquqiy ijozatnoma bo‘lgach, hech qanday tekshiruvchiga muhtoj bo‘lmas ham edik. Vaholanki, yollangan tekshiruvchi uchun ham pulning ortiqcha sovrilgani qolardi, xolos.

Shunday qilib, yigitcha Randl bilan men kerakli ko‘mak vositalari ortilgan ikki otdan iborat vagonni

oʻrnatdik-da, tezroq yetib olishni koʻzlayotganimiz bir yuz qirq toʻqqiz mil naridagi Chiko degan shaharchaga qarab shoshib yoʻlga tushdik. Baribir, mashaqqatli qidiruvimizda bizlarga bir nazoratchi kerak boʻlarkan. Vaziyat taqozosi bilan graflikdan bitta nazoratchi, yaʼni yoʻl koʻrsatuvchini ham oʻzimizga hamroh qildik.

Tekshiruvimizning birinchi qadamidayoq besh ming yetti yuz dollardan judo boʻldik, negaki safar uchun yaratgan hamma xarajat va qidiruv yoʻllarimiz yoʻlida shuncha pul oʻz-oʻzidan sovurilib ketdi. Chikoga yetib olganimizdan keyin issiq qahva bilan tuzlangan choʻchqa goʻshti yeb oʻtirarkanman, oldimga xazina chizmasi koʻrsatilgan qogʻozni yoyib, sirli boylik yoʻllarini sinchiklab kuzatar edim.

Ammo ishonchim komil ediki, biz baribir koʻzlagan katta pulimiz – uch yuz ming dollarni oxir-oqibat qoʻlga kiritar edik. Li Randler ushbu mablagʻning faqat uchdan birigagina ega boʻlardi, negaki xarajatlarning hammasini men qoplayotgandim. Kissamga tushadigan ikki yuz ming pul bilan esa men mis Martani qayerdan boʻlsa ham topa olishimga ishonardim. Yo Xudo, derdim qattiq qoʻrqib, ilohim mis Marta hayot yurgan boʻlsin... Baʼzan hatto keksa Mangum chol singari qanotli doʻstlar – kapalaklar bilan ham hasratlashib ketardim. Qaniydi, qaniydi tezroq oʻsha xazinani topib olsam!

Tuzukroq oʻrnashib olaylik, deb Li bilan xavfsiz bir joyga chodir qurib oldik. Oldimizdan oqib oʻtgan ulkan daryoning u tarafida, olis-olislarda aka-ukalarday quchoqlashib yotgan azim togʻlar yastanib yotar, ularning tagida yashil ignabargli daraxtlar quloch otib oʻsar, lekin bularning qay biri atrofiga sirli xazinamiz koʻmilganiga aqlimiz yetmasdi hech. Ammo biz ham qaysarlik bilan oʻz

niyatimizdan qaytmas edik. Axir tashqi qiyofalar aldanchi bo'ladi. Bunday sirli tadqiqot natijasida ko'zimizga har balo ko'rinishi tabiiy, albatta.

Marhum Rendlning yosh nabirasi bilan birga xayolimizga kelgan hamma joylarni, daryo bo'ylari, qiyaliklar, tog' nishabliklari, tekis, yaydoq bo'lib yotgan bo'm-bo'sh yerlar – barini birma-bir qidirib chiqdim. To'rt kunni faqat ana shunday, yer iskab o'tkazdik. Tadqiqotim hech bir samara bermagach, zudlik bilan ot-ulovni yana egarladim-da, bir yuz qirq to'qqiz mil narida qolgan Koncho shaharchasi tomon qaytish uchun yo'lga otlandim. Qaytib kelayotganimizda Li Randl hafsalasi pir bo'lganidan yo'lda ko'p tamaki tortib keldi. Men bo'lsa tinmay otni chuchulash bilan band edim, chunki nihoyatda shoshayotgandim.

Quruq qo'l bilan ortga qaytishimga qaramay, to'ppato'g'ri Sniderning pivoxonasida domino o'ynab, ko'ngil ochib o'tirgan raqibim Gudlu Banksning oldiga or qilmasdan kirib bordim. Unga sirli xazina ortidan qilgan tadqiqotim to'g'risida gapirib berdim.

– Agar marhamatli Tangrim meni ham yorlaqab, o'sha uch yuz ming dollarni qo'lga kiritib olsam, – dedim unga orzu bilan to'lib-toshgancha boqarkanman. – Butun dunyoni ostin-ustin qilib bo'lsa ham sevikli mis Martani qidirib topgan bo'lar edim!

– Eh, qizning xayoli osmonlarda bo'lsa kerak, uni baxtli qila olarmikansiz? – dedi Gudlu eski safsatasini boshlab. – Uni o'zim topaman. Ammo qiziq, siz qanday qilib yer tagiga qachonlardir ko'mib ketilgan o'sha sirli boylik dardida ketdingiz?

Men Gudluga bor tafsilotlarni ipidan ignasigacha tushuntirib chiqdim. Unga hatto qariya qoldirib ketgan xazina chizmasi ko'rsatilgan xatni ham ochib ko'rsatdim.

Gudlu ustomonlik bilan xatga ko'z qirini tashladi-da, bor gavdasini kursisining orqasiga tashlab, istehzoli, kibr to'la kulgisi bilan xaxolab yubordi.

– G'irt jinni bo'lib qolibsən, Jim, – dedi u nihoyat kulgidan to'xtab.

– Hmmm... Tushunarli, – dedim men shunda. – Endi bildim. Bu sening o'yining edi! Birozdan so'ng o'zimni bosib unga yuzlandim:

– Nega jinni bo'larkanman? Axir ilgarilari ham ko'milgan xazinalarni topib olishgani bor gap-ku.

– To'g'ri, bu ham bor gap, – dedi u gaplarimni ayyorlik bilan tasdiqlab qo'yarkan. – Ammo sen daraxtlar atrofiga biroz xatolikka yo'l qo'yibsan. Sen Sharqqa emas, G'arb tarafga qarab to'qqiz mil nariga yurishing kerak edi. Menga qalamingni berib turgin-chi.

Gudlu Banks xatjildining ustiga chaqqonlik bilan raqamlarni yozib ketdi.

– Ispan bobomiz chizib bergan ushbu ko'rsatmada masofa Shimoldan Janubga qarab boshlanishi lozim ekan, – dedi u. – Rappa-raso yigirma ikki mil yo'l. Hikoyangga qaraganda, sen faqat cho'ntak kompasi bilangi-na harakat qilgansan. Sen qidiruv olib borgan daryo esa xazina yashirilgan joydan rappa-raso olti mil-u to'qqiz yuz qirq besh km. narida bo'lgan. Eh, qanday tentak odamsan-a, Ed!

– Yana qanaqa masofalar va raqamlar haqida gapiryapsan? – deb so'radim. – Men xatdagi raqamlarning hech qachon aldamasligiga ishonaman.

– Men aytayotgan o'zgarish magnit kompasida bo'lib turadi, – deb tushuntirdi Gudlu. – Sen ana shu kompasga aldanib qolgansan.

Shunday dedi-da, tag'in kekkayib kuldi, biroq shu tob-

da yuzlarida men aytgan sirli xazinaga bo'lgan ochko'zlik va yashirin qiziqish alomatlarini payqab qoldim.

– Ba'zi paytlarda, – dedi u xuddi bashoratchilar-day. – Bu kabi yashiringan katta pul ortidan izlanishlar samarasiz bo'lib chiqadi. Mana, sen menga xazina o'rni bayon qilingan xaritani ko'rsatib qo'yding. Ehtimol, biz ikkimiz birgalashib...

Shu gapdan keyin muhabbatda ashaddiy ikki raqib g'aroyib sayohatda sadoqatli hamrohlarga aylanib qoldik. Eng yaqin temiryo'l shaharchasi bo'lmish Xuntersbergdan yana Chikoga qarab yo'lga tushdik. Chikoga yetib olgach, u yerda ot-vagon bilan tanish nazoratchini yollab oldik. Ammo Gudlu o'sha zahoti tekshiruvni o'zi boshqara olishini aytib, nazoratchining xizmatini bekor qildi va shu gapdan so'ng biz uni uyi tomon ravona qildik.

Asosiy manzilga yetib kelganimizda borliqqa zim-ziyo tun cho'kkandi. Men otlarga yem bergach, daryo bo'yiga gulxan yoqib, kechki taom pishirdim. Ovqatni Gudlu ham qilsa bo'lardi, lekin uning oliy ma'lumoti bu kabi ikir-chikir ishlar uchun unchalik ham bop tushmasdi.

Biroq men kuydi-pishdi qilib yurganimda Gudlu o'zining o'qigan-bilgan voqealarini aytish bilan ruhimni ko'tarib turdi. U o'zicha, menda so'na boshlagandek bo'lib ko'ringan umidlarni uyg'otishga urinardi.

– „Jon kuydirmasang jonona qayda?“, – deb shuni aytisharkan-da, a, og'ayni? – derdi u xushchaqchaqlik bilan.

– Bo'lmasam-chi, axir mis Marta samoviy baxtga loyiq qiz, – derdim unga javoban men ham.

– Ajabo, sen unga qanday qilib o'sha samoviy baxtni taqdim eta olarkinsan? Axir o'qimagan bo'lsang? Ak-sincha, o'qiganlar ustidan masxaralab yursang nuqul, a? Qani o'zing ayt-chi, agar o'z bilimim bilan senga qilgan

xatoligingni ko'rsatib bermaganimda, o'sha xazinangni yana qaysi yo'l bilan topishga otlangan bo'larding?

– Eng birinchi bo'lib huv anavi tepaliklar atrofini qarab chiqqan bo'lardik, – dedim men ham bo'sh kelmasdan. – Baribir aytgan xazinamizni izlab topgan bo'lardik. Ammo men haliyam masofalar bo'yicha raqamlarga shubhalanib turibman. Kompas noto'g'ri yo'l ko'rsatishi mumkin emas.

Ertasi kuni ertalab ajoyib iyun tonglaridan biri otdi. Biz erta turib nonushta qildik. Gudluning kayfiyati g'oyatda chog', u men qo'rada cho'chqa go'shti pishirayotgan paytda bilgan hamma she'rlarini, naqlarini aytib, shina-vandalik qilib o'tirdi. Nihoyat, ovqatlanib bo'lgach, daryoni kesib o'tishga shay bo'lganimizda, daryoning u betida o'sib yotgan yashil ignabargli daraxt atrofini qoplagan tepaliklar diqqatimizni tortdi.

– O Xudoyim-ey! – dedi Gudlu nonushtadan keyin idishlarni yuvayotgan paytimda yelkamga shapatilab qo'yarkan. – Qani, o'sha bizni sehrlab olgan xatingni yana bir ko'rib chiqay-chi. Anavi tepaliklarni qanday tekshirish bo'yicha bu yerda aniq nimadir deyilgan bo'lishi kerak. Yaxshilab qara-chi, Jim, o'sha tepaliklar nimaga o'xshab ketadi? Ilgari sira bunaqa g'aroyib tepaliklarni ko'rmagan ekanman.

– Ma'lumoting bor-ku, o'zing bilib ol, – dedim men ham. – Bir qarashdayoq ularning nimaga o'xshashini-yu, yoshlari nechada ekanligini darrov aniqlab bo'lganman.

Lekin bu vaqtda Gudlu mening kinoyali gaplarimni eshitmas, keksa Randlning maktubiga ko'z yugurtirarkan, og'zidan eng beadab so'zlar chiqayotgan edi.

– Beri kel, – dedi u xatni quyosh nuriga keng yoygancha tutib turarkan. – Mana bunga qara, – deya u xat yuziga bitta barmog'ini qo'yib ko'rsatdi. Ajabo, ilgari sira

sezmagani ekanman, ko'm-ko'k qog'oz ustiga oppoq harflar bilan quyidagi raqamlar yozib qo'yilgan ekan: – Malvern, 1898.

– Bu nima degani? – deb so'radim men hayratdan dong qotib.

– Suv belgisi bu, – dedi Gudlu. – Bu xat 1858-yilda ishlab chiqarilgan qog'ozga yozilgan. Xatdagi yozuvda esa 1863-yilda deb belgilangan. Axir bu g'irt qalloblik-ku!

– Eh! Hecham bilmagan ekanman! – deb yubordim qattiq afsus chekib. – Axir Randllar ishonchli va halol odamlar edi-ku! Balki, qog'oz ishlab chiqaruvchilarda biron xatolik yuz bergandır.

Shundan so'ng Gudlu Banks hech bir tarbiya usuliga mos kelmaydigan eng yovvoyi qiliqlarini ko'rsatdi. U burni ustiga qo'ndirib olgan ko'zoynagini ilkis yechdi-da, menga o't bo'lib yonayotgan ko'zlarini qadadi.

– Senga bot-bot aytar edim-a qanchalar ahmoq ekanligingni, – deb vishilladi u ilondek to'lg'onib. – Sen bu tentakona sarguzashtlaringni deb aqldan ozding. Pirovardida meni ham yo'ldan urding!

– Qanaqasiga?! – dedim men ham tutaqib ketib, – qanaqasiga men seni yo'ldan urarkanman?!

– Takabburliging tufayli, – dedi u achitib. – Men senga naq ikki marta sayohatingdagi nuqsonlarni ko'rsatib berdim. Ammo sen baribir tan olmading. Shunda, – dedi u gapida davom etib. – Shunda senga do'stona yordam qo'lini cho'zgim keldi. Lekin men odamgarchilik qilib qo'ydim!

Qo'limdagi katta qoshiqni o'qtagancha Gudluning basharasiga qahrli nigoh qadab gapirib ketdim:

– Menga qarang, hurmatli Gudlu Banks janoblari, – dedim nafrat bilan. – Bir chaqaga qimmat bilimingizga zarracha ham ehtiyojim yo'q edi. Aslida, sizning o'zi-

ngizda bor o'sha takabburlik! Bu kabi illatlardan men g'oyatda hazar qilaman. Xo'sh, qimmatli aqlingiz sizga nima berdi? Faqat la'nat va yor-u birodarlaringizga bo'lgan malomat, xolos. Jo'nab qoling endi! – dedim shunda yana-da qat'iy lashib. – O'sha bema'ni raqamlaringiz-u ahmoqona suv-puv haqidagi belgilaringiz bilan daf bo'ling! Menga ularning tirnoqchalik ahamiyati yo'q! Bu kabi illatlar orzuyim yo'lida menga g'ov bo'la olmaydi!

Shunda men jazavaga tushgancha baqrayib turgan Gudlu Banksga daryo ortida turgan kichkina tepalikka ishora qilib:

– Men xuddi o'sha tog' atroflarini qidiraman, – dedim va yana davom etib: – Va albatta, izlagan xazinamni topaman! Maqsadingiz qat'iy bo'lgan bo'lsa, ayni daqiqadanoq qaror chiqaring: yo qoling yoki bu yerdan tezda tuyog'ingizni shiqillatib qoling! Aslini olganda-ku, rostakam sayohatchidek holingiz yo'q hech ham. Tez qaror qiling!

Bu asnoda daryo yo'li ustidan oppoq tutun bulutday shaklda osmonga o'rladi. Bu Xesperusdan Chikoga qarab ketayotgan poyezd tutuni edi. Gudlu o'sha poyezdga qarab qo'l silkidi.

– Bo'ldi, bu kabi qalloblik ishlari uchun ortiq vaqt sarflamayman, – dedi u alam bilan. – Bunaqa qalbaki xatlar uchun faqat tentaklargina bosh qotiradi. Baribir eski gapimni yana qaytaraman, Jim: Sen hamisha ahmoq bo'lgansan! Bilganingni qilmaysanmi endi, men ketdim!

Ichidagi bor qahr-u g'azabini sochgach, Gudlu hamma lash-lushlarini yig'di-da, ot-aravaga o'tirib, asabiy holda ko'zoynaklarini yana burni ustiga qo'ndirib oldi, shamol tezligida g'oyib bo'ldi.

U ketgach, idishlarni yuvib bo'lib, otlarning oldiga yangi yem-xashak soldim. Daryoning sayoz joyidan ehti-

yot bo'lib o'tdim-da, ignabargli daraxtlar qurshab yotgan tepalik tomon odimlab ketdim.

Ajoyib iyun kuni edi. Ilgari umrimda shu bugungi kunda ko'rganimday ko'p qushlar, ko'p kapalaklar, nina-chi-yu chigirtkalar va havoda ozod uchib yurgan boshqa ko'plab qanotli mavjudotlarni ko'rmagan edim.

Tepalik yoniga yaqinlashib, uning to'rt tomonini sinchkovlik bilan o'rganib chiqdim. Ammo u yerda sirli xazinadan nishon beruvchi hech qanday alomat yo'qligini ko'rib, ko'nglim cho'kib ketdi. Oxirgi umidim bo'lgan bu tepalik bag'rida na qadimgi daraxtlar qoldig'i, na asriy toshlar bo'lagi va na kekxa Randl karomat qilgan uch yuz ming dollardan darak beruvchi hech nima, hech nima yo'q edi!

Oftob pastga og'a boshlagan damda oxiri tepalikdan yerga tushdim. Birdan ignabargli daraxtzor tashqarisida daryo o'zaniga kelib quyuluvchi kichkina irmoq oqib o'tgan bir xushmanzara vodiya chiqib qoldim.

Ittifoqo, u yerda yovvoyilashib ketgan kekxa bir kishiga duch keldim. Soch-soqoli o'sib, to'zg'ib ketgan bu qariya qanotlari olmosdek tovlanib turgan kapalakni quvish bilan ovora edi.

– Daydi telbalardan bo'lsa kerak-da, – deb o'yladim ichimda, ayni chog'da odamzodning qanchalar ong va madaniyat kabi tushunchalardan begona bo'lib ketganiga lol qoldim.

Vodiy ichiga besh-o'n qadam yurishim bilan boyagi kichkina ariqcha bo'yiga qurilgan uzum toklari bilan qoplanib yotgan qishloq uyhasi qarshisidan chiqdim. Shunda... Shunda salgina beriroqdagi o't bilan qoplangan sayhonlikda yovvoyi gullarni yulib yurgan sevikli mis Martani ko'rib qoldim!

Menga ko'zi tushishi bilan qiz ham qaddini rostlab, yuzimga boqdi. Hayotimda birinchi marotaba mis Mar-

taning yuzlariga yaqindan qaradim. Avvallari yangi pianining klavishlari kabi oppoq chehra nim pushti rang bilan almashib, qizarindi. Men u tomon soʻzsiz yaqinlashib boraverdim. Qiz hayratdan karaxt boʻlib qotib qolgan, oʻzida emas, hatto qoʻlidagi yovvoyi gullari-da bir-bir yerga tushayotganini ham sezmas edi.

– Bir kunmas bir kun, albatta, sening kelishingni bilar edim, Jim, – dedi u dona-dona qilib. – Otam menga xat yozishga ham ruxsat bermadi, ammo men... Baribir kelishingni bilardim. Ha, ha, buni koʻnglim sezar edi!

Bundan keyingi voqealarni ziyrak kitobxonning oʻzi-da teran idrok qilib turgandir. Biz daryoning u betida qolgan ot-aravam yoniga oʻtdik-da, baxtli hayot saroyimizni qurmoqlik uchun oʻsha zahoti oʻz ona yurtimizga qaytib ketdik.

Men avvallari tez-tez foydalana olmaydigan odam uchun haddan ortiq bilimning nima ahamiyati bor ekan, deb oʻylardim. Biroq egallangan bilim oʻzgalar baxti uchun xizmat qilsa, unda hammaning ilmi va tarbiyasi boʻlmogʻi muhimdir. Axir yashash mazmuni ham, aslida, shu emasmi?

Nihoyat, men necha yillik yorugʻ orzuyimga erishdim: Mis Marta bilan turmush qurdim. Xuddi bir paytlar xayol qilganimdek, pianinosi bor sakkiz xonali baland imoratda suyuqli ayolim bilan birgalikda yashay boshladik. Yana tilak qilganimdek, naq uch ming boshli chorva moli bilan toʻla qoʻraga ham erishgandim.

Kechqurunlari esa uyga kelgan vaqtimda shippaklarim bilan tamakim men hech ham topa olmaydigan yerga yashirib qoʻyilar va men ham ularni ataylabdan zoʻr berib qidirar edim. Zotan, ushbu maroqli oʻyin asnosida olam-olam baxt tuygʻularini ich-ichimdan tuyar edim.

– Xo‘sh, mening qadrdon shippaklarim bilan sevimli tamakilarim qayerda qoldi? Ularni menga kim topib beradi? Kim?

ISHBILARMON KISHILAR

Fikri ojizimcha, barchangiz sahna odamlari to‘g‘risida yetarli darajada bilasiz. Balki, biron akyotr yoki aktrisa bilan tanish-bilishchiligingiz ham bordir yoki ommaviy axborot vositalarida ular to‘g‘risida berib boriladigan barcha yangilik va ma‘lumotlarni ko‘zdan sira qochirmasdan kuzatib borishingiz-da tabiiy holatdir. Aslida, sahna kishilari juda g‘ayrioddiy odamlar bo‘lishadi. Ular xususida hech qachon tayinli bir gap aytib bo‘lmaydi. Ammo odamlar orasida ular to‘g‘risidagi haqiqatdan ko‘ra ko‘proq mish-mishlar oqimi qaynab-gupuradi.

Mana, masalan, taniqli bir aktrisaning bitta boshiga beshta eri bor emish, – deb aytilsa darhol ishoniladi, bu gap og‘izdan og‘izga o‘tib, o‘sha zahoti shamol tezligida hamma yoqqa bir pasda yoyiladi. Ularning hammasi atrofida ham ana shunday shov-shuvli jarayonlar kechishi aniq. Lekin xorda ishtirok etuvchi qizlarning boshqa aktrisalaridan farqi bor, ular butun shahar bo‘ylab tomosha ko‘rsatib yursalar-da, atroflarida zig‘ircha ham ortiqcha g‘avg‘o qo‘pmaydi. Bunday qizlarga esa hamma vaqt talab yuqori bo‘ladi. Ammo teatrdagi hamma ishlar ham joyida emasdi. Aytaylik, mukammal bir sahna asarini yaratish nihoyatda mushkullik tug‘dirmoqdaydi. Bizga tanish nufuzli teatrdagi ham ahvol u darajada qoniqarli emasdi. Misol uchun, asl ismi Boyl O Keli bo‘lmish mahoratli aktyor Kerl Bellouning ham borgan sari mavqeyi tushib bormoqda edi. Yoki bo‘lmasam yana bir iste’dodli aktyor

Jo Ueber E.H.Souzerndan anchagina qobiliyatli bo'lsa ham, yoshi o'tinqirab qolgani allaqachon sezilib turardi va bu vaziyatda qizg'in tomoshalar yaratishi dushvordan dushvor edi.

Teatrga kelgan tomoshabinlar ham spektakllarni ko'rishga u qadar havasmand emas, ular butun tomosha davomida bemalol yeb-ichib, joylarini ivirsiq holatda tashlab ketishardi. Hammasidan ham katta teatr zalini meva-cheva-yu turli oziq-ovqat isi tutib ketgani eng yomoni bo'lardi.

Shunday gaplar bilan biz oz-moz bo'lsa-da sahna hayoti va undagi ijrochilarning turish-turmushi haqida yaqindan bilib oldik. Biroq bu kasb biz o'ylagandan ko'ra murakkabroq hamda og'irroqdir. Faqatgina biz, odamlar, sahna hayotidagi ijrochilar taqdiriga ko'z qirimiz bilan-gina qarashga odatlanib qolganmiz. Holbuki, sahna bu – sahna, hayot esa beshafqat va kuchli girdobdir. Tashqi qiyofalaridan yarqirab, porillab ko'rinayotgani bilan, aslida, barcha aktyorlarning ham qismati yorug' bo'lavermaydi.

Nazarimda, sahna kishilari to'g'risida ko'p so'zlab yubordim. Asosiy hikoyamizni boshlashdan avval ushbu ma'lumotlarni, ya'ni san'at odamlari hayotiga oid ayrim izohlarni keltirib o'tmoqlikni maqsadga muvofiq deb o'yladim. Biroq shu o'rinda yana shuni ham alohida qayd etib o'tish joizki, chinakam san'atkor o'z oldiga qanday maqsad qo'ymasin, xoh u katta, xoh kichik bo'lsin, o'sha maqsadiga san'ati bilan, o'z mehnati bilan erishishni afzal deb biladi. Zotan, boqiy san'at muqaddas sahnaga fidoyi kishilarni hamma vaqt e'zozlagusidir. Xullas, men sizga hikoya qilib bermoqchi bo'lgan voqea ishtirokchilari ikki nafargina ijrochidan tarkib topadi. Siz, balki, hayron bo'layotgandirsiz bu qanday g'ayrioddiy hikoya bo'ldi ekan, deb? Shoshmay turing, biz bu g'aroyib hodisadan

misliko'rilmagan, shov-shuvli bir hikoyani hosil qilamiz. Buning uchun biz, odatda, tashqi tarafdangina tomosha qiladigan sahnemizning zalvorli pardasini bir yonga surib, endi parda ortida bo'layotgan jarayonga nazar solishimiz lozim bo'ladi. Ilk ko'rgan manzaramiz go'yo chog'roqqina inida pitir-pitir qilib tipirchilayotgan mitti qaldirg'ochday o'z pardoixonasida keyingi chiqish uchun tadorik ko'rayotgan mis Cherrining g'oyatda maftunkor chehrasi bo'ladi.

Darvoqe, Cherri hikoyamizning bir qahramonidir, uning yana boshqa ishtirokchisi mehnatsevar Bob Hart janoblari bo'ladi. Bu ikki san'atkor necha zamondan beri birgalikda ter to'kib, vadevil (bir-ikki aktli kichik komediya) ustida qattiq mehnat qilishmoqda. Bularning birga bo'lib qolishlarining o'ziga xos tarixi bor.

Jonkuyar janob Bob Hart qariyb to'rt yildan buyon yozgan asariga munosib ijrochi topa olmay, sirkma-sirk, teatrma-teatr ancha darbadar kezadi. Janob Hartning o'zi qo'shiqning hamma turini-da qoyillatib bajaradigan, monolog va taqlidlarni o'rinlatadigan mohir aktyor edi. U hatto raqsga tushishni ham boshqalardan ancha a'lo tarzda ijro etardi. Xullas, Bob Hart bor rollarini shu darajada qoyillatib ado etardiki, boshqa hech biri bu borada uning oldida ip esholmay qolardi. Haqiqiy san'atkorning ishi qandaydir mayda-chuyda aktyorbachchalar muborak sahnani xo'rlab yotgan bir paytda unga eng shoh asarlarini taqdim etib, bu ulug' sahnani obod qilmoqlikdir. Xuddi shu niyat mehnatkash Bob Hartning ko'nglida necha vaqtlardan buyon avj olib, misoli o'tday yurak-bag'rini yondirib yashayotgandi. U uchun qiyinchiliklar cho't emas, o'tga ham, suvga ham birday chidamli, faqatgina o'ziga munosib bir sherik topib olsa bas edi. Ammo shu muammo Bob Hartning bir talay vaqtini o'g'irladi. Zero,

janob Hartday didi nozik san'at kishisiga hamma ham yoqib ketavermasdi.

Kunlarning birida tinib-tinchimas ushbu qahramonimiz anchagina nomdor, jiddiy va qimmatbaho, biroq o'zlarining teatri uchun raqib bo'lgan orkestrga kirish uchun chipta sotib oldi.

Birinchi, ikkinchi va uchinchi ko'rinishlar misoli g'aflat sharpasiday juda jonsiz bo'lib tuyuldi, Hart deyarli mudrab o'tirdi, u anyi asnoda borgan sari umidsizlik girdobiga cho'kib boraverdi. Qolgan tomoshabinlar butun zalni boshga ko'tarib, qiyqirib, kulib, olqishlab, tinmay hushtak chalardilar, lekin Bob Hartga bu tomoshaning hech bir lavhasi yoqmadi. U o'z tomoshasini qanday qilib go'zal yaratish xususida o'ylab o'tiraverdi. Boshqalar qars-qurs qilib olqish urayotgan bir paytda Bob Hart xuddi qo'llarida buvijonisi uchun asrab qo'ygan yigirilgan ip g'altagini mahkam qilib ushlab o'tirganday qo'llarini bir marta ham qarsak chalish uchun ishlatmadi, qovog'ini solgancha jim o'tiraverdi.

Ammo sahnada to'rtinchi ko'rinish paydo bo'lishi bilan janob Hart go'yo uyqudan uyg'ongandek bo'ldi, o'tirgan joyiga qaytadan yaxshilab o'rnashib oldi. Ushbu lavha tomoshasini mahoratli yosh aktrisa Cherri Viviona mohirlik bilan ijro etardi. Bu yoqimtoy aktrisaning har bir qilig'i Bobning ko'zlarini quvontirardi. Chindanam, Cherri Vivionaning iqtidori bemisl edi.

U dastlab tonggi shabnam qo'ngan yoqimli gullarni saralab yurgan qishloqi oyimqiz qiyofasida sahnaga chiqdi, u bilagiga ilib olgan savatchasiga ajoyib qoqigullardan solgancha qo'shiq xirgoyi qilib bog' ichida shodon kezardi. Qizning bor tavajjuhi, uning harakatlari, nigohlari va hatto peshbandiga tutib olgan fartugining to'rlarigacha shunchalar nazokatli ediki, tumonat tomoshabinlar o'rta-

sida o'itrgan Bob Hart qizdan bir daqiqa ham ko'zlarini uzolmay qolgandi. Qalbida qancha vaqtdan beri gupurib yotgan tilak yana-da lovullab ketdi. Unda sohibjamol va iste'dodli Cherri Vivionaga tezroq yetishib, u bilan darhol bog'lanish istagi tug'ildi.

Binobarin, bundan keyingi Hartning harakatlarini siz o'zingiz ham yaxshi fahmlab turgan bo'lsangiz kerak, muhtaram kitobxon. Bob o'zi anchadan beri qidirib yurgan ideal ijrochi timsoliga Cherri Vivionani yagona munosib vakila bo'ladi, deb qattiq ishondi. U Bob Hart yaratgan ajoyib spektakldagi Yelena Grims obraziga juda bop tushadigan ajoyib aktrisa edi. O, bungacha Bob nene joylarni kezib, sarson bo'lmadi deysiz? U bormagan o'yingoh, kirmagan orkestr va teatr zali, sirk tomoshaxonalaridan bironyasiyam qolmadi. Nihoyat, izlaganini bugun topdi!

Spektakl ssenariysining yozilganiga allaqancha vaqt bo'lgan bo'lsa-da, haligacha Yelena Grims roli uchun loyiq aktrisa topilmayotgan edi. Mana endi Bob Hartning „Taqdir o'yini“ nomli pyesasi bitta yaxlit asar shakliga kiradigan bo'ldi. – Men izlayotgan Yelena mana-ku axir, – deb o'ylardi Bob shirin orzularga berilarkan. – Naq qarshimda turibdi! Jonsarak aktyor tomosha oxirigacha kiprik qoqmay Cherrini kuzatib o'tirdi. Nihoyat, spektakl tugab, gulduros qarsaklar zalni tutgan vaqtda u o'ziga keldi.

Minglab tomoshabinlar galasi orasidan sirg'anib chiqdi-da, to'g'ri teatr rahbarining ofisi tomon yo'l oldi. U iltifot bilan maqsadini bayon qilgach, teatr direktoridan Cherrining manzilini bilib olishga muvaffaq bo'ldi.

Ertasi kuni soat beshdanoq Bob Hart yosh aktrisaning manzili yozilgan qog'ozni qo'liga oldi-yu, maftunkor Cherri Vivionaning huzuriga oshiqdi. Hayajonining zo'ridan terlab ketgan holda sohibjamol aktrisa qoshida

turarkan, intiq ko'zlari uning gilosday lablari tomon qadalgan, go'yo asrlk bir hukmni eshitadigandek nihoyatda mushtiq edi.

– Sizni tushundim, janob Hart, – dedi aktrisa Bob uzatgan qog'ozlar to'plamiga diqqat bilan ko'z yugurtirarkan. – Xo'sh, qaysi ijroni bajarib berishimni istayotgandingiz?

– Mis Cherri Viviona, – deb arang tilga kirdi janob Hart. – Men sizning o'tgan tundagi ijroyingizni ko'rdim. Ta'rifga til o'jiz, bag'oyatda mutaassir bo'ldim. Gap shundaki, men ham bir spektakl yozgandim. Bu mening necha yillardan beri ustida ter to'kib yaratgan shoh asarim hisoblanadi. Ammo bu tomosha bosh qahramonlari faqat ikki aktyordangina tarkib topadi, xolos. Tilagim, o'sha ikkinchi rolni siz o'ynab bersangiz, mis Cherri. Kamina behad shod bo'lardim.

– Hmmm... Qani bu yoqqa, mehmonxonaga kiraylikchi, – deb taklif qildi Cherri janob Hartga yuzlanib. – Avvalo, ishonchingiz uchun tashakkur. Men mayda-chuyda rollardan ko'ra zalvorliroq ishlarni ham eplab kelganman, deb o'ylayman.

Shu payt Bob aktrisaning gaplaridan nihoyatda ta'sirlanib ketib, beixtiyor cho'ntagidan qadrli asari – „Taqdir o'yini“ning ssenariysini chiqarib, aktrisaning ro'parasida uni ovoz chiqarib o'qib berdi.

– Iltimos, yana bir bora o'qisangiz, janob Hart, – deb so'radi mis Cherri. Shundan so'ng u qo'lyozmaning ayrim joylariga tuzatishlar kiritish lozimligi xususida, ayniqsa, dialoglarni qisqartirib, jummalarni oddiy va ta'sirliroq qilib qaytadan yozishni maslahat berdi. Masalan, ssenariydagi Yelena Grims bilan uning raqibi o'rtasidagi tortishuvda, ya'ni asarning eng avji nuqtasida qahramonlar tomonidan aytiladigan va bajariladigan so'z-harakatlar tamomila yangitdan o'zgartirilsa, spek-

takl bundan-da mazmunliroq bo'lardi. Mis Cherri Bob Hartga ana shular borasida o'zicha ko'rsatmalar berarkan, aktyor qizning takliflariga hech bir e'tirozsiz ko'nib ketaverdi. Zotan, aktrisa qo'lyozmada yozuvchining eng nozik kamchiliklarini aynan ko'rsatib o'tardi. Bu uning erkaklarda yetishmaydigan ichki ayollik intiutsiyasi edi. Suhbatlari so'nggida ular oqibatda – „Taqdir o'yini“ning qismati qanday yakun topishi, muhimi, uning qancha tomoshabin yig'a olishi, qanday olqish va tanqidlarga ega bo'lishi, eng asosiysi, mazkur tomoshadan necha pullik daromad tushishi to'g'risida gaplashib oldilar. Bu borada mis Cherri o'z fikrlarini darrov bildira qolmadi. U tabiatan anchayin mulohaza bilan o'ylar, pirovardida fikrlari ham mantiqli va kerakli bo'lib chiqardi.

– Janob Hart, – dedi u aktyorga qarab. – Men ishonaman, ushbu spektakl misliko'rilmagan yutuqlarni qo'lga kiritadi hali. U millionlab muxlislar e'tirofiga sazovor bo'la oladi. Men buning nechog'lik mashaqqatli ekanligini-da bilaman. Ya'ni, sizning orzu va o'ylaringiz, andisha va tahlikali gumonlaringiz borasida so'zlayotirman. Qolaversa qilgan mehnatingizni ham ko'rib turibman. Shuningdek, o'z rollaringizni qay darajada ado etishingizni-da hozirdanoq tasavvur qila olaman. Biroq ish bu – ish. Janob Hart, meni to'g'ri tushunasiz. Hamma masalaning ham iqtisodga borib taqaladigan tomonlari bo'ladi. Xususan, mana shu ishimiz yuzasidan ham eng avvalo moliyaviy jihatlarni hisob-kitob qilib olsak yomon bo'lmasdi. Siz o'zingiz ushbu pyesangiz bilan haftasiga qancha pul ishlay olaman deb o'ylaysiz?

– Ikki yuz, – deya javob berdi Hart o'sha zahoti.

– Aha, demak, ikki yuz. – deb ta'kidladi sohibjamol mis Cherri ham. Tomoshadan tushadigan pulning

miqdorini aniqlab olgach, aktrisa endi o'z talabini janob Hartga ishbilarmon kishilardek ma'lum qildi:

– O'sha ikki yuzdan yuzini menga berasiz. Xo'sh, ro-zimisiz? Ayol kishi uchun bir haftaga yuz dollar pul be-malol yetib-ortadi. Shunday emasmi?

Biroz sukutdan so'ng mis Cherri so'zida davom etib, quyidagi so'zlarni aytdi:

– Sahna bu – qutlug' dargoh. Men uni sevaman, ammo yuragimda undan-da ortiq yaxshi ko'rganim va qattiq orzu qilganim bor. Ajoyib kunlarning birida qadr-don uyim, hovlisida olti dona o'rdakcha bilan yoqimtoy jo'jalar daydib yurgan xonadonim bo'lsaydi, deyman ja-nob Hart.

Shunday dedi-da, mis Cherri yuksak orzulari osmoni-dan yerga tushib qolgandek bo'lib sergak tortdi. O'rtada hukm surayotgan g'aroyib biznes vaziyati doirasiga qayta kirib, dona-dona qilib gapira ketdi:

– Endi esa, janob Hart, meni yaxshilab eshitib tur-sangiz. Men qat'iy biznes qiladigan odamman. Bashar-ti spektaklingizdagi partnyorlik rolini men ijro etishim-ni istar ekansiz, mayli, men buni bajonidil ado etaman. Shu o'rinda yana bitta narsani aytib o'tishni xohlardim: Mening ijroyimda hech qanaqa kamchilik bo'lishi mum-kin emas. Men doimo o'z rolimni baayni belgilangan tartibda o'ynayman, haligacha ijroyimdan hech qaysi re-jissor yoki tomoshabin zoti norozi bo'lgan emas. Mulo-hazasiz, yengiltak aktrisalar bilan bo'lsa bir pullik ishim yo'q. Ular menga hech qachon daxl qilisha olmaydi.

Qisqasini aytganda, mazkur ishda men bilan hamkor-lik qilishni istar ekansiz, janob Hart, bu yog'idan endi tashvish tortmay qo'yavering, siz bilan hamkorlik qilish-ga roziman. Biroq men o'z haqimga o'ta talabchanman, tushgan ulushimni tiyin-tiyinigacha hisoblab olaman.

Bu jihatimni ham ish boshidanoq bilib qo'yishingizni xohlardim. Bilasizmi, men ayrim tannoz xonimlar singari restoranma-restoran sandiroqlab, o'zimni ko'z-ko'zlab yurishni yoqtirmayman, bundan ko'ra shinamgina xonamda rohat bilan bir choynak ko'k choy ichib o'tirishni ma'qul ko'raman. Shu paytgacha sahnadagi hech bir erkak bilan sira oshiq-ma'shuq bo'lmaganman, har doim nomimni toza saqlashga urinib kelganman. Qolaversa, o'zimga to'q xonimman, desam ham bo'laveradi, nufuzli o'nta bankda, topgan mablag'imni jamg'arib kelaman. Shunaqa gaplar, janob Hart.

— Mis Cherri, — dedi Bob jiddiy, keskinroq ohangda. — Hech narsadan xavotir olmang. Talablaringiz o'z o'rnida qoldiriladi. Men ham qat'iy biznes odamiman. O'lda-jo'lda qilinadigan ishlar menga xos narsalar emas. Chigal vaziyat keltirib chiqaradigan biznes ishlarini yoqtirmayman. Orzularingizga kelsak, dardimiz bir ekan siz bilan. Mening ham xuddi shunday azaliy bir orzuyim bor, mis Cherri. Olis oroldagi dengiz labida besh xonadan iborat bir qavatli fayzga to'la uyim bo'lishini orzu qilaman! Har oqshom faqat shuni tush ko'raman. Bir tasavvur qiling-a, mis Cherri, shinam oshxonada o'rdak sho'rva miltillab pishib yotgan bo'lsa, bir tomonda osma gamakda yastanib yotgancha, Stenlining „Afrikaga tadqiqotlar“ nomli kitobini maza qilib mutolaa qilsangiz. Atrofda hech kim bo'lmasa, hamma yoq tinch, sarish-ta. Ana o'shanday uyni dil-dilimdan orzu qilib yashayman, mis Cherri. Darvoqe, hech Afrika zamini sirlariga qiziqib ko'rganmisiz?

— Yo'q, hech ham, — deb javob berdi mis Cherri beparvogina. — Birgina yoqtirgan mashg'ulotim bu bankka mo'may pul qo'yish. Shu ish jon-u dilim! Axir banklardan ham oyiga ellik dollardan kirim bo'laversa, o'n yil-

da chakana daromadim bo'ladimi, janob Hart? Men siz tasavvur qila olmaydigan darajada uddaburron ishbilarmonlardanman!

— Juda soz-da! — dedi Bob ham mamnun bo'lib. — Nima bo'lganda ham menga fikrlaringiz nihoyatda ma'qul kelyapti, mis Cherri, rostdanam uddaburron qiz ekansiz. Men bilgan aktyorlar toifasidan mutlaqo farq qilarkansiz. Ular bor topganlarini xazondek sohib tashlashadi. Boshlariga biron musibat yoki qiyinchilik tushganida ko'rasiz hollarini! Siz bo'lsa bu borada mutlaqo boshqacha ekansiz! Qora kunga deb saqlab qo'yilgan biroz qo'r ham bo'lishi kerak. Biznes bo'yicha oqilona fikrga ega ekanligingizdan xursandman, mis Cherri. Men ham xuddi sizday o'ylayman. Aslida, biz bir-birimizga o'xshab ketarkanmiz. Umid qilamanki, qo'yilajak tomoshamiz siz-u men kutgandan-da ikki hissa ko'proq foyda olib kelgusidir. Shu spektaklni yuzaga chiqarolsak, ushbu tomoshadan o'zimiz o'ylagandan-da mo'mayroq pul ishlab qolardik.

Xullas, bu ishbilarmon juftlik bir-birlaridan qoniqqan holda, shu tarzda suhbatlariga yakun yasadi. Mazkur uchrashuvdan keyin Bob Hart go'yo qanot bog'lab uchayotgandek harakatni boshlab yubordi. Zero, endi uning yonida mis Cherriday go'zal va uddaburon sherik paydo bo'lgandi. Ko'pdan rejalashtirilgan ish zudlik bilan boshlanib ketdi. Avvaliga, ssenariyga tuzatishlar kiritilib, asar yana-da silliqlashdi. Keyin ikki hamkor uni sahnalashtirib, ketma-ket repetitsiyani amalga oshiraverishdi. Pyesaning ayrim joylariga kerakli dialoglar kiritib, asar ta'sirchanligi va mazmunini oshirishdi. Bir so'z bilan aytganda, asar boshdan oyoq qayta yozilgandek bo'ldi. Ha, bir boshdan ko'ra ikkitasi yaxshiroq deb bejizga aytilmagan ekan-da. Mis Cherriday farosatli va dono qiz bu olamda boshqa bo'lmasa kerak!

Janob Hart bilan mis Cherri avvallari ahyon-ahyonda mehmonxona sifatida foydalanilgan tashlandiq bir maktab binosida spektaklni repetitsiya qilib yurishdi. Ular shu darajada berilib, qat'iy va turg'un tartibda ishlashar ediki, soat belgilangan vaqtga bong urganidagina repetitsiyani to'xtashishar edi. Mis Cherri tayinlangan roli – Yelena Grims qiyofasini bekam-u ko'st yaratib berish uchun jon-jahdi bilan mehnat qilayotgandi.

Ha, darhaqiqat, bu tomosha nihoyatda g'aroyib chiqishi mumkin edi. Spektakl sujeti quyidagicha edi:

Shaharlik Yelena Grims (ushbu rolni mis Cherri talqin etadi) ismli qiz Frenk Dezmon degan bitta yigitni talbalarcha sevib qoladi. U zodagon oiladan bo'lib, otasi-ning kattagina ranchosi bor edi. Frenk esa o'sha ranchoda oddiygina ish boshqaruvchi bo'lib xizmat qilardi. Uning qiyofasini yaratuvchi aktyor, shubhasiz, Bob Hart edi. U bepoyon ranchoda kun bo'yi katta kirza etikni kiyib olgancha cheksiz yaylov va dalalarni erkin, orzumand holda kezib yurgan pallalarda Yelena unga ishq to'la ko'zlari bilan termilar, xayolan u bilan birga sayr qilib yurganini tasavvur qilaverardi.

Pyesa judayam maroqli voqealarga boy tarzda davom etadi. Qolaversa, unda go'zal tabiat manzaralari, ishq hamda hijron azobidan yarador qalblar sadosi to'lgan qo'shiqlar, bir-biridan keskin, ziddiyatli holatlar hamisha asar voqealarini zanjir kabi bir-biriga uzviy bog'lab boraveradi, bu esa tomosha sifati va qimmatini yana-da boyitadi.

Sahnalashtirilgan spektaklimiz xususida ozgina bo'lsa-da bilib oldingiz, qadrlı o'quvchi, ehtimol, bu ish u qadar baland darajadagi biznes hisoblanmas, broq noumid shayton, omad qushi qayoqdan uchib kelishini hech kim aytib

bera olmaydi, zero hikoyamiz qahramonlari ham haqiqiy ishbilarmon kishilardir.

Spektaklning asosiy roli bor-yo'g'i ikkitagina edi, binobarin, ijrochilar ham ikki kishi – Hart bilan Cherri edi, xolos. Asarning qolgan qismini sahna manzaralari, bezaklar va musiqa sadolari to'ldirib boradi.

Darvoqe, tomoshada yana bir qiz ham ishtirok etadi. U ushbu pyesadagi yana bir epizod – boyvachcha janob Jek Valentin bilan uchrashib yuradigan ma'shuqa bo'ladi. Jek Valentin esa asarning avj nuqtasida faollashuvchi qahramonlardan biridir. U tomosha davomida o'g'irlanadigan katta miqdordagi pul mojarosi paytida sahnaga chiqadi. Yelenaning tubdan o'zgarishiga, aslida, ana shu qahramon bilan bog'liq vaziyat sabab bo'ladi. Kunlarning birida Yelena sevgilisi Frenk ranchoda bor vaqtida u yerga tashrif buyuradi. Aksiga olib pul ham, aynan o'sha kuni g'oyib bo'ladi. O'sha pul qo'rqishga arzigulik kattagina pul edi, naq 647000 dollar boylik nom-nishonsiz qayoqqadir gum bo'lgandi! Buncha pul borligidan yagona xabardor odam esa Jek Valentin edi. U yebto'ymas va ochofat zog'lardan edi. Shuning uchun ham Yelena undan gumon qilayotgandi.

– Xudo guvoh, – deya Frenkning yonini oldi uning ma'shuqasi, – men uni besh qo'limdek bilaman, Jek aslo bunday ish qila olmaydi! Axir insof qilinglar! U o'g'ri emas!

Ana shu gapi bilan qiz ortiq spektaklda ishtirok etmaydi. Tomosha Frenk, Yelena hamda Jek o'rtasida ziddiyatli tusda davom etadi. Axir Yelena o'sha pulning o'g'irlanishida yana kimdan ham gumon qilsin edi? Uning sevgilisi-ku bu ranchoga umuman kelmasa, hech kim bilan ishi bo'lmasa? Undan zarracha ham shubha qilib bo'lmaydi. Boz ustiga u kabi oddiy qizlarning bunaqa ko'p pulga

hatto qo‘l tegizishga yuraklari dov bermaydi. Bu ish aniq Jekning qilmishi edi!

Ammo, shoshmang. Yelenaning asl o‘zgarishiga turtki beruvchi hodisalar asarning ikkinchi qismida avj oladi. Yelena gumonsiragan shaxsida qat’iy turib oladi, u Jekning boyligi o‘ziga yetarli ekanligiga, oilasi anchayin to‘q bo‘lsa ham umuman parvoyiga keltirmay, uni ayovsiz iskanjaga olaverdi. Xayolida bu olchoq boyvachcha keragidan ortiq mulkni ko‘ngli tusab qolganligi ochiq-oshkor ma’lum, deb tinmay o‘ylayverdi. Axir odam bolasi qancha ko‘p bo‘lsa, yana shuncha deb yashaydi-ku doim!

Tinib-tinchimagan jonsarak Yelena uni shiddatli olishuvga, pul borasida bo‘ladigan tergov-suhbatga chaqiradi. Shaxsan o‘zim mazkur g‘aroyib tomoshaning aynan shu lavhasini asarning eng ta’sirli chiqqan ko‘rinishi bo‘ldi, deb o‘yladim. Darhaqiqat, oxirgi ko‘rinish spektaklning nihoyatda jo‘shqin va qizg‘in lavhasi edi.

Yelena pulni baribir Jek olgan, deb tinmay o‘ylayverdi. Axir undan bo‘lak erkak zoti bo‘lmasa bu qishloqda, boshqa kim ham olsin edi? Beozor Frenk chindanam bu kabi yuzaki boylik qutqusiga uchmaydigan asl yigit edi. Yelena unga o‘zidan-da ortiq ishonardi.

Har gal tomosha davomida butun orkestr o‘z ishini puxta bajarar, pyesaning kamchiliksiz chiqishi uchun sa’y-harakat qilardi, hatto teatr boshliqlari ham spektakl jarayonini kuchli ishqibozlik ila tomosha qilar, hammani aktyorlarning mohirlik bilan o‘ynayotgan ijrosi sehrlab olgandi.

Yelena o‘sha pul yo‘qolganidan beri qattiq talvasa va jazavada kuyib-yonar, hech nima uni bir daqiqa ham tinchitolmasdi. U bor andisha-yu qo‘rquvni yig‘ishtirib tashlab, noinsof o‘g‘ri Jek Valentinga g‘azab bilan yozg‘irmoqda edi:

— Sen uchiga chiqqan o'g'ri va muttaham, qallobsan! Senga ishongan odam aniq xato qiladi, bir umr! Senga yaqin kelgan odam, albatta, xonavayron bo'ladi! Sengayam boqqan jazo bordir, shaytonning bolasi! Xudo jazoyingni bersin!

Yelena ketma-ket la'nat va qarg'ishlari bilan yigitga bir-biridan qaqshatqich zarbalar yog'dirar edi. U xuddi quturgan ona sherday uvullab, hamma yoqni ostin-ustin qilardi.

— Ammo men senga rahm qilmayman, imonsiz o'g'ri! Seni butun umr tavqi la'nat ichida yashashga hukm qilaman! Shuning o'zi senga eng oliy jazo bo'ladi! Lekin senga hozir o'ldirish qo'limdan kelishini ko'rsatib qo'ya-man! Qarab tur, seni mana bunday qilib otib tashlashim mumkin edi!

Yelena shunday deydi-da, devorda osig'liq turgan qattiq kartonni mo'ljalga olib, unga qarab o'q uzadi. Karton rasmning o'rtasi o'raday ochilib, birdan shirillab yirtilib ketadi va shu payt uning orqasidan... O Xudoyim! Karton ortida bog'lam-bog'lam bo'lib taxlanib turgan semiz pul dastalari bilan tilla solingan sumkalar ko'rinib turardi! Mana qayerga yashiringan ekan 647000 dollarlik pul! Bu dahshat edi! Balkim siz ham ishonmayotgandirsiz, ammo pul naq devordagi karton rasm ortiga o'ra qilib kovlangan yerda uyum-uyum bo'lib to'planganicha turardi. Ikki oydan beri Cherri uyining tomiga chiqib olib, mo'ljalga olishni o'rganayotgan edi, avvallari u sira qurol ushlab ko'rmagandi. Mana, qo'li ancha kelishib qolibdi. Har safar biron narsani mo'ljalga olib, ko'zini shartta yumardi-yu, unga qarab o'q uzardi. Boshida qo'llari qaltirab, nishonga to'g'ri urolmay yurgan paytlari ham bo'ldi, lekin asta-sekinlik bilan otishni uddaladi. Qiz dastlab qulay yerga o'rnashib, otadigan narsasini mo'ljalga olishni

o'rgandi, so'ng ikkala qo'liga bor kuchini yig'ib, qaltiramasdan qurol tepkisini bosishni uddaladi. Shunday qilib, sekin-sekin Yelena bexato otish ilmini egallab oldi.

Sir ochilgach, ya'ni o'g'irlangan pul joyi oshkor bo'lgach, ma'lum bo'ldiki, Jek o'sha puldan faqatgina o'z oyligini olib qo'ygan ekan, xolos. Qolgan pullarning bari o'z joyida to'liq holatda turardi. Biroq baribir unda o'sha pulga egalik qilish xayoli bo'lgan, yo'qsa pul qanday qilib bu yerga kelib qoladi? Axir shuncha payt qidirsalar ham, na yerdan va na ko'kdan izini topolmay, ancha sarson bo'lishdi-ku. Buning ustiga Jek o'sha gaplashib yurgan qiziga uylanish harakatida edi, bu ishga u o'z boyligiga yanayam ko'proq daromad qo'shish istagida uringan bo'lishi mumkin edi. Yelena nima qilagini bilmay, hayratdan qotib turardi. Qurolli qo'lidan tushib ketgan, o'zi qalt-qalt titrab turardi. Qo'rqib ketgan Jek Valentin ham qizning qarshisida topilgan pul tarafga qarab baqraygancha turar, uning ko'rinishi nihoyatda ajablanarli edi. Oxiri sahnaga halol va mehnatkash yigit Frenk Dezmon chiqadi-da, boylik iztirobidan talvasaga tushgan Yelenani olib ketish uchun chiqib ketadi. Ular topilgan pulga hatto qo'llarini ham tegizishmaydi. Uyat va qo'rquvdan g'alati bo'lib qolgan Yelena shu tobda Frenkning yelkasiga bosh qo'yadi-yu, yig'lab yuboradi. Uning uchun eng ardoqli narsa muhabbat va baxt ekanligini nihoyat chuqur tushunib yetadi. Spektaklning mana shu joyida ma'yus musiqa sadosi jarang socha boshlaydi va kuy asnosida parda tushib, tomosha o'z nihoyasiga yetadi.

„Taqdir o'yini“ pyesasining dastlabki chiqishlaridan so'ng Hart bilan Cherri o'z rollarini bundanam qoyilmaqom tarzda ijro etdilar, ular bor mahorat va iste'dodlarini ishga solib, ketma-ket muvaffaqiyatga erishishdi. Har

gal spektakl yakuniga yetganida butun zalni gulduros qar-sak ovozi tutib ketar, hamma tomoshabinlar tomoshaning oxirgi sahnasidan yig'lashni boshlar, ko'zlarida shashqa-tor yosh bilan ijrochilarni qizg'in olqishlar edi.

Teatr va o'yinxonalarning chipta sotuvchi bo'limlari tushgan barcha pullarni hisoblab, aktyorlarning qo'liga tutqazganda, ular hayrat va quvonchdan karaxt bo'lib qolishdi. Negaki daromad ular kutgandan mutlaqo ortiq – haftasiga naq besh yuz dollardan oqib kela bosh-lagandi.

O'sha oqshom soat o'n bir yarimda Cherrini uyiga ku-zatib qo'ygani bordi va boshidan shlapasini yechib, eshik oldida u bilan xayrlashdi.

– Janob Hart, – dedi shunda qiz chuqur o'yga cho'mgancha. – Bir-ikki daqiqaga ichkari kirsangiz, ko'rgan foydamizni hisob-kitob qilib olgani hozir im-koniyatimiz bor. Bundan tashqari, yig'gan pullarimizni nimalarga sarflash borasida ham kelishib olsak, pulning ketadiganini ishlatib, qolganini ehtiyot qilib saqlab qo'ysak.

– To'g'ri, – dedi Bob Cherrining gaplarini ma'qul-lab. – Bu biznes, albatta, men bilan bog'liq-ku. Qolaver-sa har birimizning orzu-havasimiz bor edi. Sizning shinamgina, hovlisida jajji jo'jachalar o'ynab yurgan uyingiz, mening esa dang'illama, hech kim xalal ber-maydigan sokin go'sham bo'lishini quruq tasavvur qilib qolavermasligimiz kerak axir. Siz to'g'ri gapni aytayo-tirsiz, mis Cherri.

– Shuning uchun ham hech bo'lmasa ikki daqiqaga ichkariga kirsangiz, – dedi qiz negadir Bobning harakat-laridan ranjib. – O'sha o'ylagan niyatlarimizni ro'yob-ga chiqarish uchun ham bir soatgina o'tirib, qilinadigan ishlarni rejaga solib olishimiz kerak bo'ladi. Axir biz bu

biznesni bekordan bekorga boshlamagandik-ku. Yuring, barini birgalashib rejalashtirib olaylik.

Shu suhbatdan keyin ham „Taqdir o‘yini“ spektakli o‘n hafta ichida Nyu-York shahri bo‘ylab kutilmagan tezlikda ulkan muvaffaqiyat qozondi; u hatto aktyorlar o‘ylamagan darajaga chiqdi, hatto bora-bora shahar sirk-larida ham qo‘yila boshlandi. Bunday kichik pyesaning bor-yo‘g‘i ikki yil davomida bunchalar tez shuhrat qozonishi kutilmagan natija edi.

Sem Peker, Nyu-York teatrlaridan birining bosh direktori Hart bilan Cherri qozongan mazkur yutuq xususida quyidagi fikrlarni bayon etdi:

– Bu spektakl butun tomoshabinlarni go‘yoki sahnaga mustahkam zanjir bilan bog‘lab qo‘ygandek edi. Ulkan afishalarda ularning nomini ko‘rishning o‘zi yoqimli holat edi. Og‘ir-vazmin va tirishqoq ishchilar, har qanday takabburlikdan xoli bo‘lgan, haqiqiy jentlmen bilan aslzo-dalardek oqila xonim edi ular. Mazkur kasb ortidan bunchalar e‘tibor va e‘tirof qozona oladigan san‘atkorlarni topaman, deb hech kutmagandim.

Darhaqiqat, bu kabi fikr hamda e‘tiroflar tez-tez qu-loqqa chalinib qolar, Bob va Cherri uchun yuksak maq-tovlar-u baland olqishlar endi ortiq yangilik bo‘lmay qolgandi.

Endi yana spektakl faoliyatiga qaytsak.

Ikkinchi mavsumning oxiriga borib „Taqdir o‘yini“ pyesasi bir nechta shahar va markaz tomoshagohlaridan qaytib, yana Nyu-Yorkning yozgi teatrlari bag‘riga keldi. Odamlar hech og‘rinmasdan spektaklga kirishar, negaki chiptalar bahosi tomoshaning mashhurligiga qaramay, sira osmonga ko‘tarilib ketmadi.

Qahramonlarimiz Bob Hart bilan maftunkor Cherri Viviona ham o‘z niyatlariga erishishdi. Bob o‘zi istagan-

dek bir qavatli dang'illama uyga ega bo'ldi. Cherri ham ishonchli bankiga bor yig'gan pullarini saqlab qo'ydi, uning bu boylik ustida bir dunyo rejaları bor edi. Nima bo'lganda ham ular baxtiyor edilar. Zotan, ishbilarmon kishilar hayotda hamisha muvaffaqiyat qozona oladilar.

Mazkur voqealarni sizga, muhtaram kitobxon, ishonchsizlik tug'ilmasiligi uchungina erinmay hikoya qilib o'tdim, zero juda ko'plab sahna kishilari o'z orzu-istaklari yo'lida boshqa kasb kishilariga qaraganda ancha ilg'or bo'lishadi. Xoh u erkak aktyor bo'lsin va yoki aktrisami – buning ahamiyati yo'q, ularning hammasi o'ta qiziqqon va tirishqoq xalq hisoblanadi. Ammo ularning boshqalardan farqli jihati shundaki, sahna kishilari o'z orzularini ro'yobga chiqarishda eng sirli bo'lgan yo'ldan borishadi va murrod-maqsadlariga yetishadi.

Lekin bir daqiqa shoshmaylik. Yana bir narsaga e'tibo berib o'tsak. „Taqdir o'yini“ spektaklining Nyu-Yorkdagi oxirgi tomoshalaridan keyin Cherri Viviona negadir biroz asabiy bo'lib qoldi. Spektakl namoyishlaridan birida u tasodifan to'pponcha o'qi sifatida foydalanilgan o'tkir tig'ni ro'parasidagi karton suratga otish o'rniga uning yoniga yaqinlashib kelayotgan Frenkka (ya'ni Bob Hart)ga qarab otib yubordi. Aktyor o'sha zahoti yiqilib, hushidan ketdi. Mohir ijrochi hatto shu yiqilishni-da g'aroyib aktyorlik usuli bilan ado etdi.

Tomoshabinlar bu lavhaga zarracha shubha bilan qaramadilar, ular xuddiki ushbu lavhani ham tomosha qismlaridan biri, deb o'ylab gulduros qarsak chalib olqishlashdi. Teatr boshlig'i bunday vaziyatlarda darhol pardani tushirish lozimligini bilardi, ular zudlik bilan Bob va Cherrining ayni damdagi holatini tezroq ko'zdan pana qilishlari zarur edi. Biroq tomoshabinlar shod-u xurramlik ila aktyorlarning navbatdagi chiqishiga mahtal bo'lib o'ti-

rardilar. Shunda sahnaga bir yoshgina doktor chiqib keldi. U sinchkovlik bilan Bobni tekshirib ko'rdi-da, baland va quvnoq ovozdakulib yubordi.

– Sevgi sharobidan mastlik bu, – deya hazil aralash tashxis qo'ydi u bemorga, so'ng biroz jiddiy tortib, – agar o'sha tig' tanangizga yana ikki santimetrgina chuqurroq kirib ketganida bormi, qon arteriyasi teshilib, hayotingiz xavf ostida qolgan bo'lardi. Ammo ortiqcha xavotirga o'rin yo'q bu yerda. Darhol uyga ketib, qattiq rejim ostida uch kun yaxshilab muolaja olsangiz, otdek bo'lib ketasiz. Meni ma'zur tutasizlar, tashqarida qarashim zarur bo'lgan jiddiy bir holat bor edi.

Doktor ketganidan keyin Bob Hart ko'zini dadil ochib, atrofga sog'lom kishilardek tetik nazar tashladi. Shu holatda yotarkan, uning yoniga Vinsent ismli qalin bir do'sti kelib o'tirdi. Vinsent Bratlboro degan joyning eng baabro' kishilaridan edi, uyida uni Sem Grigs deb chaqirishar, komandirovkada bo'lgan har bir shahridan uyiga, ikki nafar jajji qiziga deb shirinlik va o'yinchoqlar yuborib turishni sira kanda qilmasdi. Vinsent bir nechta pyesa tomoshalarida Bob va Cherri bilan birga yurgandi, u, bu ikki san'atkorning eng qadrdon do'sti hisoblanardi.

– Bob, – dedi Vinsent doimgiday jiddiy ohangda. – Oxiri yaxshilik bilan tugaganidan benihoya xursandman. Anavi yosh xoniming seni deb aqldan ozayozdi.

– Kim? – deb so'radi Bob ajablanib.

– Cherri, – deb javob berdi do'sti. – Biz sening bunalik yomon jarohat olganingni bilmagan edik. Bechora Cherrini sirayam yoningga yaqinlashtirmadik. Uni tutib turish oson bo'lmadi. Direktor bilan uchta qiz arang eplab turishdi-ya.

– Bu shunchaki baxtsiz tasodif bo'ldi, – dedi Hart be'tiborlik bilan. – Cherri ham xavotir olmasa bo'ladi.

U juda qoʻrqib ketgan koʻrinadi. Mana, sirayam tashvishli joyi yoʻq ekan. Doktorning oʻzi aytdi-ku, yana uch kundan keyin bemalol ishga chiqsam boʻlaverarkan. Cherriga ayt, hecham xavotir olmasin.

– Hoy erkak, – dedi Sem Grigs Bobga ogʻir nazar solarkan va tanbeh aralash koyindi. – Sen ham odamisan oʻzi? Yo temirdan yasalgan jonsiz mashinamisan, a? Cherri shoʻrlilikning yurak-bagʻri kuyib, seni deb rosa dod soldi, har soniya – Bob, Bob! deb tinmasdan oh tortdi. Boshqalar uni bazoʻr tutib turishdi. Insofing bormi oʻzi?!

– Nega unaqa qiladi u? – deb soʻradi Hart tagʻin hayratlanib, uning koʻzlari katta-katta ochilib ketgandi. – Spektakl yana uch kundan keyin sahnaga qoʻyilishda davom etaveradi. Sogʻligim unaqa xatarli holatda emas, doktorning oʻzi shunaqa deb aytdi-ku. Cherri bir haftalik oʻsha maoshini oladi baribir. Bu shunchaki kutilmagan, omadsiz tasodif boʻldi, xolos. Unga nima boʻlyapti oʻzi? Bunaqa vahima koʻtarmasin hadeb!

– Sening yo koʻzing koʻr boʻlib qolibdi yoki gʻirt jinini boʻlib qolibsan, – dedi Vinsent hafsalasi pir boʻlgan kishidek. – Qiz seni sevadi, olgan jarohating tufayli oʻzidan ketib qolay deyapti. Oʻzingga nima boʻldi, a? Nahot Cherri senga hech kim boʻlmasa? Zigʻirchalik ham qadri yoʻqmi uning senga? Qaniydi, uning qanchalar nola qilib, nomingni takrorlayverganini eshitsang!

– U meni sevar ekanmi? – deb soʻradi Hart yotgan yeridan turib, oʻtirarkan. – Cherri rostdanam meni yaxshi koʻrarkanmi? Nahotki! Boʻlishi mumkin emas!

– Aytyapman-ku, uning aqalli bir marotabagina yigʻlaganini koʻrib, hasratli soʻzlarini eshitsayding!

– Shoshmay tur, ogʻayni, toʻxta, – deya oʻrnidan turib ketdi Bob qiziqqonlik bilan. – Bu axir boʻlishi mumkin

bo'lmagan holat, tushunyapsanmi meni? Bu sirayam, sirayam bo'lishi mumkin bo'lmaydigan holat, og'ayni! Men senga aytyapman, Vinsent, do'stim, bunaqa gap yetti uxlab tushimga ham kirmagan edi!

– Unda odam-podam emas ekansan! – dedi Vinsent undan astoydil jahli chiqib. – Qiz seni telbalarcha sevadi! Nega ko'zlaring bunchalik ko'r bo'lib qolgan ekan-a?!

– Lekin... O Xudoyim! – dedi Bob Hart oyoqqa qalqib. – Endi juda kech. Nihoyatda kech endi, Sem, eshit-yapsanmi, nihoyatda kech. Bo'lishi mumkin emas. Sen adashayotgan bo'lishing kerak. Ha, nimadir noto'g'ri bu yerda.

– Axir u seni deb yig'ladi-ku, – dedi hamon undan norozi bo'lib turgan Vinsent. – Senga bo'lgan muhabbatini deb naq uchtasining qo'lidan chiqib ketish uchun kurashdi, ismingni shunaqayam qichqirib, nola bilan aytdiki, zaldagilarning pardani ham tushirib qo'yishga yuraklari dov bermadi. Bas qil endi, ko'zingni ochsang-chi bundoq, kallavaram!

– Meni sevgani uchun? – deya xayol bilan so'zlar-di Bob o'ziga o'zi, uning nigohlarida cheksiz hayrat va adoqsiz baxtiyorlik ifodasi aks etib, hamon qotib turardi. – Axir bu holning yuz berishi uchun judayam kech bo'lganligini aytmadimmi senga, do'stim! Buni qara, axir Cherri bilan men oz emas, ko'p emas, naq ikki yildan buyon turmush qurib, birga yashab kelyap-miz-ku! Nega endi u meni endi sevib qolarkan?! Yo'q-yo'q, bunday bo'lishi mumkin emas, aslo bo'lishi mumkin emas! Vinsent, og'aynijon, agar bilsang, Cherri bilan biz bir-birimizni birinchi ko'rgan kunimizdan beri sevib yashaymiz!

SODDADIL QIZGINA

To‘qqiz yuz oltmish ikkinchi xonaning yassi oynali eshigi ustiga zarhal harflar bilan: „Robbins va Hartli. Dallollar“, – deb yozib qo‘yilgandi. Ammo ayni damda ichkarida hech kim yo‘q, xizmatchilar allaqachon ketib bo‘lishgandi. Soat beshdan o‘tib qolgan, ishdan so‘ng xonalarni yuvib-tozalab oluvchi farrosh ayollar yigirma besh qavatli binoning ichiga asta kirib kela boshlagandi.

Limon po‘chog‘i hidiga to‘yingan havoda sigara isi aralash g‘alati yelvizak shamol derazalardan tashqarida uchib aylanar edi.

Robbins, ellik yoshlar chamasidagi baquvvat erkak, yonidagi sherigining tarallabedod ko‘cha kezishlaridan norozi holda to‘ng‘illar, tezroq ishga qattiq kirishishini talab qilgannamo ohangda ming‘irlab o‘tirardi:

– Ish turganda hadeb qayoqdagi bo‘lmag‘ur yumushlar bilan band bo‘lib yuravergandan ko‘ra o‘z ishimizni qil-sak yaxshi bo‘lardi. Tokaygacha birovlardan dakki eshitib yuramiz? „Bo‘rining yesa ham og‘zi qon, yemasa ham“, – deb bekorga aytishmagan ekan-da. Mana bu yerda ishlagan ham bir, ishlamagan ham bir bo‘lib turibdi endi.

Hartli, yigirma to‘qqiz yoshlardagi ancha o‘yingaroq yigit ro‘parasida ming‘ir-ming‘ir qilib o‘tirgan Robbins-ning aftiga qarab, indamay chuqur xo‘rsindi-da, qovog‘ini solib oldi.

– To‘g‘ri-da, – dedi u birozdan so‘ng qoshini ko‘tarib Robbinsga qararkan. – Nima qilay endi? Muz bosib qol-gandek dimiqib o‘tiraveraymi?

Shu payt eshik oldida qandaydir sirli xabarni olib kel-gandek qiyofadagi notanish bir kimsa paydo bo‘ldi. U Hart-lining imosi bilan ichkariga kirdi-da, unga juda yaqin keldi.

– Qizning qayerda yashashini bilib keldim, – deya ma’lum qildi u yarim shivirlagan ovozda. Bu odam o’zini xuddi biron jinoiy ish ortidan tushib olgan izquvarlarday o’ta maxfiy tutardi.

Hartli kelguvchining gaplariga quloq solishdan ko’ra ko’proq unga xo’mrayib qarashni afzal deb topdi, u sirli mehmoniga aksar jim bo’l, deganday nazar bilan qarab turaverdi. Uning baxtiga shu tobda gapira-gapira charchagan Robbins indamay qo’l tayog’ini qo’liga oldi-da, uni chaqqon aylantirgancha har ikki erkakka ham yengil bosh irg’ab qo’yib, ko’chaga chiqib ketdi.

– Mana uning manzili, – dedi nihoyat so’zlashga ruxsat tekkan josus yana o’sha sirli ohangda.

Hartli epchillik bilan isqirti chiqib ketgan katta ishxona daftari ichidan bir varaq qog’ozni yirtib oldi. Sirli josus qog’ozga – Viviyenna Arlington, Sharqiy 341-raqamli ko’cha, missis Mak Kolus xonimning qaramog’i ostida, deb shosha-pisha yozib berdi.

– Bir hafta avval mana shu yerga ko’chgan ekan, – deya izoh berdi josus. – Modomiki sizga yana biron-bir yordamim kerak bo’lsa, janob Hartli, kamina xizimatingizga hamisha tayyorman. Bu shaharchada men nihoyasiga yetkaza olmaydigan ishning o’zi yo’q. Mehnatim evaziga kuniga bor-yo’g’i yetti dollar kifoya qiladi. Axir kuydi-pishdi, yugur-yugur qilish ham oson ish emas, shunga...

– Rahmat, menga endi keraging yo’q, – deya uning gapini cho’rt uzdi dallol o’sha zahoti. – Bu sen aytganday kuydi-pishdi yoki yugur-yugur qiladigan ish ham emas. Menga faqat manzil kerak edi, xolos. Xo’sh, senga qancha berishim kerak?

– Boya aytganimday, bir kunlik haqim, – deb javob berdi pusib qolgan josus. – Bizday bechoralarga shuyam yetib-ortadi.

Hartli yollangan odamiga aytganini berdi-da, uni xonasidan chiqarib yubordi. So'ngra o'ziyam ofisidan ko'chaga chiqib, taksi to'xtatdi. Shaharning sharqiy tomoniga qarab yo'l olgan mashina nihoyat shunday katta shaharning bor fayzi va tarovatiga putur yetkazadigan holatdagi gadoytopmas va chirkin bir go'shasiga borib to'xtadi.

Hartlining unchalik ko'p yurishiga to'g'ri kelmadi, o'zgina yo'l bosganidan keyin u qidirib yurgan uyini topdi. Bu uy endigina yangi qurilgan, o'zining „Atirgul g'unchasi“ degan jarangdor va nodir nomiga ayni damda u qadar mos tushavermaydigan tashlandiq makon edi. Bino atrofida hamma narsa aralash-quralash bo'lib yotardi: turli ro'zg'or buyumlari, dorga yoyilgan kiyim-kechaklar, bolalarning har xil o'yinchoqlari – bularning bari yoz haroratida o'zlaridan yanayam issiq hovur chiqarayotgandek qotib turardi. U yer-bu yerga ekib qo'yilgan nozik niholchalar suvsizlikdan qaqrab yotganday asta so'lib borar, ular xuddi sun'iy o'simliklar kabi jonsiz, qilt etmay qolgandi.

Hartli ustiga „Mak Kulus“ deb yozib qo'yilgan eshik tugmasini ichki bir hayajon bilan bosdi. Eshik lo'kido-ni xuddi tomir tortishganday qiyinchilik bilan g'iyqillab ochildi-da, bamisoli mehmonnavozlik bilan ochiqyuzlilik qilishga azaldan o'rganib qolgan-u, biroq hozir andak shubha bilan qaraganday bazo'r ochildi. Hartli ichkarida yuqoriga qarab ketgan zinalar uzra xuddi rosa yegisi ke-layotgan olmani deb daraxtga jon-jahdi bilan yopishgan bolakayday hovliqqan ko'yi zipillagancha chiqib ketdi.

To'rtinchi qavatga yetganda u bir eshik ostonasida turgan Viviyennaga ko'zi tushdi. Qiz uni iltifot bilan kutib oldi-da, mayin tabassum bilan ichkariga taklif etdi. Dera-za oldida turgan kursiga Hartlini taklif etarkan, o'zi ham ancha urindisi chiqib ketgan, lekin o'tirsa bo'lgudek stul-lardan biriga cho'kdi.

Hartli so‘zlashdan oldin qizga tez, oshiqlarday va ayni damning o‘zida biroz o‘pkalagannamo qarab qo‘ydi va o‘ziga o‘zi didi chakki emasligini, tanlagani chindanam benuqson ekanligini ich-ichidan his etib, mamnun iljayib qo‘ydi.

Viviyenna yigirma bir yoshlar chamasidagi durkungina qiz edi. U misoli qo‘l tegmagan gul g‘unchasidek yal-yal yashnab turar, chehrasidan nur yog‘ilardi. Qizning sochlari ham tilladay yarqirab, qandildek yorqin nur sochib turar, Hartli uning sochlaridan sira ko‘z uzolmasdi. Viviyennaning yuzi ham oftobda tovlanayotgan tonggi shudring singari benihoya g‘uborsiz, to‘q moviy, shahlo ko‘zlari tevaragidagi olamga g‘oyatda osoyishtalik hamda suv parisi yanglig‘ jozibakor nigoh tashlardi. Bu sohiraning fusunkorligi zinhor kashf etib bo‘lmas ulkan jumboqdek Hartlining xayolini ayovsiz parmalar edi ayni soniyalarda. Qizning qomati ham nihoyatda adl, qaddini hamisha tik tutar, bor tabiiylik hamda chinakam go‘zallik aksi manaman deb barq urib yotardi. Ayni vaqtning o‘zida qizdagi xotirjamlik ichida betayin bir sarosima qutqusi-da sezilib turar, mayin nigohlarining tub-tubida inja bir loxaslik ifodasi namoyon edi. Ammo Viviyenna shu turishida ham juda kamyob guldek g‘oyatda ardoqli bo‘lib tuyular, qahrabo ko‘zlari atrofga cheksiz zavq-u shavq va hayrat bilan boqardi.

U egniga oppoq, harir kofta bilan tim qora, kalta yubka kiyib olgan, bunday kiyim, odatda, chiroyli qizlarni vazmin va ko‘zdan pana holatda ko‘rsatish uchun yaxshi vosita edi.

– Viviyenna, – dedi Hartli oxiri qizning jamolidan ko‘z uzarkan, o‘tinch bilan unga tikilgancha. – Oxirgi yuborgan maktubimga javob yo‘llamabsan. Men seni naq bir hafta – bu degani naq yetti kun deganda izlay-

izlay, bazo'r topib oldim, negaki sen lom-mim demasdan boshqa yoqqa ko'chib ketgan ekansan. Nega seni qidirib, biron xat-xabar olarmikanman, deya jonim halak bo'lib qiynalayotgan bir paytimda bunaqa shubhali nazar bilan qaraysan? Nimaga bunaqa qilding axir?

Viviyenna derazadan tashqariga xayolchan termilib o'tirardi.

— Janob Hartli, — dedi u biroz ikkilanib. — Sizga nima deyishga ham ikkilanib qoldim. Men siz bergan taklifning imtiyozli taraflarini g'oyatda yaxshi tushunib turibman, hatto ba'zan sizga bemalol ishonsam bo'lar, deb quvonib ketdim. Biroq baribir bir qarorga kela olmayapman. Bilasiz, men shaharlik qizman, shunday ekan, shahar chetidagi hayotga birdan ko'nikib ketishim juda qiyin.

— Azizam, — dedi Hartli jo'shqinlik bilan qizga boqarkan. — Axir senga istagan narsangni muhayyo qilishga va'da bermaganmidim? Sen yana avvalgiday shaharga — teatrga tushish uchun, xarid qilish yoki bo'lmasam dugonalaring bilan ko'rishish uchun istagan mahalingda kelaverishing mumkin. Bunga mening zarrachalik qarshiligim yo'q. Faqatgina menga ishonsang bo'ldi, xo'sh, shunday qilish qo'lingdan keladimi, Viviyenna?

— Chin yurakdan aytganda, — dedi qiz unga tabassum bilan samimiy porlab turgan ko'zlarini qadab. — Siz men bilgan eng mehribon, eng saxovatpesha erkaksiz, siz ega bo'lgan qiz, shubhasiz, omadi kulgan qiz hisoblanadi. Montgomerilarning uyida ekanligimda siz to'g'ringizda ko'p eshitgandim.

— Eh! — deya xitob qildi Hartli ko'zlaridan o't chaqnab. — Axir seni yaqindagina bo'lgan kechki ziyofat chog'ida Montgomerinikida ko'rgandim-ku. Butun oqshom Montgomeri xonim faqat sening ta'rifingni keltirib

o'tirgandilar. U senga nihoyatda marhamatli ayol ekan. O'sha oqshom ziyofatini sira unutilmasam kerak. Kel endi, Viviyenna, menga so'z ber. Sen menga keraksan axir. Men bilan ketganingga aslo afsus qilmaysan. Senga mendan bo'lak boshqa hech kim tinch va obod bir boshpana bera olmaydi.

Qiz yengil xo'rsinib, bukib olgan barmoqlariga xomush qaradi. Birdan Hartlining ko'nglidan rashk aralash chakki bir gumon o'tdi.

– Menga roostingni gapir, Viviyenna, – dedi u qizga sinovchan boqarkan. – Yo o'rtada biron kimsa bormi?

Bu so'zlar qizning yuzlariga nim pushti qizillik yoyib yubordi. U uyalib, boshini bukdi.

– Shu mavzu borasida so'ramasligingiz lozim edi, janob Hartli, – dedi u kuchli xijolatpazlik ichida. – Ammo sizga ochig'ini aytaman. Chindanam, o'rtada birov bor. Lekin, lekin u ham hali aniq emas, negaki ungayam haligacha biron marta ishonchli bir so'z aytgan emasman.

– Uning ismi? – deya talab qildi Hartli tuyqus jiddiy tortib.

– Taunsend.

– Raford Taunsend! – deb yubordi Hartli shunda, uning lablari alam bilan qimtildi. – O'sha erkak seni qayerdan topa qolibdi ekan? Men uni darhol bir yoqlik qilaman.

– Uning mashinasi hozirgina pastga kelib to'xtadi, – dedi Viviyenna derazadan ko'cha tarafga tez qarab olarkan. – U ham javobimni olaman deb kelgan. Oh Xudoyim-ey! O'zing menga eng to'g'ri yo'lni ko'rsat! Nima qilishni bilmay qoldim! Boshim qotdi!

Eshik qo'ng'irog'i dirillab chalinishi bilan Viviyenna dik etib o'rnidan turdi.

– Shu yerda qol, – deb buyurdi Hartli unga, – O'zim kutib olaman o'sha Taunsendni.

Boshiga Panama shlapasini qo'ndirib, egniga qat-tiq, dag'al matodan tikilgan qandaydir libos kiyib olgan Taunsend negadir kulgili ko'rinar, hadeganda javob bo'la-vermagani uchun eshik oldiga tinmay uch marta borib kelgandi. U ro'parasida to'satdan paydo bo'lib qolgan Hartlini ko'rishi bilan yurgan joyida taqqa to'xtadi va unga ahmoqona tarzda qarab qoldi.

– Qani, bolakay, kelgan joyingga qarab tezda jo'nab qol-chi! – dedi Hartli qat'iy ohangda Taunsendga ko'rsat-kich barmog'i bilan pastki zinalarni ko'rsatarkan.

– Eh-he! – dedi Taunsend o'zini go'llikka solib. – Nimaga ekan? Nima gap? Siz o'zingiz-chi, a? O'zingizga bu yerlarda pishirib qo'yibdimi, a, qariya?

– Menga qara, hoy, men senga bu uydan tuyog'ingni shiqillatib qol, deb aytdim! – deb takrorladi Hartli yana-da qat'iy ravishda. – Jungli qonuniga binoan buyuraman. Yo teringga somon tiqib qo'yishimni istaysanmi? O'ldirish qo'limdan keladi mening!

– Bu uyga vannaning suv buraydigan jo'mragi-ni to'g'rilash uchungina kelgandim, – deb javob qildi Taunsend zarracha tap tortmasdan.

– Juda soz, – dedi Hartli, – unda bor asbob-anjomingni yig'ishtirgin-u, tezda qorangni o'chir! Qani, tuyog'ingni shiqillatib qol-chi!

Taunsend rostdanam Hartlining vajohatidan qo'rqib ketdimi, yo o'zi shunday qilishni ma'qul deb topdimi, haytovur, ortiqcha qarshilik ko'rsatmasdan pastga tushib ketdi, liftdan tusharkan, so'kingancha binodan tashqariga chiqib ketdi. Hartli bo'lsa darhol qizning ko'nglini ovlash uchun uning huzuriga qaytdi.

– Viviyenna, – dedi u qat'iyat bilan. – Seni o'zim bi-lan olib ketishim shart! Hech bir raddiyasiz, ortiqcha gap-so'zsiz seni bu yerdan olib ketmoqchiman.

– Qachon olib ketmoqchisiz? – deb so‘radi qiz. U Hartlining qarshisida sokin alfozda turar va yigitning ko‘zlariga endi tik boqmoqda edi.

– Siz biroz shoshmang, – dedi qiz shunda. – Muhim qarorga kelishdan avval yana bir bor o‘ylab ko‘ring. Modomiki sizning uyingizda hozir Xelois xonim bor ekan, men qanday qilib o‘sha xonadon ichiga qadam bosa olaman?

Hartlini bu gap xuddi xushomadgo‘ylik davomida qo‘qqis kelib urilgan zarbaday esankiratib qo‘ydi. U qo‘llarini bukib, gilamga ikki-uch marta uzoq-uzoq nazar tashladi.

– U ketadi, – deya e‘lon qildi u. Hartli shu tobda qizni ko‘ndiraman, deb urinaverganidan anchagina terlab ketgandi. Peshonasiga tepchib chiqqan ter tomchilari qoshlari ustiga ham simillagancha oqib tushmoqdaydi. – Nega men o‘sha ayolning hayotimni jahannamga aylantirib yuborishiga toqat qilib yashashim kerak ekan? O‘sha qiz kelgandan buyon biror kun ham halovat topmadim o‘zi. Sen haqsan, Viviyenna. Sen mening uyimga borishingdan oldin o‘sha Xelois uydan ketishi kerak. Xotirjam bo‘l, u baribir ketadi. Men allaqachon bir qarorga kelib bo‘lganman. Uni shu bugunoq uyimdan yo‘qotaman.

– Bu ishni qachon qilmoqchisiz? – deb so‘radi qiz umid bilan.

Hartli bir on tishlarini takillatib, qoshlarini chimirgancha o‘ychan turib qoldi.

– Shu bugun kechqurun, – dedi u keskin. – Uni shu tunning o‘zidayoq haydab yuboraman.

– Unday bo‘lsa, – dedi Viviyenna mamnun bo‘lib. – Sizga beradigan javobim – ha! Istagan paytingizda kelib, meni bu yerdan olib ketishingiz mumkin.

Viviyenna yigitning ko‘zlariga shirin, suyumli qiyo bilan qaradi. Hartli qizning og‘zidan chiqqan so‘zlarga

arang ishonch hosil qildi va ichki xitob qildi. – O, bu ish qanchalar tez va tugal holda bitdi-ya!

– Menga so‘z ber, – dedi Hartli behad to‘lqinlanib ketib. – Bergan va‘damda qat’iy turaman, deb so‘z ber menga.

– Ha, bergan va‘damda qat’iy turaman, – deb qaytardi Viviyenna muloyimlik bilan jilmayarkan.

Hartli ketish uchun chog‘lanib, eshik oldiga kelganida ortiga o‘girilib, qizga baxtiyor chehra bilan oxirgi marta ko‘z tashladi, erishgan baxtining haqiqatdanam mavjud ekanligiga o‘zini o‘zi bazo‘r ishontira oldi.

– Demak, ertaga, – dedi u Viviyennaga ko‘rsatkich barmog‘ini eslatma o‘rnida belgi qilib ko‘rsatarkan.

– Ha, demak, ertaga, – deb takrorladi qiz ham sodda-dillik bilan.

Oradan bir soat-u qirq daqiqachalik vaqt o‘tgach, Hartli shahar chetidagi Floralhurst degan joyga yetib kelib, poyezddan yengilgina sakrab tushdi. O‘n daqiqacha yurganidan so‘ng u bir zumda oldida yaxshilab qaralgan yam-yashil o‘tzori bor ikki qavatli hashamdor uyi ostonasidan kirib keldi. Ichkariga kirgan zahoti tim qora sochli, uzun etaklari yergacha osilib tushgan oppoq, yozgi xalat ilib olgan lobar bir ayol uning istiqboliga peshvoz chiqdi. Er-xotin mehmonxona eshigi oldida bir zum to‘xtab, gaplashgancha turib qolishdi.

– Oyim shu yerdalar, – deb erini xabardor qilgan bo‘ldi ayol. – Bir yarim soatdan keyin ularni olib ketgani mashina kelyapti. Sho‘rlik ozib-yozib bir martagina uyimizga kechki taom yeyish uchun kelgan ekan, ammo ovqat qiladigan odamning o‘zi qolmabdi bu uyda!

– Senga aytadigan zo‘r yangiligim bor, – dedi Hartli xotiniga mamnun jilmayib qarab. – Basharti onang shu yerda hozir ekan, senga ushbu xushxabarni zudlik bilan

yetkazib, tashvishingni jindek bo'lsa-da aritib qo'yishni eng ma'qul ish deb o'ylayman, malikam.

Shunday dedi-da, Hartli egilib, xotinining qulog'iga nimadir deb shivirladi. To'satdan ayol quvonganidan qattiq qichqirib yubordi. O'sha zahoti ayolning onasi mehmon-xona eshigi oldiga yugurgancha halloslab chiqdi. Hartlining sochlari tim qora xotini tag'in baland ovozda qichqirib qo'ydi. Bu shodon qichqiriq o'z eriga erkalangan hamda sevilgan masrur ayolning erka kulgisi edi.

— Oh, oyijonim-ey! — deya battar suyungancha baqirardi Hartlining xotini, u o'zida yo'q shod edi shu tobda. — Qani toping-chi Hartlining menga olib kelgan xushxabarini? Bilasizmi, u nima qilibdi? U biznikiga oqsochlik qilish uchun va ayniqsa, ovqat pishirgani Viviyennani kelishga ko'ndiribdi! U qiz avval bir yilcha Montgomerilarnikida xizmatkor bo'lib ishlagan edi. Endi bo'lsa xizmatga bizning uyimizga o'tadi! Qoyil! Mana buni haqiqiy xushxabar desa bo'ladi! Ha-ya, esim qursin! Billi, azizim, menga qara, sen hoziroq pastga, oshxonaga tushgin-u, tebsa-tebranmas anavi Xeloisni ishdan bo'shatib yuborgin. Toza jonimga tegdi o'sha ivirsiq xotin! Qachon qarasa mast-alast bo'lib yurgani-yurgan! Mana bugun ham u kun bo'yi g'irt mast bo'lib tentib yurdi. Tezroq qutulsam qutula qolay o'sha aroqxo'rdan! Qani, shoshila qol, Billi! Oyoq-qo'li chaqqon yaxshigina oqsoch topib kelganingdan biram xursand bo'ldimki, azizim! Eh, Xudoyimga behad shukrlar bo'lsin!

MUNDARIJA

Nashriyotdan	3
Askar va qo'shiq	5
G'ayrioddiy hikoya	16
Xiyobonda	18
Yo'l qidirib... ..	27
Oktabr va iyun	35
Ishbilarmon dallolning sevgi qissasi	39
Yashil eshik	46
Kaktus	49
Nomsiz hikoya	55
Maktab ko'rmagan qiz	71
San-rozariolik do'stlar	88
Yashirin xazina	110
Ishbilarmon kishilar	127
Soddadil qizgina	148

Adabiy-badiiy nashr

O. GENRI

YASHIRIN XAZINA

Hikoyalar to'plami

„Ziyo nashr“ nashriyoti

Toshkent – 2020

Muharrir	<i>Oybek Xaydarov</i>
Badiiy muharrir	<i>Maftuna Vahobova</i>
Musahhih	<i>Gulandom Umarova</i>
Sahifalovchi	<i>Umar Qodirov</i>

Nashriyot litsenziyasi AA № 0008, 27.03.2019

16.04.2020 da bosishga ruxsat etildi. Qog'oz bichimi 84x108 ¹/₃₂.

Ofset qog'ozi. „Times“ garniturasida ofset usulida bosildi.

Shartli bosma tabog'i 8,4. Adadi 5000. Shartnoma № 88–20.

Buyurtma raqami 380-20.

„Ziyo nashr“

Mas'uliyati cheklangan jamiyat

Toshkent shahri, Uchtepa tumani, 23-mavze, 42-uy.

«Credo Print» MChJ

Kitob fabrikasida chop etildi

Toshkent sh., Bog'ishamol k. 160.

Tel.: 71 234-44-01/05

www.credoprint.uz

Genri, O.

G 34 **Yashirin xazina.** [Matn]: hikoyalar. / O. Genri; tarjimon: Qandilati Yusupova. – T.: „Ziyo nashr“ nashriyoti, 2020. – 160 b.

ISBN 978-9943-6343-5-0

UO*K: 821.111(73)-32
KBK 84(7AQSH)

O.G E N R I

YASHIRIN XAZINA

AQSHlik mashhur yozuvchi O.Genri (taxallusi; asl ismi Uilyam Sidni Porter) 1862-yil 2-sentabrda, Shimoliy Karolina Shtatining Grinsboro shahri yaqinida tug'ilgan. Yozuvchi, asosan, novella va hikoyalari bilan mashhur bo'lgan, Amerika hikoyachiligida o'ziga xos maktab yaratgan.

O.Genrining „Yonayotgan sham“, „G'arb qalbi“, „Yoqimtoy o'g'ri“ kabi novellalar to'plamlari chop etilgan.

ZIYO NASHR

t.me/ziyonashr

fb.com/ziyo.nashr

ziyonashr@mail.ru

ISBN 978-9943-6343-5-0

9 789943 634350